68
6 F
16

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ANTIQVITATVM ROMANARVM PAVLLI · MANNVCCII LIBER DE . COMITIIS

Ad Ser.mum

STEPHANVM

REGEM . POLONIAE

ET . C.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BONONIAE

CIϽ IϽ XXCV

Indomitum Martem, indomitis cum Marte fugatis, (Virtute invidiam, violentes iure Furorem
Arma armis bellua pace, virosq. viris, Consilijs, artes arte, dolosq. dolis

SERENISSIMO
POTENTISSIMO
INVICTISSIMOQ.
STEPHANO
DEI. GRATIA
REGI
POLONIAE

MAGNO · DVCI
LITVANIAE. RVSSIAE
PRVSSIAE. MASOVIAE
SAMOGITIAE. LIVONIAE
KIOVIAE. VVOLHINIAE
PODOLIAE. POMERANIAE
PODLACHIAE. ET. C.

A C
VNIVERSAE. SARMATIAE. EVROPEAE
MONARCHAE. DOMINOQ.

NEC. NON
PRINCIPI
TRANSSILVANIAE
ET. C.

SER.MO STEPHANO REGI POLONIAE ET. C.

QVI rerum geſtarum gloria maxime excellunt, ij, Sereniſsime Rex, uel abſentes, longoq. terrarum interuallo diſiuncti, praeſentes nobis ſemper uidentur eſſe; eoq. uel nos ad eandem uirtutem accendere; uel ſaltem, quando illud non liceat, ad eam immortalitati, quantum in nobis eſt, commendandam. Ea uero eſt laudis, & gloriae, Tuae fama, ea uirtutum praedicatio, uix ut iam in toto Terrarum Orbe locus, quem non impleuerint, reperiri poſſe uideatur. Quo enim rerum per Te geſtarum magnitudo; diuina, & multiplex, in illis gerendis, uirtus; conſilij, fortitudinis, audaciae, conſtantiae, animi nullo umquam terrore infracti, innumerabilia exempla, non peruenerunt? quod Regnum, Prouinciam, uel Ciuitatem, continentiae, prudentiae, iuſtitiae, magnificentiae, liberalitatis, animi omnium ſordium expertis, lumina, totq. uictoriarum triumphi, non inuaſerunt? Quarum uirtutum, cum in omni uita, tum uero in iſto Regali Solio, innumerabilia edita ſunt documenta. Nam, ut primum in Regiam dignitatem conſcendiſti, ad Spartam, quae Tibi, Diuino iudicio, obtigit, au-

gendam omnes Tuas cogitationes, & curas, intendiſti, eamq. breui tempore rebus bellicis, & uirtutibus, Tuis ita illuſtraſti, ut iam ornatior, quam nunc eſt, eſſe non poſsit. Moſcorum in primis longe lateq. dominantem Tyrannum, qui, tot regionibus Regno Poloniae ademptis, Polonis magnam ignominiae notam inuſſerat, & non ſolum Poloniae, ſed etiam Catholico nomini, crudeliſsimum (inſolenter) excidium minabatur, perdomuiſti; & Polonis infamiae maculam abſterſiſti; eumq. primus coegiſti, ut non ſolum Liuoniam, Prouinciam ampliſsimam, & fer tiliſsimam, eaq. omnia, quae occupauerat, redderet, ſed etiam ſuperbas illas ceruices Romano Pontifici ſubijceret, Eoq. ſequeſtri ad pacem impetrandam uteretur.
Magnum profecto hoc eſt, uel, ut uerius dicam, maximum. Nam, quod nemo umquam, poſt hominum memoriam, efficere potuit, Tu, Rex ſapientiſsime, & bellicoſiſsime, effeciſti; ut is, qui capitalem hoſtem Eccleſiae Romanae ſe eſſe fatebatur, ab Eius RECTORE (ut ſibi uitam, ſuiſq. omnibus, a Te, tamquam obſequentiſsimo filio, impetraret) auxilium implorare cogeretur. Quos uero labores, cum immaniſsimo homine, belligerando, exhauſeris, quas Caeli iniurias, & intolerabiles uentorum, frigorisque, moleſtias, quibus ſaepe paene es obrutus, pertuleris, quot inſomnes noctes duxeris, excubiasq. feceris, & proelia cruenta cum barbara gente commiſeris, nolo hic commemorare. Aduerſus quae omnia inuicta ſtetit uirtus Tua, omniaq. Caeli incommoda, & hoſtium impetus, ui ſua proſtrauit, ac perfregit. Turca uero, ſummus Barbarorum Princeps, qui res a Te domi foriſq. feliciſsime geſtas ſaepiſsime conſpexit, nihil prius, nihilq. antiquius, habet, quam ut pacem ſemel cum illo factam diutiſsime conſeruares. Incuſsit certe illi non mediocrem timorem exercitus ille centum & uiginti millium armatorum equitum, magnusq. numerus peditum, a Te in aciem contra Moſcum eductus; quem Tu Oratoribus Illius, hanc ob rem ad Te praecipue miſsis, more antiquorum imperatorum, inſtructum oſtendiſti. Quid Scythae? qui, anteceſſorum Tuorum tempore, Polonorum

laboribus

laboribus uiuere, &, quolibet fere anno, Ruſsiam, Podoliam, aliasq. florentiſsimas Prouincias, igne, ferroque, uaſtantes, ingentem Poloniae cladem inferre conſueuerant? an non tantus iam eos terror inuaſit, ut potius fame, rebus omnibus deſtituti, intra proprios parietes, mori malint, quam a Tuis manibus turpiſsime in proelio occumbere? Primus Tu Polonis, exemplo Tuo, oſtendiſti; eam gentem uinci poſſe, quam nec Magni Alexandri fortitudo, nec Perſarum diuitiae, nec Romanorum potentia, uincere umquam potuere. Neque uero in armis praeſtantior es, quam in toga. ita enim pacis artes tenes, ut cum paucis excellas. Omnes pietatem Tuam erga Deum, erga Eius in Terris Vicarium obſeruantiam, erga Dei Miniſtros, & Sacerdotes, humanitatem, erga ſubditos clementiam, benignitatem, ſatis praedicare non poſſunt. Quae Te coegit, ut in Arce Polocenſi, quam ſuperioribus annis Moſco e manibus extorſiſti, Collegium Societatis Ieſu, Regio plane ſumptu, erigeres. Vt ſit perpetuum uictoriae Tuae, & erga gentem illam, Graecorum erroribus imbutam, & perfida Haereticorum ſecta contaminatam, ſummae beneuolentiae monumentum. Nil dicam de Auguſtiſsimo Collegio Tranſiluanico. Nil de Eccleſiarũ, ab Haereticis profanatarum, reſtauratione. Nil de Tua in litteratos homines propenſione; quos non modo ex uniuerſa Polonia ad Te conuocaſti, ſed etiam ex omni Italia in Regnum Tuum euocare contendiſti. Quae res, Sereniſſime Rex, uehementer me ſane ad nomen Tuum obſeruandum, colendum, & omni ratione uenerandum, inflammarunt. nihil ut iam aliud cogitem, quam quo modo poſſim meam in Te ſummam obſeruantiam apud poſteritatem teſtatam relinquere. Et relinquerem profecto, ſi mihi rerum, factorumq. Tuorum Commentarium ſcribere liceret. quem Tu ipſe de Te, C. Iulium Caeſarem imitando, ſcribere in animum induxiſti. Quam meſsem mihi a Te ademptam eſſe, uehementer doleo. Curabo tamen in poſterum, aliquid eiuſmodi efficere, quod nomen Tuum apud omnes immortale, ac ſempiternum, reddat. Interim Tibi, Rex omnium Regum fortiſsime, libellum non ine-

legantem Antiquitatum Romanarum, de Comitijs, a Patre meo ſcriptum, offero. Qui cum non ita pridem a me poliretur, (imperfectum enim opus, morte praeuentus, Pater meus reliquit, ita tamen imperfectum, ut, ſi ederetur, non minimam ſtudioſos ex eo utilitatem capere poſſe iudicarem) accidit, ut Martinus Siſcouius, uir multa doctrina, egregijsq. moribus, apprime inſtructus, & ad illuſtrandam Patriam optimis uirtutibus peraccommodatus, ex hac artium liberalium perenni officina, Italia, in qua multos per annos, quaſi in uberrimo quodam ſcientiarum mercatu, commoratus eſt, in Poloniā diſcederet. Per eum igitur, per eum, inquam, quocum mihi artiſsimum uerae amicitiae uinculum, ſola uirtute nixae, intercedit, hunc Paterni ingenij fetum Tibi, Sereniſsime Rex, offero; meq. ipſum Tuis ampliſsimis uirtutibus deditum deuoueo. Quod reliquum eſt, officium meum id exigere uidetur, ut Siſcouium Tibi etiam atque etiam commendem: non, quod mea, aut cuiuſquam, commendatione indigeat, quem uirtutes, & doctrina illius omnibus abunde commendant; ſed, quod ille dignus eſt, qui non ſolum a me, quicum familiariſsime, & iucundiſsime, uiuit, ſed ab omnibus, qui uel uirtutem, quae in illo lucet, amplectuntur, uel erga bonas artes, quibus ille abundat, amore flagrant, omni tempore, & loco, commendetur. Vix aliquid eſſe uidetur, Sereniſsime Rex, tam abditum, & recon ditum, in ſcientia naturali, quod ille ingenij acumine non perluſtrauerit; uix tam arduum, & difficile, quod non deuorauerit, & in ſuccum, ac ſanguinem, conuerterit. Hinc factum eſt, ut perſaepe, in celeberrima totius Orbis Vrbe, Regina inquam Vrbium, publicas Concluſiones, depromptas ex uniuerſa Philoſophia, diſputandas proponens, in tot Cardinalium corona, & maxima doctiſsimorum uirorum, undique confluentium, frequentia, quaſi egregius quidam athleta, doctiſsimos Philoſophiae magiſtros ad ingenij certamen prouocauerit; & ipſe, uiciſsim ab ijs prouocatus, magna cum omnium admiratione, praeclaram uictoriam obtinuerit. Hac facultate non contentus, Iuris ſcientia, ceterisq. artibus, ingenuo, & nobili, ho

mine dignis, ita animum informauit, ut cum doctis, iure optimo, comparari poſsit. Porro, modeſtia, omniq. uirtutum genere, quantum excellat, uel ex hoc, Sereniſsime Rex, cognoſcere potes; quod & GREGORIO. XIII, Pontifici Maximo, & pientiſsimo Cardinali Borromaeio, ſemper cariſsimus fuit; Illuſtriſsimo Nepoti Tuo, Cardinali Bathoreo, multisq. alijs, & grauiſsimo uirtutum, ingeniorumque, cenſori, Petro Miſcouio, Epiſcopo Cracouienſi, ceterisq. magni nominis, & doctrinae, hominibus gratiſsimus eſt; cum propter morum, & uirtutum, ſuauitatem, tum propter ſingularem eruditionis praeſtantiam.

Quae me etiam res in eius amorem impulerunt. Ita enim natura comparatum eſt, ut, quos ſcimus iis rebus, quas homines admirantur, praeſtare, & ob id apud magnos uiros in gratia eſſe, eos uehementer amemus, & illorum uiciſsim in nos amorem prouocare ſtudeamus. Quanta uero Te, Sereniſsime Rex, & uniuerſam Familiam Tuam, pietate colat, ſaepiſsime, dum Romae eſſet, multis argumentis declarauit. Nam, & orationibus, in magno clariſsimorum, & doctiſsimorum, hominum coetu habitis, & carminibus, una cum omnibus artium liberalium ſtudioſis, & uniuerſa B. Virginis Congregatione, cuius ille ſupremus rector, ac moderator, fuit, cum Tuas, tum Illuſtriſsimi Cardinalis Bathorei, Nepotis Tui, laudes pleno, ut aiunt, cornu celebrauit. Et ita in illa oratione, qua ille primus Gymnaſium Romanum, magnificentiſsime a GREGORIO XIII. nuper exſtructum, condecorauit, Nepoti Tuo, quod in Purpuratorum numerum adſcriptus eſſet, gratulans, illique, in Poloniam diſcedenti, omnium bonarum artium amatorum nomine, Vale, dicens, in tot Praeſulum, & ſapientum hominum, multitudine, Illuſtriſsimum Nepotem Tuum, & Te, Sereniſsime Rex, eximijs laudibus extulit. Vt in illam orationem magnam partem doctrinae, quam ex grauiſsimarum artium tractatione acceperat, & eloquentiae, quam ex uberrimo dicendi flumine, magnoq. perorandi magiſtro, M. Antonio Mureto, (cuius ex obitu, non ita pridem, Roma, Italia, Europa denique uniuerſa magnam iacturam fecere) hau-

ſerat; cuius ille doctrinae, multos per annos, alumnus, & diligens obſeruator, fuit; effundere non dubitaret. Aequum itaque eſt, Sereniſsime Rex, ut hominem, omni ratione Tibi, Tuisque, addictiſsimum, in ſinum gratiae, ac beneuolentiae, recipias, eumq. in Tuorum numerum adſcribas, adſcriptum amore foueas, benignitate proſequaris. Ita fiet, ut ſatis amplum commendationis meae fructum me recepiſſe exiſtimem, Iudicij nempe exiſtimationem aliquam: quod eum Serenitati Tuae commendauerim, qui & dignus commendatione mea, & uero Tua gratia, fuerit. Quanti uero Tuum iudicium faciam, ex quo non dicam iudicium meum, ſed tota mea exiſtimatio, pendeat, facile eſt coniicere. Illud ſit in clauſula; Serenitati Tuae me addictiſsimum ſemper fore; quod ſola uirtute effeceris, ut Rex ſis, Rexq. inter Reges maximus; &, eadem duce, Regnum illud praemium Tuis meritis minimum eſſe declares: qui, Virtuti ipſi Te omnia debere, praeclare intelligas, & re ipſa ipſi gratiam referre ſtudeas, & cumulate praeſtes. Vt ea, quaſi exſul, ad Te confugiens, maximum in Tuo praeſidio adiumentum ſibi eſſe conſtitutum fateatur. DEVS. OPT. MAX. Regnum iſtud, tanto Rege dignum, Teque, tanto Regno, immo pluribus Regnis, digniſsimum, diutiſsime fortunet.

Bononiae. Kal. Sext. CIↃ IↃ XXCV.

Serenitati Tuae

addictiſsimus

Aldus Mannuccius, Paulli F. Aldi N.

LIBER
AD
STEPHANVM
REGEM

TE . NE. ego, Regnator Terrarum, Orbisq. ſubacti,
Magne Pater, Te, ſpes hominum, Te, cura deorum,
Accipio ingentem? Datur haec, datur ora tueri
Miſta notis bellis, placidamq. tuentia pacem;
Tranquillum uultu, ſed maieſtate ſerena
Aethera mulcentem. Talem quoque Barbarus hoſtis
Poßit, & ignotae conſpectum agnoſcere gentes.
Non aliter Getico ſi quando e puluere Mauors
Fertur equis, uritq. grauem ſudoribus Hebrum,
Vel cum caeleſtes Alcidae inuiſere menſas
Iam uacat, & feſſum Iunonia ſuſtinet Hebe.
Sis bonus o, felixque, Tuis. Iterata reuolues
Bella potens Aſiae; inſtructo feruere uidebis
Marteq. progeniem Mahumeti, & litore rubro
Aegyptum, & uires Thracum. Tibi mollior omnis
Ibit Arabs, Afer mitis; maiorq. curulis
Iamiam erit: hic triſtes Solymum ulciſcetur & umbras.
At Te laeta Tuis pro factis fata ſequentur.
Tempus erit, cum laurigero Tua fortior oeſtro
Facta canam; & magni cedet Tibi Iuppiter aequa
Parte poli. nam Te nec ſpernant Sidera Regem,
Nec Tibi uota neget Terrarum maximus Orbis.
Nunc tamen hoc munus non aſpernare puſillum,
Fortunatus & hinc, tenuem ne deſpice; nec Tu
Sperne coli Muſa imbelli. Vaga cingitur aſtris
Luna: cadunt riui tot in Oceanumq. minores.

DE. COMITIIS
ROMANORVM

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VT in plenis corporibus, in quibus ex magna copia diſſenſio, & ex diſſenſione corruptio generatur, facile exoriuntur morbi: ſic, in magnis ciuitatibus, ubi ex diſpari fortuna diſſimiles eſſe ciuium uoluntates neceſſe eſt, graues diſcordiae, periculoſaeq. ſeditiones, exſiſtunt. qui ſunt cum omnium paene Rerumpublicarum communes morbi, tum ita difficiles, ut paucae conualeſcant. tunc enim periculoſe corpus aegrotat, cum ſanari, niſi membrum amputes, non uidetur poſſe. at corruptum membrum, unde corpus afficitur, ita ſaepe uitale eſt, ita cum reliquis membris colligatum, ut, ſi amputes, uis reliqui corporis uniuerſa diſſoluatur. eadem eſt in ciuitatibus ratio. cum ab optimatibus diſſentit plebs, nihil mali non timetur, niſi plebem aut corrigas, aut tamquam uitioſum membrum a ciuitatis corpore ſemoueas. corrigere multitudinem, cum ſemel a recto deſciuerit, non facile licet. quia, quemadmodum mentis uitio peccat; ſic, eodem uitio peccare ſe, non intelligit, & monere uolentibus iraſcitur. ergo aduerſus deſipientem non habet, ut quidem uidetur, ratio praeſidij ſatis. conſideremus uim. ui cum plebe ſi ages: ſiue uincaris, ſiue uincas, utrumque ciuitatis exitium eſt. nam, ſi uinceris: conſequuntur iniquiſſima: optimatum bona diripiuntur: caedes committuntur: nihil iure geritur, nihil more: pro legibus libido, pro ratione temeritas, dominatur. quod ſi contigerit, ut uincas: caeſa plebe, aut eiecta, tu quidem otio, & tranquillitati, conſulueris: ſed ciuitas deinde languet, quaſi corpus a ſanguine deſtitutum. uires enim in plebe, conſilium in optimatibus eſt.

&, quemadmodum ſine conſilio uires non modo non utiles, uerum etiam pernicioſae, ſunt: ſic ſine uiribus conſilium, non illud quidem pernicioſum, ſed inutile tamen, eſt. quare, qui alterum ab altero ſeiungit, periculoſe facit. utraque ſi coierint, & in Reip. ſalute conſenſerint: nihil firmius, nihil ad perpetuitatem praeſtabilius, eſt. ſed mihi, hoc toto de genere conſideranti, & ea, quae legi, aut accepi, memoria colligenti, uix ulla Ciuitas uidetur in omnibus ſaeculis fuiſſe, quae fortem, ac pugnacem, in bellis populum, eundemq. in urbe ſedatum, ac rerum nouarum minime cupidum, habuerit. id adeo ex humani ingenij quadam intemperie fit. nam fere omnes homines, ubi, quod habent, eo plus ſe poſſe conſequi confidunt, auide appetunt, atque expoſcunt. Populus Romanus (hic eſt enim, quo noſtra ſpectat oratio) perpetuas belli gerendi cauſſas partim habuit a fortuna, partim etiam ipſe conſulto quaeſiuit. multos Reges perdomuit: innumerabiles populos debellauit: ſua uirtute effecit, ut Romanum Imperium iisdem fere, quibus orbis terrarum, terminis definiretur. & hic ipſe populus, qui foris utiliſſimus fuit, & Remp. ab externo metu plane tutam, tranquillamque, reddidit, idem domi quantas tempeſtates excitauit? Senatum primo ſuperiorem non tulit, deinde ne parem quidem: donec omnia publica iura, optimatibus erepta, ad ſe rapuit. Vtrum igitur praeſtet, ſtrenuum eſſe populum in ciuitate, & bellica uirtute praeſtantem, qualis Romae fuit, eundemq. ſeditioſum, & ſemper noua quaerentem; an uero imbellem, qui legibus libenter pareat, qui otio gaudeat, qui tutam condicionem turbulentis conatibus anteponat; ego quidem non facile dijudicauerim. ſummum enim utrimque diſcrimen occurrit. bellicoſus populus libertatem ſeditionibus perdet. imbellis oppugnatam ab hoſte ciuitatem non tuebitur. Hic uideo, quam praeclarum eſſet, quae in utramque partem in hoc genere diſputari poſſunt, colligere. ſunt enim ſane plurima: neque me reuocat animus; qui etiam inuitat: ſed neque fert inſtituta narratio tam longi ſermonis argumentum, & ad examinandam huiuſmodi quaeſtionem, qua neſcio an ulla grauior, difficilior ue ſit, aptior, ut puto, locus erit in eo libro, quem de tribus Rebus publicis conſcribere in animo eſt. hic tantum illud dicam, quod ad ſuſceptam rem attinet: plebi poteſtatem numquam tuto committi, ſed in Regno minus periculoſe, quam in Rep. non enim ibi facile ſeditiones excitantur, ubi abſolutum unius imperium timetur: & minor eſt plebis in unum inuidia, quam in multos. itaque, ſi prima Vrbis Romae repetamus initia, peccaſſe quidem in eo Romulus uidetur, cum plebi Comitia commiſit; ſed multo magis Senatus, cum, eiectis Regibus, leges ad augendam plebis poteſtatem

a Con-

a Conſulibus ferri paſſus eſt. ſed nihil magis publicam libertatem, quam tribunicia poteſtas, euertit. illa ciuilium malorum tamquam fons, & origo fuit. de quo quid ſentiam, in libro de Senatu, quam breuiſſime potui, ſatis tamen, ut puto, ſignificanter expoſui. Nunc agemus de Comitijs, difficili, & impedita, materia: in qua colligenda, atque examinanda, cum ſtudioſe admodum, & perattente, ſim uerſatus; factum tamen eſt, ut nulla mearum Antiquitatum in parte minus ipſe mihi ſatisfecerim. tentandum tamen duximus; neque committendum, ut, ſi minus ea, quae ſumma ſunt, quae fortaſſe alij praeſtabunt, conſequi non licet; ea, quae poſita ſunt in nobis, quae utinam mediocria ſint, non exſequamur.

MAGNAM in Comitijs, atque adeo ſummam, Populi Romani poteſtatem ab ipſo fere Vrbis initio fuiſſe, inde conſtat, quod poſt interitum Romuli Senatus decreuit, ut is Romae regnaret, quem Populus Romanus iuſſiſſet. quod in Regibus creandis inſtitutum, mox & in magiſtratibus ſeruatum eſt. omnes enim, praeter Interregem, & Dictatorem, qui extra ordinem creabantur, Comitijs in Campo Martio Populus iubebat. uerum, quia Populus, modo in Tribus, modo in Curias, modo in Centurias diſtributus, ſuffragium tulit, unde Tributa, Curiata, Centuriata, comitia nomen acceperunt: operaepretium uidetur eſſe, priuſquam ad ipſa Comitia ueniamus, in Tribubus, Curijs, Centurijs paulliſper conſiſtere: ne, cum illa tractabimus, quae ſatis ipſa ſunt obſcura, rei difficultatem etiam nominis augeat ignoratio.

De Tribubus.

PRincipio tres tantum Tribus fuiſſe, quas Romulus inſtituit, Ramnenſes, quos & Ramnes Varro, Horatius, Feſtuſq. nominant; Titienſes; Luceres; & Plutarchus in Romulo, & Pedianus in Verrinarum commentario, & Varro libro IV. & Liuius etiam libro X. ſcriptum reliquit. nam libro I idem Liuius, ubi mentionem de Tribubus ordo hiſtoriae poſtulabat, ſilentio praeterijt. tantum ait, centurias tres equitum conſcriptas, Ramnenſes, a Romulo; Tatienſes, a Tito Tatio, Sabinorum Rege; Luceres, cuius nominis, & originis, incertam eſſe cauſſam dicit. Sed Pedianus hoc nomen a Lucumone, quem ex Etruria opem Romulo tuliſſe, Sabinorum Bello, Dionyſius ſcribit; ſiue a Lucretino, ſiue a Luco, quem Lucum Asylum nominauerat, Romulus deriuatum tradit. Iunius Gracchus, quem ſaepe Varro nominat, a Lucumone putat. Plutarchus a Luco Asyli. cuius mihi ad ueritatem propenſior opinio uidetur: ut ex tribus hominum generibus, Romanis, Sabinis, aduenis, tres Tribus factae ſint: ſicuti & ad habitandum tria loca erant, Palatinus Mons, Romanis; Capitolium, Sabinis; Asylum, aduenis. Feſtus a Lucero, Ardeae Rege, qui Romulo, aduerſus Tatium bellanti, auxilium tulit. de Lucretino, qui conſentiat, inuenio neminem, niſi quod eoſdem & Lucrenſes, & Luceres appellatos in Feſto legimus. Titienſem etiam potius, quam Tatienſem, idem Feſtus nominatum ſignificat, a Tatij Re-

 gis

gis praenomine: a quo & curiam Titiam dictam ait. Quod autem ſcribit Liuius de Centurijs, accipiendum eſt, ex tribus Tribubus Centurias eſſe delectas, & a ſua quaque tribu denominatam. cuius in ſententiam eo libentius inclino, quod & eam Tribum, quam a ſe ipſo Romulus Ramnes nominauit, non a nomine, ſed a praenomine, deductam uideo. nam, Romulus, praenomen fuit; nomen autem, Siluius, a matre Siluia, cum ignoraretur pater. Sic & Amulius, & Numitor, qui Albae regnarunt, e gente Siluia: quos a praenominibus antiqui nominarunt. ideo Numitoris filia, quae Romulum, & Remum, peperit, Siluia dicta eſt. quae Romam translata conſuetudo uiguit in feminarum nominibus. omnes enim a familia nuncupabantur. Praenomina igitur, Amulius, Numitor, Romulus, Remus, Numa, Ancus, Tullus, Lucumo. quae tamen poſterioribus temporibus omiſſa ſunt. puto, quia, Regis praenomine in Rep. nominari, odioſum uideretur. Quare, quod Feſtus litteris tradidit, facile uerum exiſtimarim; a praenominibus duorum Regum Ramnes, & Titienſes eſſe dictos: cum & M. Varro modo Tatienſes, modo Titienſes, appellet. crederem, & Luceres a praenomine Lucumone: niſi me illa ratio, quam, Plutarcho aſſentiens, proxime expoſui, commoueret. De tempore, quo ſunt inſtitutae, utrum Dionyſius uere ſcripſerit, dubitari poteſt. ait enim, ab ipſo ſtatim Vrbis initio factas eſſe. cui ſententiae ipſarum nomina repugnant. nam, ſi Titienſes, & Luceres dictae duae ſunt; certe non Vrbis initio, ſed poſt receptos in Vrbem Sabinos, & Tuſcos, inſtitutas eſſe, conſtat. quod & Plutarchus aperte narrat. Quod ſi Dionyſium ab errore placet uindicare: tempora diſtinguemus. & diuiſum quidem in tres partes a Romulo populum ſtatim poſt Vrbem conditam fatebimur: ſed eas partes ante Sabinum bellum nomina ſumpſiſſe negabimus. idq. nec Dionyſium fortaſſe latuit: qui, cum de Tribuum diuiſione meminit, earum nomina non ponit: quaſi, cum inſtitutae ſunt, nominatas continuo non eſſe ſignificet. Quod ſi cui ueriſimilius uidetur, eas partes eodem tempore & factas eſſe, & nominatas: huic ego quoque opponam, ueriſimilius uideri, Curias xxx, quae de publicis rebus ſuffragium ferrent, ante receptos Sabinos, quam poſt, eſſe factas. alioqui nullam Romulus in Vrbe inſtituenda publici iuris adminiſtrandi rationem habuiſſet. quod ſi de Curijs concedimus: de Tribubus negari non poterit: nihil enim aliud Curiae, quam diuiſae Tribus, ſunt. ſi ergo Curiae ſimul, & Tribus, ab Vrbis initio fuerunt, ut & Dionyſius tradit, & ipſa ratio demonſtrat: nominari Tribus eodem tempore, quo factae ſunt, non potuiſſe, manifeſtum eſt: cum non Vrbis initio Titienſis (ut Lucerum dubiam etymologiam omit-

 tam)

tam) nomen acceperit, ſed, confecto Sabino bello, ab ipſo Sabinorum Rege Tito Tatio: quod inter omnes conſtat. Tueamur igitur Dionyſium, diſtinctione temporum; Plutarchum autem, qui poſt receptos Sabinos Tribus air eſſe factas, opinione falli, eo minus miror, quod, eundem alijs in locis non ſatis certum eſſe anti quitatis auctorem, animaduerti.

Hac de trium Tribuum tempore dubitatione explicata, aut certe, ut ab alijs explicetur, plane demonſtrata, pergemus in re; & rurſus, tamquam ab alio principio, ordientes, aggrediemur.

Tres Romanorum Reges populum uniuerſum diuerſis tempori bus in partes diſtribuerunt; Romulus, Tarquinius Priſcus, Ser. Tullius: Romulus, in tres, quas propterea Tribus nominauit, Ramnenſes, Titienſes, Luceres. Tarquinius, in ſex, quas uocauit primos, & ſecundos Ramnenſes, Titienſes, Luceres. Seruius, in triginta. De Romuli, & Seruij diuiſione, ſatis plane libri loquuntur. De Tarquinio, qui ſcripſerit, inuenio neminem. tantum coniecturis ducor ad ſuſpicandum. nam, cum Feſtus Pompeius ſex Veſtae Sacerdotes ideo conſtitutas eſſe dicat, ut populus pro ſua quiſque parte haberet miniſtram ſacrorum, quia Ciuitas Romana in ſex eſſet diſtributa partes, in primos, ſecundoſq. Titienſes, Ramnes, Luceres. &, cum in Dionyſio legam, Tarquinium ad quattuor Veſtales duas addidiſſe, ut omnino ſex eſſent, creſcentibus ſacrificijs pro Vrbe faciendis, quibus Veſtae Sacerdotes intereſſe opus erat: ex Feſti, & Dionysij, uerbis elici uidetur hoc poſſe; & in ſex Tribus Ciuitatem a Tarquinio diſtributam, trium ueterum Tribuum nominibus non mutatis; & pro numero Tribuum ſex item Veſtales eſſe factas. quod eo magis exiſtimo, quia ſcriptum apud Liuium animaduerti, Tarquinium, cum Centuriarum numerum, quas Romulus ſcripſerat, augere uellet, ut in bellis ab equitatu eſſet firmior, de nominibus nihil mutaſſe, numero tantum alterum adiecitſſe, ut mille & trecenti equites in tribus Centurijs eſſent; eaſq. deinde, quia geminatae ſint, ſex Centurias eſſe dictas. Eſt quidem Liuius, in hac parte, dum ad Auguſti tempora feſtinat, paullo negligentior. nam ego ita ſtatuo; cum tres Centurias, ſingulas ex ſingulis Tribubus, Romulus ſcripſiſſet, Tarquinium primum Vrbem in ſex partes ita diſtribuiſſe, ut tres tamen ueteri nomine Tribus appellarentur; deinde, ad Romuli exemplum, ex ſingulis partibus Centuriae quoque geminarentur: quae tamen non ſex, ſed, ut antea, tres Centuriae dictae ſint: ſicuti & ſex Vrbis partes trium Tribuum nomine ſunt appellatae. quod lib. X. Liuius oſtendit, his uerbis: Inter Augures conſtar, imparem numerum Augurum debere eſſe; ut tres antiquae Tribus, Ramnenſes, Titienſes,

ſes, Luceres, ſuum quaeque Augurem habeant; aut, ſi pluribus ſit opus, pari inter ſe numero Sacerdotes multiplicent; ſicut multiplicati ſunt, cum ad quattuor adiecti quinque, ut terni in ſingulas eſſent, expleuerunt. Manifeſte ueteres Tribus, non modo poſt Ser. Tullij diuiſionem, ſed etiam poſt triginta quinque Tribus, iam factas, tres dumtaxat fuiſſe dicit: non quod uetus illa Romuli, aut Tarquinij, diuiſio perpetua fuerit: totam enim Seruius Rex mutauit, nouis Tribubus nouo nomine conſtitutis: ſed quod eius tamen in augurum creatione habita perpetuo ratio ſit, ueneratione quadam antiquitatis, & uetuſti in numero Augurum inſtituti: ſicuti, & triginta curiarum numerus manſit, ad rationem trium ueterum Tribuum; quas in denas Curias diſtributas eſſe a Romulo, iam diximus. Poſt Romuli in tres, & Tarquinij in ſex, partes diuiſionem, Ser. Tullius, aucta Ciuium multitudine, Vrbanam, & Agreſtem, multitudinem ita diſtribuit, ut Vrbis incolae in quattuor Tribubus eſſent; quas a partibus Vrbis, Exquilinam, Collinam, Palatinam, Suburanam, cognominauit; ſtatuitque, in una quaque qui habitarent, & ut in ſua quiſque Tribu, ſiue in militiam, ſiue in tributum, nomen daret: Agreſtem auté multitudinem utrum in Tribus uiginti ſex, an in triginta & unam, diuiſerit, Dionyſius lib. I V. non declarat. tantum dicit, in hiſtoria Fabij Pictoris ſcriptum eſſe, uiginti ſex tribus ex agreſti populo factas eſſe, ut omnino triginta fuerint: ſed Q. Vennonium & ipſum in ſua hiſtoria tradere, ad quattuor urbanas tribus unam & triginta agreſtes eſſe adiectas: ut expletus ſit numerus x x x v. qui auctus poſtea non ſit.

Ego ſequor Fabij potius, quam Vennonij, teſtimonium: & quattuor tribus ex Vrbe, uiginti ſex e regione, factas eſſe puto. in quo Liuius etiam conſentit: qui libro 2. Tribus ait unam & triginta Romae factas eſſe: & libro v I. quattuor Tribus, quae x x x v. numerum expleuere, additas eſſe narrat, Tromentinam, Sabatinam, Stellatinam, Arnienſem. Nec diſſentire uidetur ipſe Dionyſius libro. v. qui, Claudiam Tribum Reip. temporibus adiectam eſſe, teſtis eſt. Scribit enim ſic. Ανθ' ὧν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος εἴς τε τοὺς πατρικίους αὐτὸν ἐνέγραψε, καὶ τῆς πόλεως μοῖραν εἴασεν ὅσην ἐβούλετο, εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν: χώραν τε αὐτῷ προσέθεσαν ἐκ τῆς δημοσίας τὴν μεταξὺ Φιδήνης, καὶ Πικεντίας, ὡς ἔχοι διανεῖμαι κλήρους ἅπασι τοῖς περὶ αὐτόν, ἀφ' ὧν καὶ φυλή τις ἐγένετο σὺν χρόνῳ, Κλαυδία καλουμένη, καὶ μέχρις ἐμοῦ διέμενε, τὸ αὐτὸ φυλάττουσα ὄνομα. Quod ipſum & in Liuio legimus libro I I. Quo perſpicuum fit, triginta ſolum fuiſſe Seruio regnante; deinde, additis quinque, Claudia, Tromentina, Sabatina, Stellatina, Arnienſi, x x x v. factas eſſe. Illud explicare non poſſum, cur in Marcij Coriolani iudicio xx I. tantum Tribus affuiſſe Dionyſius libro vII dicat; cum idem libro Iv. uniuerſam Ciuium multitudinem in xxx.

Tribus

Tribus (ut minimam diuiſionem pōnam) diſtributam eſſe dixerit. turpis haec ſane eſſet inconſtantia, praeſertim in re tanta. Sed librarij, qui librum deſcripſit, malo culpam eſſe, quam Dionysij. ego enim, quo tempore Coriolanus eſt accuſatus, Tribus XXXI. fuiſſe puto, XXX uidelicet illas, in quas Vrbem, & Regionem, Seruius Rex diuiſit, & praeterea Claudiam, quae, poſt eiectos Reges, P. Valerio Poplicola quartum, T. Lucretio iterum, conſulibus addita eſt, non enim, cum Coriolanus damnatus eſt, XXXV. Tribuum numerus erat abſolutus, cum Tromentina, Sabatina, Stellatina, Arnienſis, ad ueteres Tribus adiectae nondum eſſent: ſed, addita iam Claudia, XXXI. erant. Quod autem infert idem Dionyſius, IX. Tribus abſoluiſſe Coriolanum; quibus duae ſi acceſſiſſent, omnino eſſet abſolutus: hanc ſupputationem cum mendoſo illo XXI. Tribuum numero conuenire, manifeſtum eſt. quae ſi XXXI. fuerunt: ordinatum eſſe Coriolanum non a IX, ſed a XIV. Tribubus, neceſſe eſt: ad quas duae ſi acceſſiſſent, abſolutus omnino reus eſſet, abſoluentium Tribuum numero cōdemnantium numerum una Tribu ſuperante. Condemnatus autem eſt a Tribus tribubus abſoluentium Tribuum numerum ſuperantibus: quod etiam Plutarchus in eius uita ſcriptū reliquit. Quod ſiquis Dionysij librum uacare mendo contenderit, ſolasq. XXI. Tribus in eo iudicio ſuffragium tuliſſe dixerit, non quia plures Tribus Romae tum non fuerint, ſed quia non uniuerſus populus, uerum maior populi pars ad iudicium illud citata ſit, ideſt de XXXI Tribubus (ut Fabij ſententiam ſequar) XXI: cum hoc non magnopere pugnabo. mirabor tamen, hoc de genere iudicij, quod ita rarum fuit, ut exemplum ego quidem praeterea nullum inuenerim, nullam omnino in eo loco neque ab ipſo Dionyſio, neque a Plutarcho, mentionem eſſe factam. nec ſatis aequo animo laturam fuiſſe eam populi partem crediderim, quae iudicandi poteſtate priuaretur, praeſertim in eo iudicio, in quo plebs, ira, & odio in Coriolanum accenſa, ulciſci acceptas iniurias magnopere uellet. Torquet me non leuiter & illud in eiuſdem Dionysij hiſtoriarum libro VII. quod curiata comitia non diſtinguit a tributis. nam in iudicio Coriolani, de quo proxime mentionem fecimus, in quo Tribus ſuffragium tuliſſe, & ipſe, & Plutarchus tradunt; Curias tamen, & Curiatam concionem nominat: credo, quod, Curias nihil aliud eſſe, quam Tribus diuiſas, iudicaret: cum tres tribus in XXX. Curias Romulus ab initio diuiſiſſet. uerum, cum in abſolutione, & condemnatione, reorum nō Curiarum, ſed Tribuū, numerum nominari uideam; cumq. in eodem iudicio ſuffragium a Tribubus eſſe latum, idem Dionyſius, cum Plutarcho, dicat: qua ratione Curias admiſceat, non intelligo. aliud enim eſſe Populum curiatim, aliud tributim, citare,

tum

tum ex Gellio, tum ex alijs, notum eſt. Quod ſi Curias, & Tribus, eaſdem putauit eſſe: foedus error: in quo tamen Feſtum Pompeium, bonum alioqui antiquitatis auctorem, ſocium uidetur habuiſſe: qui xxx. Curijs, in quas Romulus populum diſtribuit, quinque poſtea additas eſſe teſtatur. non enim Curiae, ſed Tribus, xxxv. fuere. Curias uero numquam plures, quam xxx. fuiſſe, eo ſcilicet, qui a Romulo conſtitutus eſt, numero, cum, uniuerſa multitudine in tres Tribus diuiſa, ſingulas Tribus in denas Curias diſtribuit; patet e Cicerone in Agraria II. & pro domo ſua. Aut igitur errauit Feſtus: quod equidem de homine Romano, eoq. antiquitatis perito, uix putarim: aut Paullus ille antiſtes, qui Feſti uolumina decurtauit, locum ipſe per inſcitiam corrupit. Equidem nec Florum ſatis recte ſenſiſſe exiſtimauerim; cum in Epitome libri xix. duas Tribus, multis poſt exactos Reges annis, adiectas eſſe dixit, Velinam, & Eſquilinam. quod falſum eſſe, patet. quia Eſquilina ex quattuor Tribubus una fuit, in quas Seruius Rex Vrbem diuiſerat. ſed Florus fortas ſe excuſandus; qui de Hiſtoriae ueritate non iudicat; tantum id agit, ut, quae fuſius a Liuio dicta ſunt, ſummatim collecta, facilius cognoſcantur. at Liuium, cui lex hiſtoriae non permittit, ut a ueritate diſcedat, uelim equidem a culpa uindicare: ſed, unde poſſim, mini me uideo. ſcribit enim libro VI. ſic: Tribus quattuor ex nouis ciuibus redditae, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Arnienſis, eaeq. xxxv. numerum expleuere. Libro autem VII. duas Tribus ait additas eſſe, Pomptinam, & Publiliam; et duas libro IX. Oufentinam, & Falerinam; duaſq. item libro X. Anienſem, & Terentinam: ut uideatur a ſe ipſo diſſentire. nam, ſi libro VI. abſolutus, expletusq. eſt omnium Tribuum numerus: qui fit, ut aliae inſuper addantur? Aut igitur Liuius inconſtanter locutus; aut, ſi talem uirum omnino tueri placet, Additas, ſiue Adiectas, pro Auctas accipiamus. Quod ſi ille ita ſenſit: quam proprie ſit locutus, alij uiderint.

Tres igitur (ut ea, quae pluribus uerbis iam expoſuimus, nunc paucis colligamus) ab initio fuere Tribus: quae deinde a Ser. Tullio Rege xxx. factae ſunt, Vrbanae quattuor, Ruſticae uiginti ſex. Regibus eiectis, Conſulibus App. Claudio, P. Seruilio, urait Liuius lib. II, una & xxx factae, Claudia ad eas addita, quas, ut dixi, Seruius Rex inſtituerat. poſtremo, quattuor adiectis, ad numerum xxxv, ut ait idem Liuius lib. VI, quo plures numquam fuere, peruenerunt. Sed oritur dubitatio. Cum nomina Tribuum, plura, quam xxxv, reperiantur, utrum Tribus quoque plures, quam xxxv, fuerint. Ego de nominibus aſſentior: de numero, id, quod dixi, confirmo, Plures, quam xxxv, numquam fuiſſe. nam neque obſcurum eſt, poſtremis Reip. temporibus xxxv. tantum Tribus

Romae fuiſſe, quae ſtatuam equeſtrem inauratam L. Antonio, M. Antonij fratri, cum hac inſcriptione poſuerunt: ut ait Cicero Phil. lib. VI. QVINQVE. ET. TRIGINTA. TRIBVS. PATRONO. POPVLI. R. Et, imperante Traiano, totidem fuiſſe, conſtat. quod indicat antiqua columna, quae Romae inter praeclara antiquitatis monumenta uiſitur: in qua inciſae leguntur hae litterae.

IMP. CAESARI
DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIANO
AVG. GERMANICO
DACICO PONTIFICI
MAXIMO. TRIBVNIC.
POT. VII. IMP. IIII. COS. V
P. P.
TRIBVS. XXXV
QVOD. LIBERALITATE
OPTIMI. PRINCIPIS
COMMODA. EARVM. ETIAM
LOCORVM. ADIECTIONE
AMPLIATA. SINT

Cum igitur & Reipublicae, & Imperatorum, tempora de xxxv. numero cōſentiant; neque de ueteribus aut Latine quiſquam, aut Graece, contra ſcripſerit: ratione uicti, xxxv. Tribus fuiſſe, concedamus, neceſſe eſt. nomina uero quibuſdam Tribubus eſſe immutata, ex quo numerus earum in dubium uenit, facile poſſumus exiſtimare. Id autem Imperatorum aetate factum eſſe, crediderim. nam Camillae, Horatiae, Votiniae, Cluentiae, Cluuiae, Dumiae, Flauiae, Iuliae, Minuciae, Papiae, Ocriculanae, Vlpiae, quarum nullā in Rep. fuiſſe quiſquam ſcripſit, in antiquis lapidibus, Iuliae etiam in Dione, mentionem inuenimus. Nec dubito, quin Iuliae, Flauiaeq. nomina ab adulatione in C. Iulium Caeſarem, & Flauium Veſpaſianum, deducta ſint, Scaptia Tribu, e qua fuit Caeſar, in Iuliam mutata; Suburana, e qua Veſpaſianus, in Flauiam. ſimiliſque, nobis ignota, ratio reliquis Tribubus mutādi nominis cauſſam attulit; ut Vlpiae, quam de Traiani nomine appellatam eſſe non dubito: cuius antiquum nomen inuenire non licuit. Nec uero, xxxv. Tribuum antiqua nomina ſecernere a nouis, minimi negotij fuit: quod tamen conati aliquando ſumus: utrum conſecuti, alij iudicabunt.

Earum nomina primi olim nos in Scholijs ad Epiſtolas Ciceronis

ronis ad Familiares ſcripſimus. Quae ſi quis uolet, inde petat.

Nunc, unde nomen aceperint, exponamus. Dictae ſunt aliae, a Familijs; ut, Aemilia, Claudia, Cornelia, Fabia, Papiria, Sergia, Poblilia, Pollia. Aliae, ab Vrbis partibus; ut, Vrbanae quattuor, Collina, Eſquilina, Palatina, Suburana, & una Ruſtica, Terentina. Aliae, ab Vrbibus, quae uel bello uictae, uel ex foedere, aut amicitia, in Ciuitatem receptae ſunt; ut, a Cruſtumeria, Cluſtumina; a Pontia, Pomptina; a Curibus, Quirina; a Scaptia, Scaptia; a Falerijs, Falerina; a Velia, Velina; a Veijs, Veientina. Aliae, a Fluuijs; ut, ab Aniene, Anienſis; ab Ouſente, Ouſentina; ab Arno, Arnienſis. Aliae, ab agris; ut, a Stellate, Stellatina; a Pupino, Pupinia; (et ſi a Roma potius dictam Varro putat, quod eſſet ſub Roma) a campo Tromento, Tromentina; a Caſtro Maecio, Maecia; a Pago Lemonio, Lemonia; a Lacu Sabate, Sabatina. Galeria, & Voltinia, obſcuram nominis originem habent. Sane, cur Pediano uenerit in mentem de nominibus Sabinarum plures Tribus eſſe factas exiſtimare, non equidem ſatis mirari poſſum: cum, non modo Romulo regnãte, ſed uſque ad Ser. Tullij Regis tempora tres tantum Tribus Romae fuiſſe, ſatis conſtet. qui ſi non Tribus, ſed Curias, quae xxx. fuere, a Sabinis mulieribus denominatas diceret; propius ad ueritatem accederet, cumq. Liuio, & Feſto Pompeio, conſentiret. quamquam nec Liuij hac in re, aut Feſti, omnino probatur auctoritas. quibus etſi, ut debeo, multum ſane tribuo; facit tamen Plutarchus, ut aſſenſum ſuſtineam: qui in Romulo contra Liuium, & alios, cum Liuio ſentientes, ita ſcribit:

ἑκάστη δὲ φυλὴ δέκα φρατρίας εἶχεν, ἃς ἔνιοι λέγουσιν ἐπωνύμους εἶναι ἐκείνων τῶν γυναικῶν. τοῦτο δὲ δοκεῖ ψεῦδος εἶναι. πολλαὶ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ χωρίων τὰς προσηγορίας.

Satis igitur, opinor, de temporibus, deq. numero, Tribuum demonſtratum eſt. De nominibus lectorem reijcimus ad Commentarium noſtrum in Epiſtolas ad Familiares. De locis ante omnia dicendum uidebatur, ſi ordinis rationem paullo ſubtilius examinamus: ſed, quia planius quiddam ad intelligentiam eſſe duxi, uiſum eſt, ut in hunc locum reſeruarem. Tribus primis Tribubus locum Romulus aſſignauit, & in Vrbe, ut eſſet ubi quiſque habitaret; & in agro, ut cultura uictum quaererent. Locum in Vrbe omnibus in Palatio dedit, ante quã cum Tatio Sabino Regnum cõmunicaret. hunc enim Collem a principio Romulus unum habuit. Sabinis receptis, ſuum cuique Tribui locum tradidit, Palatium Ramnenſibus, hoc eſt Romanis; Capitolium Titienſibus, hoc eſt Sabinis; Lucum Asyli Luceribus, hoc eſt & Tuſcis, qui cum Lucumone uenerant, & omnibus praeterea, qui, domo profugi, cuiuſcumque criminis affines eſſent, ad Asylum, ubi tutam ſedem Romulus fore promiſerat, diuerſis e regionibus confluebant. Et, quamquam de hac urbani ſpa-

tij diſtributione nihil neque Dionyſius, neque Liuius, neque Varro, neque alij, quod ſcire potuerim, litteris tradiderunt: tamen ueri mihi ſimile uidetur, cum ager Romanus in tres partes diuiſus ſit, eandem Vrbis quoque diuiſionem eſſe factam. nam, ſi ager, ut ſeparatim excolatur, tribus hominum generibus diuiditur, Romanis, Sabinis, Tuſcis, & aduenis; quod Varro plane ſignificat: cur non item Vrbs, ut ſeparatim habitetur, iiſdem hominum generibus trifariam diuidatur? Neque uero mihi obſtat illud, quod multitudiné hominum in tres Tribus a Romulo diſcretam Dionyſius ait, de Vrbe diuiſa uerbum nullum facit. iam enim de illa diuiſione, quam ante bellum Sabinum Romulus fecit, ſignificare Dionyſium oſtendimus; cum unus Palatinus Collis habitabatur; Tribubus non dum neque generibus hominum, (ſoli enim adhuc erant ij, qui cum Romulo uenerant) neque nomine, diſtinctis. ego autem de tribus illis Tribubus intelligo, quae, receptis in Vrbem cum Tatio Rege Sabinis, cum Lucumone duce Tuſcis, e triplici hominum genere conſtabant. nam, niſi duas diuiſiones in tres partes a Romulo factas eſſe credamus, unam ſine nomine, ante raptas Sabinas; alteram cum nomine, pace cum Sabinis facta: difficilem in nodum incidemus. ſi enim unam diuiſionem probabis: utrum eam ante receptos Sabinos, an poſt, eſſe factam uelis, interrogabo. ſi, Ante, dixeris: unde Tatienſis nomen? ſin, Poſt: controuerſia tibi erit non modo cum Dionyſio, qui Tribuum diuiſionem ante bellum Sabinum in ipſo Vrbis primordio conſtituit; uerum etiam cum ipſa ratione, quae apud me haud paullo plus, quam Dionyſius, habet ponderis. Cum enim Romulus, ſiue Numitoris Aui conſilio edoctus, ſiue ipſe ſublimi quadam, atque excellenti, mente praeditus, optimis inſtitutis, ac legibus, Vrbem ſibi temperandam ſtatuiſſet; quod ſine certa ratione, & ordine, nihil ſatis eſſe firmum intelligeret: non uſque ad illud tempus, quo cum Sabinis Vrbem communicauit, partiri populum in Tribus, & Tribus in Curias, neglexiſſet: quarum ſuffragijs, & lege, eſſe rogatas, ipſo, ut opinor, Rege referente, & magiſtratus mandatos, & bella iuſſa, eſſent. Vna primo Vrbis anno facta; quod Dionyſius ſignificat, & ratio confirmat: Altera poſt Sabinum bellum; quod ipſa Tribuum nomina declarant. Quo poſito, ſequitur illud, Agrum quoque bis, iiſdem, quibus Vrbs, & Populus, temporibus, in partes eſſe diſtributum, non modo in tres pro numero Tribuum, ſed etiam in triginta pro numero Curiarum: ut, quemadmodum ſingulae Tribus in denas Curias, ſic primo in tres partes ager, deinde ſingulae partes in denas, diuiſae ſint. Dionyſius quidem, triginta Curijs ſingulas agri partes eſſe diſtributas, aperte narrat: de tribus partibus mentionem nullam facit. At Varro Tribus nominat,

de

de triginta nihil ſcribit. Ita, quod alter omittit, ab altero ſumimus: & ex utroque perfectae notitiae ratio colligitur. non enim, in eo, quod omittunt, alter alteri repugnat: ſed Varro de triginta partibus nihil prodidit, una generali diuiſione contentus; quandoquidem non de Curijs, ſed de Tribubus, in eo loco loquebatur: & Dionyſius trium agri partium diuiſionem tacuit; uel quod notius id eſſet, quam de triginta partibus; uel quod intelligeret, cum de triginta ſcripſiſſet, de tribus obſcurum eſſe non poſſe. nam, ſicuti triginta Curiae tres Tribus, unde factae ſunt, ſignificant; ſic triginta agri partes, triginta Curijs diſpertitae, ſectionem trium partium, trium Tribuum numero reſpondentem, demonſtrant. Sed quaeritur, cum tres agri partes, una Ramnenſibus Colonis, altera Titienſibus, tertia Luceribus, factae ſint; tres item Vrbis, ut ſinguli ſeparatim habitarent, Ramnenſes in Palatio, Titienſes in Capitolio, Tuſci in Aſyli luco; utrum in ijs ipſis locis, ubi habitant, ſuas quoque denas Curias, ſinguli ſacrorũ cauſſa, haberent. Quod cõſentaneũ uidetur. cur enim in aliena loca, ubi diuinam rem facere uellent, diſtraherentur? uerum, quod uerisimile uidetur, falſum eſſe, Cornelij Taciti teſtimonio cognoſcitur. is enim Curias non denas tribus in locis, ſed omnes triginta in Palatio, ubi ſolis Romanis domicilium fuit, fuiſſe demonſtrat. Quae res opinionem meam, quam proxime expoſui de duabus diuiſionibus, confirmat. Nam, cum in Palatio Romulus triginta Sacella, quas Curias nominauit, ab Vrbis initio feciſſet; quo Populus, in triginta partes diuiſus, ſuam quiſque ad Curiam, rei diuinae cauſſa, coiret: mox, receptis Sabinis, & Tuſcis, ratio poſtulabat, ut denae cuique Populo ſeparatim Curiae darentur, ſed, religione deterritus, quia loca ſacra profana rurſus facere non licet, Curiarum partem de Palatio tollere, alio ue transferre, auſus non eſt: ſed omnes eodẽ in loco perpetuo manere, eoq. Ciues uniuerſos, cuiuſcumque Tribus eſſent, ad diuinũ cultum conuenire, uoluit. Quod ſi poſt Sabinum bellum Curias feciſſet: non in eo Romanorum magis, quam Sabinorum, & Tuſcorum, rationem habuiſſet; neque omnes in Palatio, ſed denas ſingulis in locis, ubi ſingulae Tribus habitabant, condidiſſet. Quod quia factum non eſſe, ex Tacito conſtat: ſequitur, ut ante bellum Sabinum Curiae fuerint; &, ſi Curiae, Tribus quoque. Ergo & de prima diuiſione Dionyſius uere ſcripſit; & de ſecunda, ne nos falſo ſuſpicari uideamur, ipſum Titienſis maxime Tribus nomen facit: quod a Sabinorum Rege declinatum eſſe inter omnes conſtat. Addam & illud, ipſum quoque Dionyſium de ſecunda diuiſione non diſſentire. nam, cum libro II. tres Tribus eſſe factas dicat; & de diuiſione, quae Sabinum bellum anteceſſit, manifeſte ſentiat: idem libro IV. quattuor Ser. Tullij Regis

Vrbanas Tribus certa Vrbis fuiſſe ſpatia, tres uero illas ueteres a generibus eſſe deductas tradit. Quod ego de tribus hominum generibus, Romanis, Sabinis, Tuſcis, dictum eſſe, non dubito. neque uero loquitur pugnantia. ſed, ſicuti priorem legem abrogat poſterior, ſic diuiſionem diuiſio tollit; propterea, non de prima diuiſione, cuius nulla ratio habebatur, (ſi tamen, ut proxime oſtendi, Curias excipias) ſed de ſecunda, quae primam ſuſtulit, ipſáq. uſque ad Seruium Regem permanſit, uidetur exiſtimare.

Haec ego de tribus antiquis Tribubus, ut mea ſententia ferebat, ita expoſui. ſed, quia, ut aiebat Democritus, Veritas in fundo latet; diuerſa ſentientes libenter audiam, & melioribus acquieſcam.

Poſt Romulum, ſextus Romanorum Rex Ser. Tullius noua ratione Vrbem diuiſit. non enim, ut Romulus, hominum genera ſegregauit, ne quid in una Ciuitate diſcriminis inter Ciues eſſe uideretur: ſed, cũ Vrbi Viminalem Collem, & Eſquilias, addidiſſet, quattuor totius Vrbani ſpatij partes fecit, uocauitque, a locorum nominibus, primam, Suburanam; ſecundam, Eſquilinam; tertiam, Collinam; quartam, Palatinam. Ab hoc ordine diſſentit Dionyſius: qui, opinor, ex partium uetuſtate, primam omnium Palatinam facit, alteram Suburanam, tertiam Collinam, quartam Eſquilinam. Sed ego in Romanis rebus, & Romanum hominem, & omnium diligentiſsimum, M. Varronem, ſequi malo, quam Dionyſium; qui fuit ille quidem, ut homo Graecus, ſatis diligens; ſed, quo modo ego exiſtimo, nihil ad Varronem: ad quem unum, quaſi certiſsimum ad Oraculum, Ciceronem ipſum, Ser. Sulpicium, alios, ſi qui de antiquitate quid ambigerent, ueritatis cognoſcendae cauſſa, conueniſſe, proditum eſt. Nec ab eo in quattuor partium Vrbanarũ diſpoſitione diſſentire Cicero uidetur in agraria II. nam, cum omnium plane Tribuum homines ſignificare uelit, ait: A Suburana uſque ad Arnienſem nomina ueſtra proponat. hoc eſt: Si quis uos omnes numerare uelit, & a primae Tribus Vrbanae Tribulibus ad ultimae Ruſticae Tribules nominando perueniet; ita multos eſſe cognoſcet, ut non modo dena iugera ſingulis diſtribui, ſed ne conſtipari quidem tantum hominum numerum poſſe in agrum Campanum intelligat. Haec eſt, ut opinor, uera, & germana, eius loci ſententia: quam adhuc mendum obſcurauit. habent enim omnes impreſsi libri, Ab Ocriculana, non, ut ex antiquis libris corrigendum eſt, A Suburana. quam correctionem uel ipſa ſententia, ſi quis mentem Ciceronis accurate perpendat, potuit indicare. Eſſe autem primam Vrbanam Tribum Suburanam, ex Varrone conſtat; eſſe ultimam Ruſticam Arnienſem, ex Liuio cognoſcitur: qui quattuor Tribuum, quae poſtremo Ruſticis adſcriptae ſunt, & numerum

xxxv. expleuerunt, hanc libro vi. ultimam nominat. Redeo ad Seruium. Diuiſa Vrbe, Agrum quoque diuiſit. Vrbis partes, appellauit Vrbanas, quod omnes in Vrbe; Agri, Ruſticas, a Rure; omnes autem, etſi plures quam tres eſſent, uetere tamen nomine, Tribus dixit. In Vrbanas conſcripſit, eos, qui rura non haberent, & praeterea libertinos omnes: in Ruſticas, eos, qui rura haberent, ſi modo eſſent ingenui. nam, ſi libertino rus eſſet, is, perinde ac ſi agri nihil poſsideret, in Vrbana Tribu cenſebatur. ut maior naturae, quam fortunae, ratio duceretur, quod ad Vrbis dignitatem pertinere uidebatur. Ob has cauſſas Vrbanae Tribus ſemper ignobiliores Ruſticis habitae ſunt; &, e Ruſtica in Vrbanam transferri, erat ignominiae: Ruſticae in agro Romano omnes erant, unicuique Tribui regione diuiſa. homines ipſi, etſi Ruſticis in Tribubus cenſerentur, tamen, utrobique mallent, uel in Vrbe, uel in agro, habitabant. ſuffragium enim in Tribu Ruſtica non habitatio, ſed poſſeſsio, dabat. quod ſi quis, exempli gratia, de Romilia Tribu fundum ſuum cum alio, qui in Sergia Tribu cenſeretur, permutaſſet: poſſeſsionum permutationem Tribuum permutatio non ſequebatur; ſed, qua in Tribu antea cenſi fuerant, in eadem permanebant. neque uero, ſi quis ex aliquo opido, extra Romani agri terminos conſtituto, Romae in aliqua Tribu ſuffragium ferebat, ad illud uſque opidum, in quo domicilium habebat, Tribum pertinuiſſe, credendum eſt. Romanus enim ager, in ſex & uiginti partes a Seruio Rege diuiſus, ſex & uiginti Tribubus diſtributus eſt. Poſtea, cum Ciuitas annuo Conſulum imperio regeretur, quinque Tribubus Ruſticis adiectis, agri terminos, ut hae quoque Tribus ſuas regiones haberent, paullum propagatos exiſtimo. harum omnium, quae xxxi. fuerunt, (de Ruſticis loquor) aucti quidem Tribules numero ſunt, iure ſuffragij multis opidis, ac Municipijs, conceſſo, ut Tuſculanis in Popillia Tribu; Arpinatibus, in Cornelia; Formianis, & Fundanis, in Aemilia: Ager tamen ipſe, poſt expletas v. & xxx. Tribus auctus numquam eſt; ſed ijsdem, quibus olim fuerat, finibus manſit. non enim aut Arpinum, aut Tuſculum, in Agro Romano dicebantur eſſe, ſed ſuum agrum, ſuosq. terminos, habebant; cum tamen eſſent in ditione Populi Romani. Atque hoc in loco mihi uenit in mentem ita cogitare. Homo Arpinas in agro Romano ius non habet: iccirco ne Tribu Cornelia, quae Ruſtica eſt, extrudatur, & in aliquam Vrbanam adſcribatur? quando quidem Ruſticas Tribus eorum fuiſſe, qui rura haberent, ſupra dictum eſt. Diſtinguo: ut dubitantibus hic omnino ſcrupulus eximatur: & aliam rationem fuiſſe dico eorum, qui domicilium Romae haberent; aliam eorum, qui e Municipijs ad Comitia uenirent.

Qui Romae domicilium habebant, in his, utrum rura poſſiderent, nec ne, ſpectabatur: & in Ruſtica Tribu, qui rus haberet; qui non haberet, in Vrbana cenſebatur. hi & Ciues Romani erant, & uere dicebantur. nam, qui Romae domicilium habebat, hic non modo ſuffragium ferebat, uerum etiam & in Tribu cenſebatur, & Romanis legibus uiuebat. Municipiorum diſſimilis erat cauſſa. Ferebant enim ſuffragia, in Tribu tamen non cenſebantur; neque Romanis legibus, ſed ſuis, utebantur. Itaque, ſiue aliquis e Municipio rus in agro Romano haberet, ſiue non haberet; is, ſi Romae non habitaret, & in ſuo Municipio patriis legibus uiueret, in ea Tribu ſuffragium ferebat, in qua totum Municipium a principio Populi iuſſu ſuffragij lationem habuerat. Eademq. fuit Coloniarum cōdicio. nam, cum extra Romanum Agrum rura poſſiderent; tamen, ſiquis ex aliqua Colonia Romam ueniret, ferre ſuffragium poterat in ea Tribu, in qua & ipſe, antequam in Coloniam emitteretur, & maiores ſui, ſuffragium tulerant. Nam, ſi Municipibus hoc licuit, hoc inquam, ut in Ruſtica Tribu ſuffragium ferrent, etiam ſi nullam agri Romani partem tenerent: licuiſſe autem, Tuſculanorum, Arpinatum, Formianorum, et Fundanorum, exemplo iam oſtendimus: cur non Colonis idem liceat? cum praeſertim eo melior Colonorum eſſe debeat condicio, quam Municipum: quia Municipes, cum ſuffragij iure fruātur, Romanis tamen legibus nō utuntur: Coloni autem, cū & ipſi ſuffragij ius habeant, in eo tamen Municipibus nobiliores uidentur, quia Romanis legibus uiuunt: ſicuti & Colonis in eo Ciues Romani praeſtant, quia cenſentur in ſua quiſque Tribu. Vnam enim quaſi partem Vrbis Romae Municipes habent, quia ſuffragiū ferunt; duas Coloni, quia & ſuffragium ferunt, & Romanis legibus utuntur; tres Ciues, quia non modo ſuffragium ferunt, Romanasq. leges ſeruant, in quo Municipibus ſuperiores, Colonis pares, ſunt; uerum etiam in Tribubus cenſentur. non enim, ut quicumque cenſentur, is & ſuffragium fert; ſic, quicumque ſuffragium fert, is eadem ratione cenſetur. Cenſentur, & ſuffragium ferunt omnes, qui Romae domicilium habent; ſuffragium ferunt, nec tamen cenſentur, Municipes; niſi ſi domicilium in Vrbe habeant, ut Cato ille Maior, & Cicero noſter: quorum alter, cum natus eſſet Tuſculi, alter Arpini; quia tamen habitabant Romae, in ea ipſa Tribu, ut opinor, cenſebantur, in qua Municipes eorum, Tuſculani, & Arpinates ſuffragium ferebant; hoc eſt, Cato, in Popillia, Cicero, in Cornelia. illam enim Tuſculanorum fuiſſe Tribum, diximus a Valerio Maximo; hanc Arpinatum, a Liuio. Neque uero, Ciuem eſſe, & ius Ciuitatis habere, idem eſt. Nam Municipes ius Ciuitatis habent, Ciues tamen uere non ſunt: cum omnes Ciues,

ut

ut dixi, & ſuffragij lationem habeant; & ea, quae Romae legibus ſancita ſunt, obſeruent; & in Tribu cenſeantur. Municipes autē ſuffragij quidem ferendi ius habeant, uerumtamen neque cenſeantur, neque Romanis legibus pareant. quamquam ne hoc ipſum quidem, ut ſuffragium ferrent, commune omnium Municipiorum fuit. quibuſdam enim Municipijs ius Ciuitatis ſine ſuffragio fuiſſe, legimus, ut Caeritibus pro ſacris bello Gallico receptis, cuſtoditiſque. & Formianos, Fundanos, Arpinates, ſcribit Liuius primo Ciuitatem habuiſſe ſine ſuffragio; deinde M. Valerium Tapponem, Tribunum plebis, rogationem promulgaſſe, & pertuliſſe, ut ijs ſuffragij latio eſſet; ſuffragiumq. poſtea tuliſſe Formianos, & Fundanos, in Aemiliam Tribum; Arpinates, in Corneliā? Colonijs uero numquam ferendi ſuffragij ius non fuit. non enim extrinſecus in Ciuitatem ueniebant, ut Municipia; ſed e Ciuitate ipſa quaſi propagatae, iura, inſtitutaq. Populi Rom. omnia ſeruabant: cum Municipia honorum quidem, & munerum, cum Populo Mom. partem capere poſſent; interea tamen ſuo iure, ſuiſq. legibus, uterentur: quare, nō, quicumque ius habuit Ciuitatis, pari condicione cum ijs fuiſſe, qui Ciues Romani erant, exiſtimandus. praeſtant igitur Municipibus Coloni, Colonis Ciues, Ciuibus ipſis Ciues, hoc eſt, ijs, qui Vrbanam Tribum habebant, ij, qui in Ruſtica cenſebantur. Ecce alia de Tribubus dubitatio. Ciuis ingenuus, quia rus non habet, in Vrbana Tribu cenſetur. mutat fortunam: diteſcit, uel mercatura, uel bello, uel etiam, quia non a rebus humanis excluditur caſus, inuento theſauro. quid hoc homine faciemus? in uetere Tribu, hoc eſt in Vrbana, an, quia rus habere coepit, in Ruſtica, cenſebitur? in Ruſtica, ut opinor. nam, ſi, ut in Vrbana cenſeretur, quod ignominioſum fuit, cauſſam habuit egeſtatem: cur, ſublata cauſſa, permanet ignominia? ſuadet ratio, ut, hunc mutaſſe Tribum, & ex Vrbana in Ruſticam tranſiſſe, exiſtimemus. at, in quam Ruſticam? uel in eam, in qua Maiores illius cenſi fuerant, ſi modo rus umquam habuerant; uel in eam, cuius in agro rus emiſſet; uel ubi Cenſori, qui cenſum haberet, uideretur. de Ciuibus ingenuis ita ſentio. de Libertinis, ut iam dixi, aliter exiſtimo. nam, donec eſſent Libertini, hoc eſt donec Patrem, Auumq. Liberos citare non poſſent, ſiue aliquam Agri Romani partem haberent, ſiue nullam, in Vrbana Tribu cenſebantur. cum uero Libertini eſſe deſierant: tum, ſi rus haberent, non dubito, quin eorum cenſus eſſet in ea Tribu, in qua patroni eorum cenſi fuerant; ſi non haberent, in Vrbana, ſicut antea: ut in ea, non tamquam Libertini, ſed tamquam inopes ingenui, permanerent. quod ſi maiores eorum non a uiro, ſed a femina, libertatem acceperant; quod ſaepe contigit; cum feminae Tribum non haberent; ueriſimile mihi fit,

eos pari cum ingenuis Ciuibus condicione fuiſſe, hoc eſt; Tribum habuiſſe Ruſticam, uel ratione loci, ubi emiſſent; uel arbitratu Cenſoris eius, cui, Ciuitatem ut cenſeret, ſorte contigiſſet. Ex his xxxv. Tribubus aliquam, quicumque Ciuis Romanus erat, cuiuſcumque eſſet ordinis, obtinebat, in eaq. quincto quoque anno a Cenſore cēſebatur: niſi ſiquis ita turpiter uixiſſet, ut nota dignus uideretur: hunc enim, ſi Senator erat, e Senatu Cenſor eijciebat; ſi Eques, equo publico priuabat; ſi plebeius, uel Tribu mouebat, hoc eſt, e Ruſtica nobili in aliam Ruſticam, minus nobilem, aut e Ruſtica in Vrbanam, referebat; quod erat ignominiae: uel aerarium faciebat; hoc eſt omnium in Rep. munerum, atque honorum, expertem iubebat eſſe; cum hoc tantum ei relinqueret, ut aes pro ſuo capite tributi nomine conferret. habebant igitur, qui aerarij fiebant, id, quod erat odioſum, & graue, ut tributum, aeque, atque alij Ciues, penderent: quod autem iucundum, & honorificum, ut honores eos, quorum Ciues reliqui participes erant, capere poſſent, eo carebant. quo in ſtatu quia Caerites a principio fuerant; quibus Ciuitatem ſine ſuffragio datam eſſe, paullo ante diximus: propterea, qui aerarij fiebant, in Caeritum tabulas referebantur. Animaduerti etiam, non una illa Senatores ignominia notatos, ut Senatu eijcerentur, ſed interdum, ſi ſimul equeſtri loco eſſent, equo publico priuatos, atque etiam aerarios eſſe factos. Quo de genere exemplum habemus apud Liuium. nam lib. IV. ita ſcriptum reliquit: Mamercum Aemilium, quod in Dictatura Cenſurae tempus, lege lata, minuiſſet, a Cenſoribus, Furio, & Geganio, Tribu motum, octiplicatoq. cenſu aerarium eſſe factum: lib. autem xxix. Salinatorem, & Neronem Cenſores alterum alteri publicum equum ademiſſe, uiciſſimq. ſe aerarios feciſſe; ſubſcripta de more cauſſa, cur id uterque cenſeret. Nec dubium eſt, & Mamercum, &, quos nominaui, Cenſores ordinis ſenatorij fuiſſe. Mutandae uero Tribus duae cauſſae erant; altera, cum ignominia; altera, cum honore: cum ignominia, ut, in ijs, quos, ut dixi, ob uitae flagitia Cenſores notabant; cum honore, ut, ſiquis alterum certis quibuſdam criminibus accuſaſſet, & condemnaſſet. Tribum enim damnati, ſi ea nobilior eſſet, quam ſua, conſequebatur accuſator. Neque uero unum hoc optabile erat, ex Vrbana Tribu in Ruſticam tranſire; quia Ruſticae Vrbanis honore praeſtarent; ſed illud etiam, Ruſticam cum Ruſtica permutare; quod inter has ipſas in nobilitate diſſimile quiddam eſſe uidebatur; credo, propter eorum, qui ſuffragia ferrent, uel frequentiam, uel dignitatem. Cuius rei coniecturam facio, e Ciceronis uerbis, in Oratione pro Balbo. Ait enim, Balbo, quod in Cruſtuminam Tribum perueniſſet, obiectum eſſe; idq. illi praemium lege de ambitu datum eſſe, defendit.

defendit. Ex quo, damnatum eſſe aliquem crimine ambitus, accuſante Cornelio, ſatis plane ſignificat. neceſſe igitur eſt, ut, ſi Cruſtuminam in Tribum legis beneficio peruenit Balbus, antea uidelicet in aliqua Tribu, uel Vrbana, uel Ruſtica, fuerit. In Vrbana eſſe non potuit: quia nemo, niſi, qui aut Libertinus erat, aut rus non habebat, in Vrbana Tribu cenſebatur. Quo in genere, certe non eſt, ut Balbum numeremus: qui neque Libertinus fuit; quem, antea quam Ciuitate Romana donaretur, Ciuem Gaditanum fuiſſe, conſtat: & ab egeſtate tantum abfuit, ut etiam diuitijs, uſque ad inuidiam, abundauerit. Fuit igitur in Tribu Ruſtica. e qua cum in aliam Ruſticam tranſierit: (erat enim Ruſtica Cruſtumina) ſequitur, ut ea, quam omiſit, Cruſtuminae, quam appetijt, de dignitate conceſſerit. Mutabant igitur Tribum & uolentes, & inuiti: uolentes, qui legis praemio ex aliqua accuſatione nobilem conſequebantur; inuiti, qui, ob aliquod inſigne uitium, Cenſoria poena in ignobilem trudebantur. qui uero antea in Tribu aliqua Vrbana ſuffragium tulerant, hos, cum a Cenſore notarentur, aerarios puto omnes eſſe factos. cum enim ad ignobiliores Tribus deſcendere non poſſent; reſtabat, ut eam ipſam, quam habebant, amitterent, nullamq. in ulla Tribu ferendi ſuffragij facultatem haberent. qua condicione qui erant, Aerarij dicebantur. Quod ſi quis putat, Aerarium fieri, & Tribu moueri, idem eſſe: quoſdam enim ita ſentire, in ſermone ſenſi: hic, non dubito, quin opinione fallatur. Primum, locum habeo Ciceronis, meae ſententiae quaſi ſubſcribentem, in Oratione pro Cluentio, his uerbis: Ipſi inter ſe Cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat; ut alter de Senatu mouere uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignißimum iudicet; ut alter in aerarios referri, aut Tribu moueri, iubeat, alter uetet. Manifeſte ab Aerarijs Tribu motos diſtinxit. Deinde, Moueri Tribu, idem eſſe, quod Mutare Tribum, Liuius lib. XLV. declarat. Ait enim ſic: Negabat Claudius, ſuffragij lationem, iniuſſu Populi, Cenſorem cuiquam homini, ne dum ordini uniuerſo, adimere poſſe. Neque enim, ſi Tribu mouere poſſet, quod ſit nihil aliud, quam mutare iubere Tribum, ideo omnibus V. & XXX. Tribubus emouere poſſe, ideſt Ciuitatem, libertatemque, eripere; non, ubi cenſeatur, finire, ſed cenſu excludere. Poterant igitur ij, qui neque Senatores, neque Equites, eſſent, Tribu moueri, nec tamen in Aerarios referri. poterant rurſus in Aerarios referri, tum ſcilicet, cum uel in Vrbana Tribu ſuffragium ferre ſoliti eſſent, unde ad ignobiliorem Tribum tranſitus nō dabatur; uel a ſuperiore uita inuidioſi, ac turpes, uſque adeo eſſent, ut non a Tribu in Tribum transferendi, ſed omni plane Tri

bu excludendi, uiderentur. Patere iam exiſtimo, & quibus temporibus conſtitutae Tribus ſint, & quo numero, & quibus nominibus, & quibus in locis. Quiddam etiam, ad earum diſtinctionem, de nobilitate diximus: eandemq. non fuiſſe dignitatem non modo omnium, ſed nec Ruſticarum ipſarum inter ipſas, demonſtrauimus. Vnum illud addam, pari condicione aliquando Ruſticas, & Vrbanas, fuiſſe, tum ſcilicet, cum Libertini homines, quos Seruius Rex, ſerua natus, publicae rei participes eſſe uoluerat, & in quattuor Vrbanas Tribus digeſſerat, multis poſt annis contra uetus inſtitutum a Cenſore Ap. Claudio Caeco Ruſticis omnibus Tribubus admiſti ſunt. Quo factum eſt, ut in duas partes Ciuitas diſceſſerit: cum aliud integer Populus, fautor, & cultor bonorum, (recitabo enim ipſa Liuij uerba) aliud forenſis factio teneret: donec Q. Fabius Rullianus, & P. Decius Cenſores facti ſunt: & Fabius ſimul concordiae cauſſa, ſimul ne humillimorum in manu Comitia eſſent, omnem forenſem turbam, hoc eſt, Libertos, & Libertinos, excretam in quattuor Vrbanas Tribus coniecit: adeoq. eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot uictorijs non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Aliquot deinde poſt annis, cum Ruſticas Tribus rurſus occupaſſent, a Ti. Sempronio Graccho Cenſore, Tiberij, Caijque, Patre, in quattuor Vrbanas eſſe redactos, legimus in Plinio Nouocomenſi. Quod & Cicero lib. I. de Oratore narrat. Tiberius, inquit, Sempronius, homo prudens, & grauis, haud quaquam eloquens, & ſaepe alias, & maxime Cenſor, ſaluti Reipublicae fuit. atque is non accurata quadam orationis copia, ſed nutu, atque uerbo, Libertinos in Vrbanas Tribus tranſtulit. quod niſi feciſſet, Remp. quam nunc uix tenemus, iamdiu nullam haberemus. Ipſius autem Ciceronis aetate eandem ordinum, & Comitiorum, permiſtionem a duobus Tribunis pl. eſſe tentatam, primum a P. Sulpicio, deinde a Cn. Manilio, tradit Pedianus in Cornelianae, & Milonianae, commentarijs. Idemq. mox a P. Clodio cogitatum, ſignificant illa uerba in oratione pro Milone: Incidebantur iam domi leges, quae nos noſtris ſeruis addicerent. Quem locum ſic interpretatur Pedianus: Fuit inter leges P. Clodij, quas ferre propoſuerat, ea quoque, ut Libertini, qui non plus, quam in Vrbanis Tribubus, ſuffragium ferebant, poſſent in Ruſticis quoque, quae propriae ingenuorum ſunt, ferre. Hactenus de Tribubus.

De Curijs.

DE Curijs autem minus multa. Iam enim, ex Romuli diuiſione xxx. fuiſſe, diximus: cum ille Populum uniuerſum in tres Tribus, & ſingulas Tribus in denas Curias, diſtribuit. neque poſteà pro numero Tribuum, quae xxxv. factae ſunt, multiplicatas inuenio. Atque etiam, ut in uetere numero permanſiſſe, hoc eſt numquam plus, quam xxx, fuiſſe, exiſtimem, adducor his Ciceronis uerbis, quae ſunt Oratione II. in Rullum. Sunt igitur Decem uiri neque ueris Comitijs, hoc eſt Populi ſuffragijs, neque illis ad ſpeciem, atque uſurpationē uetuſtatis per xxx. Lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis conſtituti: Nam x x x. Lictores intelligit, qui Comitijs Curiatis, ut Curias xxx. referrent, apparebant. Quo de numero & in Oratione pro domo ſua aperte ſcriptum legimus. Quare, cum de xxx. Curijs conſtet; locum Sex. Pompeij, ubi de Curijs xxx v. ſcribit, de quo ſupra locuti ſumus, mendoſum eſſe, neceſſe erit: non quod ipſum Pompeium erraſſe dicam: quem etiam in aliorum erratis animaduertendis diligentem uideo fuiſſe: ſed fuit, ut indicat Epiſtola quaedam, Paullus neſcio quis, qui illius ſcripta mutilauit: qui quam male & de ipſo Pompeio, & de nobis, meritus ſit, ſignificauit Pater meus in Epiſtola illa, quae ante Pompeij libros impreſſa legitur: in qua uir probus, & religioſus, abſtinere minime potuit, quin ipſum in mutilatorem, & huiuſmodi homines, antiquitatis inimicos, grauiſſima, & tamen iuſtiſſima, maledicta conijceret. Curias duorum generum ponit M. Varro. nam, & ubi curarent Sacerdotes res diuinas, Curiae ueteres dicebantur; & ubi Senatus humanas, ut, Curia Hoſtilia; quam primus aedificauit Hoſtilius Rex ſub Veteribus. nobis autem, nō de his, in quibus Senatus habebatur, ſermo eſt, ſed de illis, quae Sacrarum rerum cauſſa ſunt inſtitutae, ut in ſua quiſque Curia ſacra publica faceret, feriaſq. obſeruaret: quas in Palatino Colle fuiſſe, Tacitus ſignificat. Vnde nomen acceperint, non ſatis mihi conſtat: & inter ſcriptores controuerſia eſt; cum Liuius, & Feſtus, a nominibus Sabinarum mulierum, quibus deprecantibus, inter Sabinos, & Romanos, ictum foedus eſt, appellatas dicant; Plutarchus autem hanc opinionem, ut inanem, & falſam, reijciat.

ROMA

De Centurijs.

CENTVRIAE ſuperſunt. Quarum duplex eſt conſideratio. nam & Centuriae tres Equitum ab initio fuere, quas Romulus inſtituit, Priſcus Tarquinius geminauit, trium tamen uetere numero ſeruato: & Centuriae CXXCIII; quas deinde Ser. Tullius, inducto cẽſu, fecit. De utriſque igitur ſeparatim agemus. Tres Centurias Equitum, militiae cauſſa, Romulus fecit; ut pedeſtrem exercitum equeſtri robore firmaret: has, de nominibus Tribuum, Ramnenſes, Titienſes, Luceres, uocauit. Nec dubito, quin ab initio ſingulis in Centurijs centeni tantum equites fuerint: ut ipſum Centuriae nomen ſignificat. ſed, aucto Ciuium numero, auctus ſimul eſt eorum numerus, qui equo militarent: quos in Centurias receptos eſſe, ne cum peditibus equites admiſcerentur, certum eſt, inde factum, ut trium dumtaxat Centuriarum numerus maneret. cum tamen equites, ut in Dionyſio legimus, quo tempore Romulus e uita exceſſit, haud fere pauciores, quam mille, fuerint: qui, cum Vrbs condita eſt, nec trecenti fuerant. Id probatur & Liuij teſtimonio: qui, Tarquinij Priſci aetate, tres dumtaxat Centurias nominat, eas ſcilicet, quas Romulus inſtituit; & tamen in ijs Centurijs mille equitum ſignificat. Cuius uerba, quia non ſatis apertam ſententiam habent, explanare, non alienum eſt. Sunt autem haec lib. I. Neque tum Tarquinius de equitum Centurijs quidquam mutauit: numero tantum alterum adiecit; ut mille & trecenti equites in tribus Centurijs eſſent. Nihil mutauit, inquit. quia, cum ad eas, quas Romulus ſcripſerat, alias addere Centurias conſtituiſſet, easq. ſuo inſignes nomine relinquere, ut ipſe Liuius paullo ante poſuit: miraculo cotis, ab Attio Augure diſciſſae, commotus, neque numerum Centuriarum auxit, cum tamen equites adderet, neque nomina mutauit: ſed omnium equitum tres dumtaxat Centurias, easq. iiſdem, quibus antea, nominibus eſſe uoluit: ut Ramnenſes, Titienſes, Luceres, perpetuo uocarentur. Cum uero dixit Liuius, Numero tantum alterum adiecit, quid ſignificat? nõ ad tres Romuli Centurias tres item a Tarquinio eſſe adiectas, ſed ad trecentos trium ueterum Centuriarum equites totidem eſſe additos. reſpexit enim non ad Centuriarum, ſed ad equitum, numerum: quod indicant proxima illa uerba: Vt mille & trecenti equites in tribus Centurijs eſſent. At, ſi ad trecentos trium ueterum Centuriarum equites item trecentos addidit Tarquinius: cur non dixit Liuius, Vt ſexcenti equites in tribus Centurijs

turijs eſſent? quo modo, cum ad trecentos trecenti addantur, fiunt mille trecenti? quia numerum quidem equitum duplicauit Tarquinius, cum reſpiceret non ad omnes equites, qui tum in Centurijs militabant, qui mille erant, ſed ad trecentos illos, quos primum in tres Centurias Romulus ſcripſit: uerum, cum in tribus ueteribus Centurijs auctus iam ita numerus equitum eſſet, ut omnino mille eſſent, trecentis a Tarquinio adiectis facti ſunt mille trecenti: cum tamen Centuriae non plures, quam tres, fuerint, quas aetate ſua Liuius ſex appellatas eſſe, ſignificat, his uerbis: Quas nunc, quia geminatae ſunt, ſex uocant Centurias. Quod ego ita interpretor: non, cum Liuius Romanam hiſtoriam ſcripſit, habitam eſſe rationem ullam ueterum Romuli, aut Tarquinij, Centuriarum: tunc enim equites multis partibus plures ad bellum exibant. & poſt Tarquiniũ Seruius Rex, Populo in claſſes deſcripto, uniuerſam ueteris militiae rationem mutauit. Vt abſurdum ſit, credere, ſex Centurias, ſeruato Romuli, & Tarquinij, inſtituto, tot ſaeculis interiectis ad bellum exiſſe. Dixit igitur potius ad hanc ſententiam, Sex uocant Centurias; cum earum mentio fit; cum de ijs inter homines ſermo incidit. &, quia, Tribubus a Tarquinio geminatis, ut ſupra oſtendimus; primi, ſecundiq. Ramnenſes, Titienſes, Luceres, dicebantur: licet opinari, & Centurias Liuij aetate, cum ſex uocarentur, primos, ſecundoſq. Ramnenſes, Titienſes, Luceres, eſſe nominatas: quandoquidẽ Romuli Centuriis eadem, quae Tribubus, nomina fuiſſe, ex Liuio patet. nam Dionyſius non modo harum Centuriarum, ſed nec Tribuum, nomina non ponit: quin de ipſis Centurijs nullam omnino mentionem facit: tantum ait, trecentos a Romulo, ad cuſtodiam corporis, robuſtiſſimos iuuenes, eſſe delectos, qui pedeſtrem, equeſtremque, militiam, ubi res ferret, pariter exercerent. Sed ego ab his diuerſas fuiſſe Centurias puto: quod ex Liuio quoque ſatis patet: qui ſeparatim de tribus Centurijs, & de trecentis ſatellitibus, meminit, quos non in bello ſolum, ſed etiam in pace, Romulus habuit. Praeterea, non iiſdem temporibus & trecenti illi cuſtodes lecti ſunt, & Centuriae inſtitutae. Nam in ipſo Dionyſio uideo, ante raptum Sabinorum, trecentos, ad cuſtodiam corporis, a Romulo eſſe delectos; at in Liuio, tres equitum Centurias tum eſſe factas, animaduerto, cum, Sabinis, & Romanis, iam conciliatis, Regnoq. conſociato, ex duabus Ciuitatibus una facta eſſet. quam ob cauſſam & uni Centuriae a Tito Tatio, Sabinorum Rege, nomen Titienſi eſt inditum. Sequuntur Seruij Regis Centuriae, tum Comitiorum, tum militiae, cauſſa, ex equitibus, peditibuſque, conſtitutae: quarum numerus ex Dionyſio facile colligitur. Nam, cum Ser. Tullius, Rex, uniuerſum Populum in ſex Claſſes diſtribuiſſet; in prima Claſſe Cen-

turias

turias IIC, quae ſuffragium ferrent, delegit, peditum xxc, equitum xIIx. quorum res cenſa c. minis, aut ſupra, erat: In ſecunda xxII, quorum cenſus erat LXXV, minis, & ſupra: In tertia, xx, cenſu non minus L. minarum: In quarta, xxII, cenſu xxv. minarum, & ſupra: In quincta, xxx, cenſu intra xxv. minas ad xII, & ſemis: In ſexta, unam tantum, hominum minimo cenſu, ideſt, minarum infra xII, & ſemis: qui uacationem habebant militiae, erantq. omnium tributorum immunes, ideoq. in Comitijs minime omnium honorati. Atque hic uniuerſus eſt numerus cxcIII. cum Liuius una Centuria minorem numerum faciat. Sed Dionyſij ſumma probabilior eſt. Nam, ſi, ut in Liuio ſcriptum eſt, pari numero Centuriae ad Comitia conueniſſent: euenire poterat, ut aequalitate ſuffragiorum nihil omnino tranſigeretur, cum Centurijs IVC. probantibus totidem improbantes Centuriae reſiſterent. & ideo, totum numerum Centuriarum cxcIII. fuiſſe, credibile eſt; ut omnino maior numerus ex altera parte, cum quid ſtatueretur, eſſet. raro autem in Comitijs, ad ſextam Claſſem, ideſt ultimam, in qua erat una Centuria, deuentum eſt: cum raro contingere ſoleret, ut ex utraque parte ſuffragiorum contra pugnantium numerus eſſet xcvI. Quod ſi quando acciderat; tum unum extremum ſuffragium ſextae Claſſis, in alterutram partem inclinans, uictoriam dabat. Differt etiam in hoc a Liuio Dionyſius: quod etſi parui refert, notandum tamen duximus. nam Dionyſius duas fabrum centurias, & opificum, quas Liuius in prima Claſſe numerat, quartae Claſſi adſcribit. itemq. Tibicinum, Cornicinum, Accenſorum, duas Centurias Dionyſius quartae Claſſi, Liuius quinctae attribuit: & eas idem Liuius tres, Dionyſius duas, facit. Illud addo: Centurias non ita accipiendas, ut ex centenis Ciuibus unaquaeque conſtaret. Nam, cum omnes Centuriae ſint cxcIII; ſi ad ipſas Centurias ſpectaremus, totus uniuerſorum Ciuium numerus eſſet $\overline{\text{xix}}$. & ccc. quod falſum eſſe, inde conſtat, quia Liuius lib. I. cenſa fuiſſe ait a Ser. Tullio Liuium capita $\overline{\text{xxc}}$. Quam ſummam, ut idem ſcribit, aliquot Hiſtorici tradidere fuiſſe eorum tantum, qui arma ferre poſſent. Hic obijcitur: ſi prima Claſſis, exempli cauſſa, Centurias habet IIC: & tamen Ciues in ea cenſentur plures, quã ex his Centurijs confici uidentur: qua ratione in IIC. centurias diſtribuentur? Reſpondendum: quamlibet magnum Ciuium numerum ad Centuriarum numerum eſſe redigendum, ut, etiam ſi in prima Claſſe fuerint, puta xx millia hominum, non tamen cc. Centuriae pro ratione hominum fuerint, ſed tantum IIC. ut, ſiue pauciores, ſiue plures, quam centum, in ſingulis Centurijs ad Comitia coirent, integra tamen, & una, utrolibet numero, haberetur Centuria. Rurſus, ſi in una Centuria quin-

genti

genti Ciues ad Comitia coirent; in alia autem, quinquaginta: aeque tamen in ſuffragio ualet ea, quae eſt infrequentior, atque ea, quae plenior: & utriuſque uis eadem eſt. Quid autem cauſſae fuerit, ut in una Centuria plures, in alia pauciores, fuerint, ex ueterum libris cognoſcere non licet. Sed ego, quod excogitare per me potui, id, quale quale eſt, libere exponam. Cum Centuriae primae Claſſis ex ijs hominibus conſtarent, quorum cenſus eſſet centum millibus aſſium, eo ue amplius: non omnium idem erat cenſus in eadem claſſe: &, cum cenſu differrent, Centurijs quoque diſtinguebantur: ut, qui centum millibus aſſium cenſerentur, in una Centuria ſuffragium ferrent; qui centum decem, in alia; qui centum uiginti, item in alia. inde fiebat, ut non eodem numero Centuriae omnes eſſent. Eſt autem uериſimile, eo fuiſſe infrequentiores Centurias, quo ditiores in ijs ſuffragium ferrent; eo pleniores, quo tenuiores. nam in Ciuitate, quo minor eſt cenſus, eo maior Ciuium numerus eſt; quo maior, eo minor. Praeerat autem ſingulis Centurijs, Ciuis unus, dignitate praeſtans: qui, ne quid per fraudem committeretur, curaret; cumq. ab ipſa Centuria uiritim ſuffragia lata eſſent, ſuffragiorum numerum in utramque partem dignoſceret, quod Diribere uocabant; & ex maiore numero uoluntatem Centuriae pronunciaret. Exemplum habemus in II. de Oratore, cum M. Scipio Maluginenſis e Centuria ſua Conſulem L. Manlium renunciauit. Et, quemadmodum is, qui Centuriae praeerat, ex maiore ſuffragiorum numero ſententiam Centuriae ſignificabat: ſic is, qui Comitijs praeerat, ex maiore numero iudicium populi pronunciabat. hunc autem Comitiorum ordinem ideo Seruius Rex inſtituit, ut eam poteſtatem, quā in Comitijs pauperes habebant, ad diuites transferret. ante enim in pauperum manu Comitia erant: ipſi magiſtratus dabant, leges ſciſcebant, bella decernebant: non quod diuites Comitijs excluderentur: ſed quod pauperes numero praeſtarent; cum e Romuli, aliorumq. Regum, inſtituto, ſuffragia uiritim Populus ferret uniuerſus: quod Seruius Rex non ſuſtulit: ſed, callido conſilio, effecit, ut neque ſuffragio excluſus aliquis uideretur, neque ſuffragium tamen, niſi rariſſime, omnes ferrent. Nam, cum uniuerſa Ciuium multitudo in ſex Claſſes diſtributa ſit, pro ſuo quiſque cenſu; Claſſes uero in certum Centuriarum numerum; cumque, quod a pluribus Centurijs iuberetur, id ratum eſſet: plerumque uſu ueniebat, ut non ad ſextam Claſſem deueniretur, ſed priores Claſſes ad rem conficiendam ſatis eſſent: cum in una prima Claſſe ita multae Centuriae eſſent, ut, ſi in ſuffragio ferendo conſentirent, ad inferiores Claſſes deſcendere neceſſe non eſſet. Diuites igitur auxit poteſtate rerum maximarum: quos Comitiorum dominos conſtituit, ſi Centuriarum numerum

ſpectemus, quae plures erant non modo in quinque primis, quam in una reliqua, in qua plebs egena cenſebatur, ſed etiam in una prima, quam in quinque reliquis omnibus. Pauperes autem, ideſt ſextam Claſſem, ne ſuffragiorum amiſſionem acerbius ferrent, militiae, tributorumque, uacatione leniuit. Sed eſt inter ueteres de cenſu primae Claſſis controuerſia. Nam Dionyſius fuiſſe tradit, centum minis; Liuius, centum millibus aſſium; Plinius, centum & decem millibus aſſium; Pedianus, centum millibus ſeſtertium. Centum minae, ad noſtratis pecuniae rationem redactae, ſcutati ſunt aurei mille, & quinquaginta; centum millia aſſium uncialium, (unciales enim Liuij aetate fuerunt; cum, qui primi a Ser. Tullio Rege percuſſi ſunt, librales fuiſſent; deinde, primo Punico bello, ſextantarij) ſcutati aurei ſeptingenti quinquaginta; centum & decem millia aſſium, ſcutati octingenti uiginti quinque; centum millia ſeſtertium, ſcutatorum tria millia. In hac ſententiarum uarietate, etiam ſi mihi de ueritate non ſatis liquet, quiddam tamen afferam de meo ſenſu, non ut affirmem, ſed ut aliorum opiniones eliciam. quod enim ego explicare unus minime poſſum; in eo ſi uerſentur multi, facilius expediri poſſe, certum eſt. Ser. Tullius, ut e cenſu uniuerſam Ciuitatem in ſex Claſſes diſtribueret, cuiuſque Ciuis rem aſſibus aeſtimauit, quod is nummus perfectam ponderis rationem haberet. libralis enim erat: ut ex Varrone, & Plinio cognouimus. Et, quemadmodum bona Ciuium nummo petfecti ponderis aeſtimauit, ideſt aſſe: ſic eam aeſtimationem perfecto nummorum numero definiuit, hoc eſt centum millibus aſſium. ut, ſi quis hoc tempore aliquam Ciuitatem in pattes diſtribueret, & Ciues cenſu diſtingueret, Seruij Regis exemplo: nimirum & cuiusque bona ſcutatis aureis aeſtimaret; & cenſum illius partis, in qua ditiores futuri eſſent, ad abſolutam numeri rationem redigeret, puta ad mille ſcutatorum: aut, ſi maximum cenſum infra mille uellet deſcendere, certe centenarium, ut ita dicam, numerum ſequeretur, ut in maximum cenſum eos potius referret, quorum res quingentis (exempli gratia ita pono) cenſeretur, quam eos, quorum bona non plane centenario ſcutatorum numero, ſed minore aeſtimarentur, puta quadringentis quadraginta, aut quinquaginta. Cum igitur uериſimile ſit, maximum cenſum abſoluto aſſium numero fuiſſe, ut in prima claſſe cenſerentur ij, quorum res non minoris eſſet, quam abſolutus ille numerus definiret: utrum a uero aberraſſe credibilius eſt, Dionyſium, an Liuium? Ego Dionyſium puto. Nam Liuio nullam uideo fuiſſe cauſſam, cur in maximo cenſu explicando non plane id ipſum expreſſerit, quod a Seruio inſtitutum in antiquis annalibus legebat. Aſſibus, ut dixi, Seruius bona Ciuium aeſtimauerat: & Aſſium mentio

nem

nem faciebant ij, qui ante Liuium ſcripſerant: itaque nihil immutare Liuio neceſſe fuit, cum eodem uocabulo, & eodem numero, ad maximi cenſus ſignificationem, uti poſſet. tantidem enim aetate Liuij fuit aſſis, quanti Ser. Tullio regnante; tametſi pondere non idem, ut ex Plinio cognoſcitur. Ergo, ut in antiquis monumentis traditum Liuius uidebat, ita in ſuas hiſtorias tranſtulit, aſſeſque, & centum millia, ueterum fidem ſecutus, nominauit. Dionyſius autem qui Graece ſcriberet, non Romani nummi uocabulo, ſed minis, Graeca conſuetudine, maximum cenſum explicauit. Satis de Curijs, Centurijs, & Tribubus.

De Comitijs.

NVNC aggrediemur ad ipſa Comitia: &, ut eum, quem inſtituimus, ordinem ſeruemus, a Curiatis primum ordiemur. Sed, quoniam M. Varro, ille Romanorum omnium doctiſſimus, in libris ſuis de rebus humanis; & item in ijs, quos de rebus diuinis conſcripſit, hunc ordinem inſtituit, ut ſex primis libris, de hominibus ageret; ſecundis ſex, de locis; ſex tertijs, de temporibus; ſex, quartis, ijſdemq. poſtremis, de rebus; unum ſingularem, qui communiter de omnibus narraret, ante omnes locaret: hunc ordinem ipſi quoque in hoc de Comitis libro ſtatuimus imitari. Itaque primum generalia quaedam de Comitijs praeponemus; deinde quattuor illa capita, de hominibus, de locis, de temporibus, de rebus, in ſingulis Comitiorum generibus accurate perſequemur: ut, a quibus habita ſint Comitia, quibus locis, quibus temporibus, quibus de cauſſis, intelligatur. Sed, ut a generibus ordiamur, ſicuti & Varronem feciſſe diximus: ſi & a quibus habita ſunt Comitia, & ubi, & quando, & cur, conſiderabimus, in magna differentia communia tamen omnium Comitiorum multa reperiemus.

Comitia a quibus habita.

PRIMVM, numquam niſi a magiſtratu, habita ſunt, aut certe ab eo, qui honore ceteros Ciues anteiret, ut a Pontifice Maximo. deinde, ſi Magiſtratus crearentur, numquam, niſi in Campo Martio: tum, non niſi Comitialibus diebus: poſtremo, legum, & magiſtratuum cauſſa. Haec omnium Comitiorum communia fuerunt.

runt. quae etiam ſingula perpendemus. Comitia dicebantur, cum uel ad creandum Magiſtratum, uel ad ſciſcendam legem, uel quouis alio nomine, modo plebs, modo populus, coibat. Plebis nomine non omnes omnino Ciues, ſed omnes, exceptis Patricijs, intelliguntur. Populus uniuerſam Ciuitatem ſignificat. Siue igitur Plebs, ſiue Populus, in unum locum ad ferenda ſuffragia conuocaretur; Magiſtratus iuſſu, aut, ſi Magiſtratus nullus eſſet, Interregis, uel etiam, quod ſemel accidiſſe legimus, Pontificis Maximi edicto citabatur. etſi, quando hic ea, quae generaliter ad omnia Comitia pertinent, exponimus, Interregem, aut Pontificem, nominare, huius loci non eſt. neque enim omnibus Comitijs praefuiſſe Interregem, aut Pontificem, legimus, ſed Centuriatis tantum, Interregem; Pontificem, Tributis, & Curiatis. Recte igitur inter generalia ponemus, habita eſſe a Magiſtratu Comitia: ſiquidem neque ab Interrege, aut a Pontifice, omnia habebantur: &, ut ab ijs aliqua haberentur, extraordinarium fuit. Vtrum autem ab uno Magiſtratu, an a pluribus ſimul, haberentur Comitia, ſi quaeratur; ab uno, dicam; de quo exempla in Liuio, atque in alijs, multa notaui; ſed in Liuio duo ſatis perſpicua, lib. I I I. alterum, de M. Duillio, Tribuno pl. alterum de Ap. Claudio, Decemuiro: quorum ille Tribunicijs Comitijs, hic Decemuiralibus praefuit. munere omnino fungebatur honorifico, ſiquis Comitijs praeerat: habebatq. & accipiendi, & reijciendi, petentium nomina poteſtatem: ſed ipſe ſe creare non poterat. quod ante Ap. Claudium Decemuirum nemo umquam praeter Tribunos pl. fecit: ut a Liuio traditum lib. I I I. legimus. Quod ſi etiam quaeretur, utrum is, qui Comitijs praeerat, forte praeeſſet, an conſenſu ſine ſorte: modo, ſorte, dicam, modo conſenſu: ut ab hiſtoria didici. De ſorte exemplum habemus in Liuio lib. III. his uerbis: Sorte quadam utili ad tempus ut Comitijs praeeſſet potiſſimum, M. Duillio ſorte euenit, uiro prudenti: Loquitur de Tribunicijs Comitijs, hoc eſt Tributis. At lib. xxxv. de Conſularibus, &, ut opinor, Praetorijs, quae utraque Centuriata erant, ita ſcripſit: Eodem fere tempore duorum Conſulum litterae allatae ſunt, L. Cornelij, ad Mutinam de proelio cum Boijs facto; & Q. Minucij a Piſis: Comitia ſuae ſortis eſſe: ceterum adeo ſuſpenſa omnia in Liguribus ſe habere, ut abſcedi inde ſine pernicie ſociorum, & damno Reip. non poſſit: ſi ita uideretur Patribus, mitterent ad Collegam, ut is, qui profligatum bellum haberet, ad Comitia Romam rediret: ſi id facere grauaretur, quod non ſuae ſortis id negotium eſſet, ſe quidem facturum, quod Senatus cenſuiſſet. Loquitur, ut puto, non tam de Conſularibus, quam de Praetorijs, Comitijs: non modo, quia ſubiungit paullo poſt, Nunciarent Senatum, ni is ad Ma-

giſtra-

giſtratus ſubrogandos Romam ueniret, potius quam Q. Minucius a bello integro auocaretur, Interregnum iniri paſſurum: (non enim dixiſſet, Ad Magiſtratus ſubrogandos, ſi de ſolis Conſulibus ſignificaret) & infra, poſt Conſularia Comitia, die proximo habita eſſe Praetoria, dixit: uerum etiam, quia libro xxxix. cum de Praetore in locum C. Decimij mortui ſubrogando ageretur, ijs Comitijs L. Porcium Conſulem praeeſſe ſignificat: poſtremo, quia, Praetorem a Praetore creari non poſſe, lib. 1. de Auſpicijs M. Meſſalla Augur aperte narrat. Redeo ad ſortem. Eſt aliud exemplum apud eundem Liuium lib. xxxix. his uerbis: Iam Conſularium Comitiorum appetebat tempus. quibus quia M. Aemilius, cuius ſortis ea cura erat, occurrere non poterat, C. Flaminius Romam uenit. Nec deſunt eiuſdem alia de ſorte exempla. Nunc de conſenſu agamus. Lib. 3. ſic ait idem: Comitiorum illi habendorum, quando minimus natu ſit, conſenſu iniungunt. ars ea haec erat, ne ſemetipſe creare poſſet. quod praeter Tribunos pl. & id ipſum peſſimo exemplo, nemo umquam feciſſet. Loquimur de Decemuirum Comitijs, hoc eſt Centuriatis· quando ſummus Magiſtratus, atque etiam ſolus, & ſine prouocatione, erant Decemuiri. Libro etiam xxxv. curam Comitiorum conſenſu mandari ſolitam ſignificat. Ait enim ſic: Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt; ita, ut inter ſe compararent, ſortirentur ue, uter Comitijs eius anni praeeſſet. Vtitur enim Liuius uerbo Comparare, pro Paciſci. Vt lib. quoque xl. Inter ſe, inquit, Conſules compararunt, ut Cn. Baebius ad Comitia iret, quia M. Baebius, frater eius, conſulatum petebat. Et libro xli. ſedato tandem Iſtrico tumultu, Senatusconſultum factum eſt, ut Conſules inter ſe compararent, uter eorum ad Comitia habenda Romam rediret. Et alibi. Haec de eo, quod primum propoſui, a quibus haberentur Comitia, ſatis ſint. Oſtendi enim, habita eſſe a Magiſtratu, ab uno, ſorte, conſenſu.

Comitia quibus locis habita ſint.

QVOD autem ſecundo loco poſui, omnia Comitia, ſi Magiſtratuum cauſſa haberentur, in Campo Martio eſſe habita: neceſſario diſtinxi: quia legum cauſſa non in Campo, ſed in Foro, Tributa habita eſſe conſtat: cum Centuriata, & legum, & Magiſtratuum, cauſſa in Campo ſemper habita ſint. Quare, quoniam id, quod o-

mnium Comitiorum generale ſit, quaerimus: omnia Comitia, quae Magiſtratuum cauſſa haberentur, in Campo Martio eſſe habita, recte diximus.

Comitia quibus temporibus habita ſint.

TERTIVS locus eſt de diebus Comitialibus. In eo non eſt neceſſaria diſtinctio. numquam enim, niſi Comitialibus diebus, agere cum Populo licebat. Comitiales autem non dico fuiſſe omnes dies, praeter Feſtos; ſed ita dico, diem nullum fuiſſe Comitialem, qui feſtus eſſet. Feſti uero erant ij, ut Macrobius docet, quibus inerant ſacrificia, epulae, ludi, feriae. Profeſti dicebantur omnes, praeter feſtos: qui diuidebantur in dies Faſtos, Comitiales, Comperendinos, Statos, Proeliares. quorum non eadem ratio fuit. Non enim, quicumque Faſti dies erant, aut Comperendiui, aut Stati, aut Proeliares; ijdem erant Comitiales: ſed, qui Comitiales erant, eos aut Faſtos, aut Comperendinos, aut Statos, aut Proeliares eſſe, nihil uetabat. Et, quemadmodum non omnes Faſti, Comitiales erant; ſed omnes Comitiales, erant Faſti: quod ex Macrobij uerbis elici uidetur; qui ait, Faſtis diebus lege agere licuiſſe; Comitialibus, & lege agi, & cum Populo agi potuiſſe: ſic, non omnes Faſti erant Comperendini, aut Stati, aut Proeliares; ſed, ut ego iudico, omnes, aut Comperendiui, aut Stati, aut Proeliares, ijdem erant Faſti. Hic in memoriam incurro cuiuſdam loci in oratione pro Sextio, quem, puto, minus emendatum eſſe. Nam, ubi ſcriptum eſt, latam eſſe legem, ut omnibus Feſtis diebus legem ferri liceret; non dubito, quin, Faſtis, pro Feſtis, reponendum ſit. nam, cum Faſti dies non Comitiales eſſent omnes, ſed aliquot dumtaxat: lege ſanxit P. Clodius, ut omnibus Faſtis diebus legem ferri liceret. Id & in Oratione de prouinciis conſ. Cicero declarat, his uerbis: Aut uobis ſtatuendum eſt, legẽ Aeliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, non omnibus Faſtis legem ferri licere. &c. Feſti uero nulli Comitiales erãt. & omnes Feſtos lege Clodia factos eſſe Comitiales, abſurdum eſt credere. Sed, ut reliqua perſequamur, notat Gellius; & Macrobius, Gellium ſecutus; omnes dies, poſtridie Kalendas, Nonas, Idus, neque Proeliares, neque Puros, neque Comitiales, fuiſſe; &, ut nonnulli putarunt, IV. Kalendas, Nonas, Idus, Nundinas fuiſſe inter ferias, & ferijs haberi Comitia non licuiſſe, Macrobius narrat.

Quod autem Rutilium ſcripſiſſe idem Macrobius ait, Romanos inſtituiſſe Nundinas, ut octo quidem diebus in agris Ruſtici opus facerent, nono autem die intermiſſo rure, ad mercatum, legesq. accipiendas, Romam uenirent; quod ipſum & Dionyſius lib. XI. ſignificat: id falſum eſſe, ipſe Macrobius oſtendit, cum inter ferias, Caeſaris, & Labeonis auctoritate commotus, Nundinas numerauit. Nam, ſi Nundinae feriae fuerunt: leges ferri Nundinis non licuit: quia ferijs, ut in Augurum libris Varro tradidit, uiros uocare non oportuit; ſi uocauit, piaculum fuit. Ferias autem, Nundinas fuiſſe, praeteter Caeſarem, & Labeonem, etiam Feſtus Pompeius ſignificat, his uerbis: Ferias Antiqui Feſtas uocabant. & aliae erant, ſine die Feſto, ut Nundinae; aliae, cum Feſto, ut Saturnalia. qui uero Nundinis Ferias fuiſſe negarant, eam rationem ſecuti ſunt, quia Ferijs, ius dicere, Praetori non licebat; Nundinis autem, lege Hortenſia licebat. Sanxit enim lege Hortenſius, is opinor, qui & alias pro Plebe leges Dictator tulit, non ut Nundinae, Feriae ue, eſſent, ſed ut a ceteris Ferijs una re differrent, hac inquam, ut per eas ius diceretur; uti Ruſtici, qui nundinandi cauſſa in Vrbem ueniebant, lites componerent. Quod cum apud Granium Licinianum, tum apud Trebatium, ſcriptum eſſe, Macrobius ſignificat. Erant igitur inter Ferias Nundinae, non modo quia Ioui aries omnibus Nundinis immolabatur, ex quo Iouis ferias fuiſſe conſtat: uerum etiam, quia neque concionem aduocari, neque haberi Comitia, licebat. Quod cum C. Iulius Caeſar lib. Auſpiciorum XVI. ſcripſit, ut Macrobij teſtimonio cognoſcitur: tum Cicero libro ad Atticum IV. idem uidetur ſignificare. Ait enim, per biduum, quo Nundinae fuerunt, id eſt X. & IX. Kal. Decembris, neque concionem fuiſſe ullam, neque de habendis Aedilium cur. Comitijs actum eſſe: Nundinis conſpectis, IIX. Kal. Decembris Milonem in Campum iuiſſe, ut Conſuli Metello, Aedilicia Comitia habere cupienti, obnunciaret. Qua in ſententia uidetur & Plinius fuiſſe, libro Naturalis Hiſtoriae XIIX. cap. 3. Scripſit enim haec de Ruſticis Tribubus: Nundinis Vrbem reuiſitabant. & ideo Comitia Nundinis haberi non licebat, ne Plebs Ruſtica auocaretur. Etſi Hermolatus Barbarus, homo eruditus, & diligens, in ſcripto libro aliter legi teſtis eſt: ſic uidelicet: Comitia, niſi Nundinis, haberi non licebat. Nec tamen, utra uerior ſit lectio, diiudicat. Sed Gulielmus Budaeus, uir Graece, Latineq. doctiſſimus, quod Hermolaus ſe non diſpicere ſignificat; id ſe uidere, & ſcire, profitetur. ait enim ſic in altera editione in Pandectas: Quamquam Hermolaus de ea lectione ſtatuere nihil auſus ſit: nos tamen, eam confirmare, ex Macrobio, non magnopere uerebimur: qui lib. I. Saturn. ſic inquit: Rutilius ſcribit, Romanos

inſtituiſſe

inſtituiſſe Nundinas, ut octo diebus in agris Ruſtici opus facerent, nono autem die intermiſſo rure, ad mercatum, legesq. accipiendas, Romam uenirent, &, ut ſcita, atque conſulta frequentiore Populo referrentur; quae, trinundino die propoſita, a ſingulis, atque uniuerſis facile noſcebantur. Haec recitat Budaeus. Quae fere & Dionyſius, cuius libros non admodum Budaeo familiares uideo fuiſſe, lib. VII. tradidit. Ego tamen non idem, quod Budaeus, exiſtimo. Ruſticos enim ueniſſe quidem ad Vrbem puto, ut ſuffragium ferrent, quod cum Rutilio Dionyſius ſignificat, non tamen, ut ipſo Nundinarum die, ſed ut perfectis Nundinis Comitijs intereſſent. uix enim uериſimile uidetur, his tribus rebus eodem die Ruſticam Plebem occupatam fuiſſe; primum, ut nundinarentur; deinde, ut lites componerent; quod eis lege Hortenſia permiſſum, in Granij lib. II. Macrobius notauit; poſtremo, ut Comitijs ſuffragium ferrent. Praeterea (ut omittam Caeſaris, & Labeonis, auctoritatem, qui Nundinas inter Ferias, teſte Macrobio, referunt) ſi tantum Nundinis, ideſt nono quoque die, Comitia fierent, ut Budaeus cenſet: cur, ut apud Ciceronem ſcriptum eſſe iam diximus, & XII, & XI, & IIX. Kalendas aut Metellus Conſul Aedilicia Comitia habere conatus eſt, aut Cilo Tribunus pl. obnunciatione prohibuit. Cur prohiberet Cilo, quod, prohibente nemine, fieri non liceret? cur autem (ut ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς, agamus) de Comitijs Metellus cogitaret ijs diebus, quibus Nundinae non eſſent, quae fuerunt X. IX. Kalendas? Huc addamus & Feſti uerba, quae noſtram ſententiam confirmant, & ab Hermolai ſcripto libro diſſentiunt. Nundinas, inquit, feriarum diem eſſe uoluerunt antiqui, quo Ruſtici, mercandi, uendendique cauſſa, in Vrbem conuenirent; cumq. ne faſtum; ne, ſi liceret cum Populo agi, interpellarentur Nundinatores. In quo non de omnibus Nundinis, ſed, ut opinor, de ijs ſignificauit, quae fuerunt ante legem Hortenſiam. Nam poſt Legem Hortenſiam Nundinas non inter nefaſtos dies, ſed inter Faſtos fuiſſe, iam oſtendimus. Illud non dubio Feſtus ſignificat, Nundinis haberi Comitia non licuiſſe. nimirum igitur non, quaecumque ſunt in ſcriptis libris, uera omnia ſunt: ſicuti in noſtris coniecturis falſa quamplurima. Itaque ego, neque illos, neque has, temere ſoleo ſequi; cum ſaepe me res ipſa docuerit, quam & illi mendoſi, & hae fallaces, incertae ue, ſint. Correctio tum placet, primum, cum neque a ueterum librorum ſcriptura recedit; deinde, cum, aliqua ſimili ſententia, aliquo ue antiquitatis exemplo, confirmatur. Quae niſi utraque conueniunt; non aggredior ad corrigendum; ſed aut, quod in praeſenti non ſucceſsit, in aliud tempus, denuo conſiderandum, reijcio; aut, mihi ipſe, meoq. ingenio prorſus diffidens,

dens,

dens, alijs, quorum ſit felicior induſtria, remitto. Erant, praeter eos, quos poſui, dies, etiam ij, a Comitijs alieni, quibus Mundus patebat. Quam rotundam in Comitio foſſam fuiſſe, qua rerum omnium primitiae, & eius ſoli, unde quiſque profectus erat, particulae coniectae ſunt, Plutarchus in Romulo tradit. Haec ubi patuit, magna fuit per eos dies in Vrbe religio. De quo Varro ſic: Mundus cum patet, deorum triſtium, atque inferum quaſi ianua patet. Propterea, non modo proelium cōmitti, uerum etiam delectum rei militaris cauſſa habere, ac militem proficiſci, nauem ſoluere, uxorem liberum quaerendorum cauſſa ducere; religioſum eſt. Omiſit Varro, de Comitijs: ſed, quod hic omiſit, inuenimus apud Feſtum. Is, de Mundo ſic: Mundum Gentiles (dictio, Gentiles, non Feſti Pompeij, ſed, ut opinor, Antiſtitis illius fuit, qui Feſti libros mutilauit, qui Romanos uocauit Gentiles, quia noſtram religionem nondum noſſent: quo modo & alij ſcriptores ſacri locuti ſunt) Mundum, inquit, gentiles ter in anno patere putabant, his diebus, poſtridie Vulcanalia, ante diem III. Nonas Octobris, ante diem VI. Idus. quos dies etiam religioſos iudicauerunt. Itaque per hos dies non cum hoſte manus conſerebatur, non exercitus ſcribebatur, non Comitia habebantur, non aliud quidquam in Rep. niſi quod ultima exegiſſet neceſſitas, adminiſtrabatur. Nec uero alienum eſt, ea, quae in libro de Senatu expoſuimus, huc afferre; ut, qui non Comitiales dies, qui item Comitiales, fuerint, cognoſcamus. non enim, quia non omnes Comitiales ſcire licet, ideo, quos licet, ſcire nolle debemus. Erant igitur, ut in eo libro docuimus, non Comitiales, Kalendae, Nonae, Idus, IV. Nonas Ianuarij, IIX. Idus Ianuarij, VII. Idus Ianuarij, XIX. & XIIX. Kalendas Februarij, omnes IV. Kalendas, Nonas, Idus: Comitiales autem, III. Nonas Ianuarij, II. Nonas Ianuarij, omnes dies poſt XIIX. Kalendas Februarij: Item non Comitiales, V. Idus Ianuarij, XVI. & IX Kal. Februarij: quia, cum primae anni Nundinae fuerint primo Ianuarij die; apparet, in diem V. Idus Ianuarij ſecundas incidiſſe; tertias, in XVI. Kalendas; quartas, in IX. Kalendas. De quo in libro de Legibus plura uerba fecimus. Quibus autem diebus eſſent Nundinae, per eos haberi Comitia non licuiſſe, proxime oſtendimus. Ergo non Comitiales, V. Idus Ianuarij, XVI. & IX. Kal. Februarij: at Comitialis, IIX. Kal. Februarij: quia, Q. Fabricium eo die ad ferendam rogationem ueniſſe, in ea pro Sextio Cicero ſignificat. Liuius, cum de Numa Rege ſic ait; Idem Nefaſtos dies, Faſtosq. fecit; quia aliquando, nihil cum Populo agi, utile futurum erat; uidetur ſignificare, Faſtis diebus agi cum Populo licuiſſe. Nam, ſi Nefaſtos fecit, ut aliquando cum Populo nihil agi poſſet: ſequi uidetur, ijs, qui Faſti eſſent, ſem

per licuiſſe. Quod tamen ſecus eſt. Nam, etſi Nefaſtis diebus numquam agi cum Populo licuit; & Faſti Nefaſtis opponuntur, ſed tantum ad eam partem, quae ad ius dicendum pertinet: quia, ſicuti Faſti dicebantur omnes dies, per quos legitima illa fari uerba Praetori licebat, Do, Dico, Addico; ſic omnes Nefaſti, per quos fari Praetori non licebat. ergo ad hanc partem Faſti, & Nefaſti, omnino contrarie opponuntur. Quod autem ad Populi rationem attinet, opponuntur quidem, ſed non omnino, opponuntur; quia, Faſtis diebus, agere cum Populo licuit; Nefaſtis, non licuit: Non opponuntur, quia, Nefaſtis, numquam licuit; Faſtis autem, neque ſemper licuit, neque numquam non licuit. Licuit ijs Faſtis, qui Comitiales erant; non licuit ijs, qui non erant. Nam neque omnes Faſti Comitiales erant, neque nulli. Quod & Macrobius lib. 1. Sat. & Cicero in ea de prouincijs, cuius paullo ante uerba recitaui, plane ſignificat. Quod autem ibi Macrobius Profeſtos dies ait in Faſtos, Comitiales, Comperendinos, Statos, Proeliares, diuidi: in eo mihi non admodum ſatisfacit. Nam, quemadmodum omnes Feſti dicuntur Nefaſti, ut & ipſe confirmat: ſic, omnes Profeſtos, qui Feſtis opponuntur, Faſtos eſſe uocandos, ratio demonſtrat; praeſertim, cum, Nefaſtos, Faſtis eſſe contrarios, & ipſe dicat, & Liuius ſignificet, cum ait de Numa: Idem Nefaſtos dies, Faſtosque, fecit. Nam Faſti, Nefaſti ſunt, qui Feſti, & Profeſti, dicuntur. Itaque & Macrobius, cum Liuio de Numa conſentiens, ſic ait: Numa dies omnes aut Feſtos, aut Profeſtos, aut Interciſos, uocauit. Quos enim Liuius Nefaſtos, hic Feſtos, nominauit; quos ille Faſtos, hic Profeſtos. Cum igitur Profeſti, & Faſti, ijdem ſint: conſiderandum eſt, ſatis ne recte Macrobius fecerit, qui Profeſtos diuiſit in Faſtos, Comitiales, Comperendinos, Statos, Proeliares: cum Faſtos, & Profeſtos, primum eoſdem facere debuerit, ſicuti re uera ijdem ſunt; deinde eos in Comitiales, Comperendinos, Statos, Proeliares, diſtribuere. Nam, ſi Comitiales, Comperendini, Stati, Proeliares, ut inter ſe differunt, ita Profeſti omnes ſunt: neceſſario ſequitur, ut ijdem omnes Faſti ſint: quando Faſtos, & Profeſtos, eoſdem eſſe, iam oſtendimus. Quod ſi ſunt omnes Faſti: cur, tamquam non ſint, in quinque partes diſtribuuntur Profeſti, & pro una parte Faſti ponuntur, alij pro reliquis? Verum de Scriptoribus Antiquis timide, & uerecunde, loquimur. Non enim, ſi quid in eorum libris deprehendimus, quod ipſi minime probemus; ſtatim erumpendum eſt ad illud, Macrobius errat, Quinctilianus ignorat, Male ſentit Cicero. Illos ego fateor in litteris fuiſſe uiros, & excellentes uiros. Nos pueri ſumus, & iuuenili quodam impetu prolabimur. ambitione peccamus; & uideri malumus, quam eſſe. Itaque, ſi quis aliquam antiquae notitiae partem

tem primis tantum, quod aiunt, labris deguſtauerit: ſtatim, quaſi omnem ſcientiam exhauſerit, ita cupit effundere. Quo mirari minus licet, ſi, cum ea, quae a noſtris ingenijs immature, atque ante diem, eduntur, aeternam uitam uiuere cupiamus; contra tamen fit, ut, nobis uiuentibus, extincta lugeamus.

DIXIMVS, agi cum Populo, niſi Comitialibus diebus, non licuiſſe. Non ſatis eſt hominibus curioſis. Quaeritur, ipſis Comitialibus, agi ne ſemper cum Populo liceret. Aliud enim eſt, nullis diebus, niſi Comitialibus, agi cum Populo licere; aliud, Comitialibus agi ſemper licere. Certum eſt, Comitiales dies a Comitijs eſſe dictos; quod ijs tantum haberi Comitia liceret. Verum, quod licet, non idem etiam neceſſe eſt. Poteſt enim fieri, ut, quod licet, non tamen fieri neceſſe ſit. quod autem neceſſe eſt, id ut ne fiat, fieri non poteſt. Licuit igitur, Comitialibus diebus cum Populo agi: ſed, quia non ſimul neceſſe fuit, ideo ſaepe actum non eſt. Quid igitur obſtitit, cur, agi cum liceret, non ageretur? Religio: cuius Romani maximam ſemper rationem habuerunt: non tam, credo, ut pietatem colerent; (tametſi hoc ego illis primum fuiſſe non negauerim) quam, quod intelligebant, optimum id eſſe, atque artiſſimum, in Rep. uinculum incolumitatis. Niſi enim deorum metu Ciuium animi contineantur: ad contemptũ Religionis paullatim ſequitur etiam contemptus legum. Leges porro ubi contemnuntur, nihil cuiusquam proprium, nihil in Rep. diuturnum eſſe poteſt. Fuit igitur Populus Romanus, & iure fuit, in colenda Religione plurimus: nec a rebus Diuinis, ob humanas; ſed, ab humanis, ob Diuinas, ceſſauit. Itaque Feſtis diebus numquam habita Comitia ſunt: at Comitialibus honor ſaepe diis immortalibus habitus eſt, & Comitia dilata. Cum enim aut ſupplicationes, aut conceptiuae feriae, aut imperatiuae, indicerentur; tunc, ſi in dies Comitiales inciderent, agi cum Populo non licebat. Itaque Conſul Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, cum impedire uellet, quo minus a Tribunis pl. leges iniquiſſimae ferrentur, indixit, ut Latinae Feriae, quae inter Conceptiuas a Macrobio numerantur, inſtaurarentur, & ſupplicationes haberentur. De quo ſic ad Q. Fratrem Cicero lib. II, epiſtola, Placiturum. Conſul eſt egregius Lentulus, non impediente Collega, ſic inquam bonus, ut meliorem non uiderim. dies Comitiales exemit omnes. nam etiam Latinae inſtaurantur. nec tamen deerant ſupplicationes. ſic legibus pernicioſiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis. Et apud Dionem lib. XXXIIX. legimus, Bibulum Conſulem, ne ullam omnino legem eius collega Caeſar ferre poſſet, ſupplica-

tiones in reliquos omnes anni dies indixiſſe. Et M. Varro, non licuiſſe Comitialibus diebus cum Populo agi propter Ferias conceptas, libro V. de lingua Latina ſignificat, his uerbis: Comitiales, dicti, quod tum, ut eſſet Populus ad ſuffragium ferendum, conſtitutum eſt, niſi ſiquae feriae conceptae eſſent, propter quas non liceret, ut Compitalia, Latinae. Idem puto de ferijs Imperatiuis: quas, ut ait Macrobius, Conſules, uel Praetores, arbitrio imperatiuae feriae pendebant: quis dubitet, ſaepe ab ijs, uel hanc unam ob cauſſam, eſſe imperatas, ut Comitiales tollerentur, hoc eſt, ut improbis, ac ſeditioſis, Tribunis agere cum Populo non liceret? non enim puto a Conſule, aut Praetore, conceptas, imperatas ue, ferias eſſe, ut Comitia Magiſtratuum, ſed ut Comitia legum, impedirent: at quarum legum? non omnium, ſed earum, quas Tribuni pl. ferre conarentur. quas Reip. pernicioſas ſaepe fuiſſe, conſtat. Conſul autem, ut Conſuli, leges ferenti, eſſet impedimento, raro, ut opinor, contigit. Vnum fere, Caeſaris, & Bibuli, exemplum, Hiſtoriae produnt: quorum Conſulatus perpetuis contentionibus transductus eſt. Tollebantur igitur Comitiales dies ſupplicationibus, & ferijs, aut conceptis, aut imperatis. Erant aliae quoque cauſſae, quibus agi cum Populo diebus Comitialibus non liceret; ut, cum de caelo ſeruabatur; cum obnunciabatur; cum Iuppiter tonabat; cum eo morbo, qui inſputatur, aliquis corruebat; cum Senatus conſultum uetabat. Sed primae duae cauſſae hoc habent differentiae: quod ad impedienda Comitia ſatis erat; ſeruare de Caelo, etiam ſi non obnunciaretur: at obnunciare nemo poterat, niſi prius de Caelo ſeruaſſet. Quid enim obnunciaretur? nempe aduerſum aliquod ſignum, quod ſeruanti de Caelo apparuiſſet. Hanc differentiam, ex Pediani uerbis, quae ſunt in Commentario Orationis in Piſonem, licet cognoſcere. ſunt enim haec: Legem P. Clodius tulit, ne quis per eos dies, quibus cum Populo agi liceret, de Caelo ſeruaret. Ex his uerbis conſtat, opinor, ei, qui ſeruaret de Caelo, non neceſſe fuiſſe, ut etiam obnunciaret. at uero, neminem obnunciaſſe, niſi iam de Caelo ſeruaſſet, inde patet, quod, ſublato, Clodij lege, uetuſto more, ſeruandi de Caelo; ſimul Obnunciandi mos, eiusdem legis ſententia, ſublatus eſt. Id, eiusdem Pediani, eodem in loco, proxima uerba declarant. Nam, cum dixiſſet, Legem tulit Clodius, ne quis per eos dies, quibus cum Populo agi liceret, de Caelo ſeruaret; intulit: Propter quam rogationem Legem Fuſiam, & Aeliam, propugnacula, & muros tranquillitatis, atque otij, euerſam eſſe. Obnunciatio enim, qua pernicioſis legibus obſiſtebatur, quam Aelia lex confirmauerat, erat ſublata. Vtra igitur, inquit aliquis, erat certior, ac ualidior, impediendi ratio; cum ſeruaretur de Caelo, nec obnunciaretur; an

cum

cum obnunciaretur, poſt quam de Caelo ſeruatum eſſet? Dicam, quod ſentio. Vtraque ratio ſatis ualuit ad impediendum. ſed, cum prior ſimplex ſit; hoc enim unum conſideramus, ſeruare de Caelo: poſterior autem duplex; non eſt enim Obnunciare, niſi prius fuit, ſeruare de Caelo: plus in poſteriore fuiſſe ponderis exiſtimauerim. Non enim dubito, quin maiore ſe religione obſtringi Populus Romanus putaret, ſi malum ſignum ab eo, qui de Caelo ſeruaſſet, nunciaretur, quam ſi ſeruaret quidem aliquis de Caelo, nihil tamen nunciaret. Poteſt enim aliquis ſeruare de Caelo; nec tamen, quod mali ominis ſit, ſignum ullum uidere. Quod ſi, ſeruare de Caelo, tantum fuiſſet; quantum, Obnunciare: quorſum obnunciaretur? quod ſaepiſſime factum eſſe, legimus. Cur non id unum, quod ſatis eſſet, ageretur? cur, quod neceſſarium non eſſet, adderetur? Age, quoniam haec, quia ſunt a coniectura, fortaſſe paullo minus putantur certa: uideamus, an coniecturam confirmare liceat exemplo. Q. Metellus Nepos, Conſul, cum habere Comitia cuperet Aedilibus cur. creandis; & Marcellinus, qui erat Augur, & Conſul deſignatus, proſcripſiſſet, ſe per omnes dies Comitiales de Caelo ſeruaturum; Comitia tamen habere conatus eſt; & habuiſſet, niſi T. Annius Milo, Tribunus pl. obnunciaſſet. Seruante igitur de Caelo Marcellino. Metellus Comitijs nō abſtinuit; obnunciante Milone, abſtinuit. Hoc enim libro IV. ad Atticum, Epiſtola, Auere, ſcriptum eſt. Quo in loco iure aliquis dubitauerit, cur Marcellinus, cum impediendis Comitijs de Caelo ſeruaret, non idem obnunciauit: quam eſſe certiorem impediendi rationem, non ignorabat. Cur ipſe de Caelo ſeruauit, Milo autem obnunciauit? Non unus Marcellinus utrumque potuit? Reſpondetur dubitanti. Seruauit de Caelo Marcellinus; quia licebat, ut Auguri; non obnunciauit, quia Magiſtratum non gerebat. Nam Auguri, ſeruare de Caelo, licuit; obnunciare, non licuit; Magiſtratibus, utrumque licuit. Alterum igitur Marcellinus fecit, quia erat Augur; alterum non fecit, quia Magiſtratum non gerebat. Milo autem, cum, eſſet in Magiſtratu, (erat enim, ut dixi, Tribunus pl.) & ſeruauit de Caelo, & obnunciauit. Sed exempla requiruntur; ut ea, quae dicimus, librorum teſtimonio confirmentur. Satisfaciam. Primum igitur Feſti Pompeij uerba recitabo: quae Auguribus ſpectionē fuiſſe ſine nunciatione ſignificant. Specere enim, unde Spectio eſt, Antiqui dicebant, pro ſeruare de Caelo. Sic igitur Feſtus: Auguribus ſpectio dumtaxat, quorum conſilio rem gererent Magiſtratus, non ut poſſent impedire nunciando, quae tum uidiſſent: ſed ijs ſpectio ſine nunciatione data eſt, ut ipſi auſpicio rem gererent, non ut alios impedirent nunciando. Auguribus igitur hoc unum licuit, ſpecere,

hoc eſt, ſeruare de Caelo; Magiſtratibus autem, ut plus, quam Auguribus, fuiſſe conſtet; hoc eſt, & ſeruare de Caelo, & obnunciare; Ciceronis uerba recitemus, in 11. Philippica. Hic, inquit, bonus Augur eo ſe Sacerdotio praeditum eſſe dixit, ut Comitia Auſpicijs uel impedire, uel uitiare, poſſet: idq. ſe facturum eſſe, aſſeuerauit. In quo primum incredibilem ſtupiditatem hominis cognoſcite. quid enim? iſtuc, quod te ſacerdotij iure facere poſſe dixiſti, ſi Augur non eſſes, & Conſul eſſes, minus facere potuiſſes? uide, ne etiam facilius. Diſputat cum Antonio Augure, & Conſule: & ait, facilius eum, iure Conſulatus, quam iure Auguratus, impedire, aut uitiare, Comitia potuiſſe. Cur, Facilius? nimirum, quia, cum eſſet Conſul, & ſeruare de Caelo poſſet, & obnunciare, uel ſi Augur non eſſet: quod ſi Augur tantum eſſet, ſeruare quidē ei de Caelo liceret; obnunciare autem, non liceret. Stupidum igitur uocat, qui hoc non intellexerit. Proxima uero, quae ſequuntur, Ciceronis uerba, nō dubito, quin praepoſtero ſint ordine collocata. Nam, cum ſit in omnibus, quos uiderim, impreſsis libris, Nos enim nunciationem ſolum habemus, Conſules, & reliqui Magiſtratus, etiam ſpectionem: poſtulare uidetur ſententia, ut, duabus dictionibus loco motis, & altera in alterius locum tranſlata, ita legatur, Nos enim ſpectionem ſolum habemus, Conſules, & reliqui Magiſtratus, etiam nunciationem. Nos enim, dixit, pro, Augures: quia Cicero erat Augur: quod nemo, qui eius ſcripta legerit, ignorat. Quoniam igitur Augures, Spectionem ſolum; Conſules, & reliqui Magiſtratus, etiam Nunciationem habebant: ideo facilius Antonius, quia Conſul, quam quia Augur, impedire Comitia potuiſſet. Sequitur de Ioue Tonante. Tonare enim Iouem, Antiqui dicebant, cum tonitrua exaudiebantur. Quod ſi, dum Populus in Comitijs erat, contigerat; ſtatim, quaſi Iuppiter aduerſa minaretur, Comitia diſſoluebantur. Hinc illud, Philippica V, Ioue Tonante, cum Populo agi non eſſe fas, quis ignorat? Et apud Plutarchum in Catone Vticenſe legimus, Magnum Pompeium, cum a prima Tribu Praetorem Catonem eſſe factum uideret; nec dubitaret, quin praerogatiuae iudicium reliquae Tribus ſequerentur; tonitrua ſe audiuiſſe mentitus, Comitia diſſoluit. His de cauſſis, praeſertim duabus poſtremis, ſaepe factum eſt, ut, ſuffragijs omnibus iam perlatis, nihil tamen ſtatueretur, ſed in alium diem tota res, aliaq. Comitia reijcerentur. Quod in Praetorijs Ciceronis Comitijs accidiſſe, legimus in oratione pro lege Manilia. ſic enim in ea ſcriptum eſt: Cum propter dilationem Comitiorum ter Praetor primus centurijs cunctis renunciatus ſum, facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis; & quid alijs praeſcriberetis. De Morbo, qui inſputaretur,

qui

qui eſt idem; & Maior; &, quia Comitia prohibebat, Comitialis dictus; exemplum habemus in Feſto Pompeio: qui etiam Catonis ex oratione locum recitat: Prohibere, inquit, Comitia, dicitur uitiare diem Morbo, qui uulgo quidem Maior, ceterum ob id ipſum Comitialis, appellatur. Cato, in Oratione, quam ſcripſit de ſacrilegio commiſſo: Domi cum auſpicamus, honorem me deum immortalium uelim habuiſſe. ſerui, ancillae, ſi quis eorum ſub centone crepuit, quod ego non ſenſi, nullum mihi uitium facit. ſi cui ibidem ſeruo, aut ancillae, dormienti, euenit, quod Comitia prohibere ſolet, ne id quidem mihi uitium facit. Animaduerti, & Senatusconſulto factum eſſe, ne die Comitiali Comitia, iam indicta, haberentur, ut Cicerone, Antonio Conſulibus. Nam, cum, L. Sergium Catilinam noua moliri, & pernicioſa Reip. cogitare, percrebuiſſet: Conſul Cicero ad Senatum retulit, Senatusq. decreuit, ne poſtero die Comitia, quibus Conſulatum Catilina petiturus erat, haberentur; ut ijs de rebus, quae in Catilinam conferebantur, in Senatu poſſet agi. Credo, ob eam cauſſam; quia ſperaret Cicero, Senatum eſſe decreturum, ut ne potentis Conſulatum Catilinae proximis Comitijs ratio haberetur. Quod tamen decretum non eſſe, in ea pro Murena ſignificat, his uerbis: Congemuit Senatus frequens; neque tamen ſatis ſeuere, pro rei indignitate, decreuit. Octo cauſſas, quibus agi cum Populo Comitialibus diebus non liceret, expoſuimus, Supplicationes, Ferias conceptiuas, Ferias imperatiuas, Spectionem, Obnunciationem, Tonitrua, Morbum Comitialem, Senatusconſultum. Omnes, poſtrema excepta, ad religionem referuntur; diuerſa tamen ratione. Nam, ut Supplicationibus, & Ferijs omitterentur Comitia, honorq. dijs immortalibus haberetur, pietatis erat: Spectionis autem, Obnunciationis, Tonitruum, Morbi Comitialis, cauſſa, ut a Comitijs abſtineretur, metu magis, quam pietate, fiebat. nihil enim e Rep. fieri putabatur, niſi prius, id a dijs probari, ſignis intelligeretur. Senatusconſultum, non a religione, ſed a Reip. periculo, pendebat. Satis de diebus Comitialibus.

Comitia quibus de cauſsis habita ſint.

POSTREMVM illud fuit, Legum, & Magiſtratuum, cauſſa Comitia eſſe facta. non enim tantummodo Lex ea dicitur, quae aut de iure Ciuili, aut de criminibus, fertur: ſed, cum aut de bello indicendo, aut de prouincia mandanda, aut de imperio abrogando, aut de Ciue iudicando, aut alijs de rebus, (ſunt enim huius generis multae) Populus conſulitur, tum quoque Lex ferri dicitur. Quae cum liceat exemplis ſingula confirmare; ſuperſedebo tamen: non, ut hanc partem omnino omittam, ſed ut in eum locum reſeruem, ubi de Tributorum Comitiorum cauſſis agetur. Quemadmodum igitur, cum dicimus, Legum, Magiſtratuumque, cauſſa Comitia eſſe facta, cõmuniter omnibus de Comitijs loquimur: ſic omnium Comitiorum communis uidetur condicio fuiſſe; ut, antequam ſuffragium Populus iniret, in incertum Comitiorum euentum Patres auctores fierent; hoc eſt, quod Populus iuſſurus eſſet, id Patres ante comprobarent. ait enim Liuius lib. I. ſic: Decreuerunt, ut, cum Populus Regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi Patres auctores fierent. Hodie quoque in Legibus, Magiſtratibusque, rogandis, uſurpatur idem ius, ui ademptum: prius quam Populus ſuffragium ineat, in incertum Comitiorum euentum Patres auctores fiunt. His uerbis, ut dixi, uidetur hoc ſignificari, omnibus Comitijs Patres auctores fieri: ſiquidem omnibus Comitijs, & Leges, & Magiſtratus, rogantur. uerum aliter res habet. non enim ijs Comitijs, quae Plebeius Magiſtratus habebat, quae Tributa dicebantur; ſed ijs, quae Patricius, hoc eſt, Centuriatis, & Curiatis, Patres auctores fiebant. Qui enim credibile eſt, auctoritate Patrum Comitia Tributa confirmari oportuiſſe; cum Patres, ut lib. II. Liuius docet, ijs Comitijs, quibus Plebeij Magiſtratus crearentur, Voleronis Tribuni pl. lege ſummoti ſint? Vero igitur ſimilius eſt, non de omnibus Comitijs, ſed tantum de Centuriatis, et Curiatis, quibus adeſſe Patricijs licebat, Liuium intellexiſſe. Sed, quoniam poteſt eſſe aliquid uerisimile, nec tamen uerum: recitabo Liuij uerba lib. VI. ut hoc, de Centuriatis, & Curiatis, Comitijs, uerum eſſe potius, quam uerisimile, uideatur. Sic igitur lib. VI. Non Leges auſpicio ferantur; non Magiſtratus creentur; nec Centuriatis, nec Curiatis, Comitijs Patres auctores fiant. Quod ſi quis uno Liuij exemplo contentus non eſt, audiat

Ciceronis

Ciceronis uocem, in Oratione pro domo ſua. Populus, inquit, Romanus breui tempore neque Regem ſacrorum, neque Flamines, neque Salios, habebit, nec ex parte dimidia reliquos Sacerdotes, neque auctores Centuriatorum, & Curiatorum, Comitiorum. Patet igitur, opinor, quibus de Comitijs lib. I. Liuius intellexerit. Illud animaduertendum, quam ualde ſit imminuta Senatus poteſtas: qui, cum in creandis Regibus Populi iudicium infirmare poſſet, (quod enim Populus iuſſerat, id ratum non erat, niſi deinde Patres auctores fierent) mutata conſuetudine, factum eſt, ut, non poſt lata ſuffragia, ſicuti per multos annos ſeruatum erat, ſed prius quam ſuffragium iniretur, Patres auctores fierent, &, quidquid omnino Populus iuſſurus eſſet, ante confirmaret. Quod, aetate ſua fieri, Liuius ait: quanto autem ante fieri coeperit, non indicat. Sed Cicero, non paucis ante annis inſtitutum eſſe, in Oratione pro Plancio ſignificat, his uerbis: Nam, ſi ita eſſet, quod Patres apud Maiores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent Comitiorum; id haberent iudices, uel quod multo etiam minus eſt faciendum. tum enim Magiſtratum non gerebat is, qui coeperat, ſi Patres auctores non erant facti: nunc poſtulatur a uobis, ut eius exſulio, qui creatus ſit, iudicium Populi Romani reprehendatis. Non ſignificat, Patres desijſſe prorſus auctores fieri; ut neque ante inita ſuffragia, neque poſt, aut approbarent, aut improbarent, Comitia: ſed desijſſe auctores fieri poſt habita iam Comitia: quod Liuij uerba declarant. Ita, quod Liuio deeſt, a Cicerone ſumitur; quod in Cicerone paullo obſcurius eſt, ex Liuio patefit. Eſt ne aliquid praeterea, quod omnium Comitiorum commune fuerit? eſt. Nam poſt legem Hortenſiam, de qua in libro de Legibus mentio facta eſt, quibuſcumque Comitijs Lex ferretur, omnes Quirites tenebantur: cum antea Rogationibus, quae Tributis Comitijs latae eſſent, Patricij non tenerentur. Centuriatis igitur, quorum ſumma ſemper fuit poteſtas, Q. Hortenſij Dictatoris lege Tributa Comitia ſunt aequata. Opinor, & illud inter Comitiorum generalia fuiſſe, ne cuius abſentis in petitione Magiſtratus ratio haberetur. Quod tamen non per omnia Reip. tempora ſeruatum; (nam, multis abſentibus, atque etiam non petentibus, Conſulatum eſſe delatum, Hiſtoriae loquuntur) ſed poſtremis annis uſitatum, atque legitimum, uideo fuiſſe; quia, ut abſenti Caeſari Conſulatum petere liceret, Pompeio Conſule ferente, Populus iuſsit. Sic enim a Cicerone, & ab alijs, traditum eſt. Quod ſi, ut Caeſari liceret, Populus iuſsit: certe, ante quam iuberet, non licebat: non enim iuſsiſſet, ſi licuiſſet. Quod autem in petitione Conſulatus non licuiſſe, Caeſaris exemplum demonſtrat: id nec in ceteris Magiſtratibus, qui aut Centuriatis, aut Tri-

butis, Comitijs peterentur, licuiſſe, credendum eſt. Dicerem, & illud, omnibus Comitijs conueniſſe, ut nihil, niſi auſpicato, ageretur: de quo Liuius lib. III. ſic: *Augures iuſlos adeſſe ad Regillum Lacum, fama exierat; locumq. inaugurari, ubi auſpicato cum Populo poſſet agi; ut, quidquid Romae ui Tribunicia rogatum eſſet, id Comitijs ibi abrogaretur.* Verum, ne hoc ita exiſtimem, facit Dionyſius, lib. IX. qui, inter Centuriata, & Tributa, Comitia, cum alia quaedam diuerſa ſcribit fuiſſe, tum hoc maxime, ut Centuriata, ſemper auſpicato; Tributa, ſine auſpicijs, ſineq. omni religione, fierent. Quod cum ita ſit: aut de Comitijs Centuriatis intellexit Liuius lib. III. cum dixit, *Vbi auſpicato cum Populo poſſet agi;* quibus Leges Tribunicias Conſul L. Quinctius Cincinnatus abrogare uelle uideretur: aut diſtingue, & dic, Tributa Comitia, ſi a Plebeijs Magiſtratibus, hoc eſt a Tribuno pl. & Aedile pl. facta ſint, ſine auſpicijs, ut ait Dionyſius, eſſe facta; ſin a Patricijs Magiſtratibus, cum Auſpicijs. Erant enim Auſpicia, Patriciorum; ut ex Cicerone, & Liuio, eſt uidere. Potuit igitur auſpicato Tributis Comitijs Conſul Cincinnatus cum Populo agere, quia Conſulatus, Patricius erat Magiſtratus; Tribunus autem pl. aut Aedilis pl. auſpicato agere nemo potuit. de quibus tantum & ipſe Dionyſius uidetur ſignificare. nam, cum illam Centuriatorum, & Tributorum, Comitiorum differentiam poſuiſſet, eodem libro, non ita multo poſt, ſubiunxit, *ab eo tempore, uſque ad hanc diem, ad Tribunorum, Aediliumque, Comitia ſine Auſpicijs, ſineq. omni religione, Tribules Conciones ſuffragia ferunt.* Patricios autem Magiſtratus auſpicato creatos eſſe, minime dubitauerim: quia lib. II. de Natura Deorum, & in ea pro Murena, Conſules ſignificat. Quare ſic fortaſſe uere ſtatueretur, omnia Comitia, ſiue Tributa, ſiue Centuriata, tum auſpicato eſſe habita, cum a Patricio Magiſtratu haberentur. Fuit etiam omnium Comitiorum commune, cum quidem Legum cauſſa haberentur; ut primum priuati, deinde Magiſtratus, eam Legem, quae rogabatur, ſuaderent, aut diſſuaderent. De quo quia pluribus uerbis egimus in libro de Legibus, ubi de ijs, qui Legem ſuaderent, aut diſſuaderent, mentio fit: hic monere tantum ſatis fuit: reliqua inde petantur.

Comitiorum Curiatorum Origo.

CVRIATA Comitia Centuriatis antiquiora fuiſſe, ea, quae ſupra diximus; declarant. Nam, a Romulo ad Ser. Tullium, qui Romae ſextus regnauit, Populum curiatim ad ſuffragia coijſſe, ex Dionyſio cognoſcitur. ita, ſiue roganda lex eſſet, ſiue Magiſtratus aliquis, aut etiam Rex ipſe, creandus, aut omnino aliquid, quod alicuius eſſet ponderis, ſtatuendum, Curiatis Comitijs peragebatur. &, ut ſcripſit Laelius Felix, cuius uerba Gellius recitat, quemadmodum, qui eiuſdem erant cenſus, & aetatis, in ſuis Centurijs, ſeparati ab alijs, ſuffragium ferebant; qui eiuſdem regionis, & loci, in ſua quiſque Tribu: ſic, cum Curiata Comitia haberentur, pro generibus omnium, Curiae diſtinguebantur: ut, qui eſſent e genere Senatorum, in decem Senatorijs Curijs ſuffragium ferrent; qui e genere Equitum, in Equeſtribus; qui Peditum, in Pedeſtribus. Numerum autem Curiarum in uno quoque genere neque apud Gellium, neque omnino apud quemquam, legimus. Sed, ut, cum ad aliquid probandum ratio deeſt, confugimus ad exemplum: ſic, ubi exemplo caremus, confugere ad rationem neceſſe eſt. poſtulat igitur ratio, ut in Comitijs non plus Pedites poſſint, quam aut Senatores, aut etiam Equites; ſed pari condicione, cum omnes aeque Ciues ſint, in ſuffragijs utantur. Sequitur igitur, ut denae cuiuſque ordinis Curiae fuerint. quod, ſi, quo in ordine plures homines erant, ibi plures Curiae fuiſſent: ſemper ad Peditum uoluntatem, qui numero praeſtabant, Comitiorum exitus conſecutus eſſet. quo quid iniquius, aut quid imprudentius, fieri potuit in ea Ciuitate, quam tum primum naſcentem nihil magis alere, quam aequalia iura, parq. omnium condicio poſſet? Poſt Seruij Regis cenſum omnia Curijs iura ſunt erepta, & ad Centurias tranſlata: ut tamen ius illud dandi Magiſtratibus imperij, quod ab initio Curiae habuerant, perpetuum illis manſerit. quod Cicero, Liuiusq. ſignificant. Itaque non modo Conſules, qui de Patribus primo creabantur, ſed & Tribunos pl. Centuriatis Comitijs eſſe factos, ex Liuij lib. II. & Dionyſij lib. IX. plane conſtat. tametſi Tribunorum creationem, poſt annos XVII. a Centuriatis ad Tributa Voleronis Lege eſſe tranſlatam, ijdem Liuius, & Dionyſius narrant. quod autem factum eſt in Tribunis creandis Ap. Claudio,

T. Quinctio Cos. idem annis iam ante XIIX. factum erat in Ciuibus iudicandis, ut de capite ciuis, non, ut ante, Centuriatis, ſed Tributis, ageretur. quod in Cn. Marcij Coriolani cauſſa inſtitutum eſt M. Minucio, A. Sempronio Cos. Ita, primum, in iudicijs capitalibus, deinde plebeijs in Magiſtratibus, Centuriata Comitia ſunt immutata; Tributaq. eorum loco reſtituta.

Comitia Tributa
a quibus haberentur.

TRIBVTA Comitia, primo, aut a Regibus, aut, ſi creandus Rex eſſet, ab Interregibus habebantur. Reges ipſi non Tributis Comitijs omnes, neque eodem modo, creati ſunt. Romulus, Vrbis Conditor, inſignibus Imperij ſumptis, trabea, & lictoribus duodecim, quot Regibus Etruſcis apparere conſueuerant, ipſe ſe Regem ſuo Populo conſtituit. Numam, ſi Liuio credimus, Senatus creauit; cum Populus eam poteſtatem, a Patribus acceptam, ad eoſdem, a quibus acceperat, tranſtuliſſet. Sed Plutarchus, Sabinis, quos in Vrbem Romulus receperat, & Romanis de Rege creando diſsidentibus, ait, ita conueniſſe, ut altera pars ex altera Regem crearet: ita Sabinum hominem Numam Pompilium, qui tum Curibus habitabat, a Romanis creatum: qui, per legatos accitus, cum Romam ueniſſet, prolato a Sp. Vettio Senatus conſulto, ſuffragium omnes Ciues tuliſſe, quod de Numa decretum erat, omnes confirmaſſe. Vterque, prius a Senatu Regem Numam eſſe lectum, uidetur conſentire. de Populo, diſſentiunt. mihi, in rebus Romanis, certior auctor Liuius eſt, Itaque illum ſequar potius, quam Plutarchum. Tullum Hoſtilium, Interrege Comitia habente, primum Tributis Comitijs Regem Populus iuſsit. Patres auctores facti. ſic enim poſt obitum Romuli Senatum decreuiſſe, Liuius ait, cum de Rege creando poteſtatem Populo permiſit; adiecta condicione, ut, cum Populus Regem iuſsiſſet, id ita ratum eſſet, ſi Patres auctores fierent. eademq. in Anco Marcio Rege creando ſeruata ratio eſt. Nec alio iure Priſcus Tarquinius Regnum accepit. Ser. Tullius, iniuſſu Populi, uoluntate Patrum, primus regnauit: qui tamen, poſt aliquot annos, cum maxime omnium, qui Romae regnarunt, rem Romanam praeclaris factis, inſtitutiſque, & legibus ſaluberrimis, locluperaſſet, & conſtituiſſet; ipſe ad Populum tulit, uellent, iuberent ne, ſe regnare. tantoq. conſenſu, quanto haud quiſquam alius ante, Rex eſt declaratus. Nec dubium eſt, quin Centuriaris Comitijs, quae ipſe inſtituerat, non, ut tres ante illum proximi Reges, Tributis, creatus ſit. L. Tarquinius, cui Superbo cognomen, a factis, fuit, unus neque Populi iuſſu, neque Patribus auctoribus, regnauit. Regno ſublato, & Republica conſtituta, a minoribus Magiſtratibus Tributa Comitia habita ſunt: quos Tributis

Comitijs creatos, ex libro M. Meſſallae de Auſpicijs primo, Gellius lib. XIII. docet. nec tamen ab omnibus plane minoribus habebantur, ſed ab ijs, quorum inter minores poteſtas maior erat, ideſt a Quaeſtore, a Tribuno Pl. ab Aedili plebeio, atque etiam a Curuli. Nam, Cn. Flauium Aedilem Curulem, Tributis Comitijs creatum, Aedili Comitia habente, patet ex Hiſtoria L. Piſonis, quam lib. VI. idem Gellius recitat. Nam, quod Tributis Comitijs, quae creandis Quaeſtoribus habebantur, unus ex quattuor Tribunis mil. Conſulari poteſtate A. Sempronius Attatinus praefuerit: (ſic enim ſcribit Liuius lib. IV.) id factum eſt, quia Quaeſtores, anno peracto, Magiſtratu exierant; cum, propter Plebis, Patrumque, contentiones, Comitijs omnibus dilatis, ad Interregnum deducta res eſſet. primum enim ab Interrege Tribuni mil. Conſulari poteſtate, qui ſummus erat Magiſtratus, creati ſunt: deinde, cum, qui Comitia Quaeſtoribus creandis haberent, Quaeſtores non eſſent, habuit unus ex ipſis Tribunis Sempronius Atratinus: ſed hoc extra ordinem, caſuq. ita ferente, factum eſt. illud ex ordine, & conſuetudine, quod, cum & de ſingulis Magiſtratibus, & de ijſdem candidatis, bina Comitia habita ſint, ut in Oratione II. in Rullum, & in ea pro Plancio, & in Pediano, legimus, priora Tributa de minore Magiſtratu a Conſule habita ſunt: quod cum e Ciceronis epiſtola ad Atticum lib. IV. conijci uidetur poſſe, in qua Milonis Tribuni pl. obnunciatione factum eſſe ſcribit, ne Metellus Conſul Aedilium Curulium Comitia potuerit habere: tum haec in Oratione pro Plancio uerba declarant. Sed, cur ego ſic ago? quaſi non Comitijs iam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus Aedilis. quae Comitia primum habere coepit Conſul, tum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere coepit ſubito, praeter opinionem omnium: ut, ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparandi. uocatae tribus: latum ſuffragium: deſcriptae: renunciatae. longe plurimum ualuit Plancius. Quibus uerbis, cum bina fuiſſe Tributa Comitia de minore Magiſtratu, tum a Conſule priora eſſe habita, manifeſtum eſt. Poſteriora uero, quin a minore Magiſtratu habita ſint, cum exempla exſtent permulta, dubitare non licet, Aedilicia ſcilicet, ab Aedili; Tribunicia, a Tribuno; Quaeſtoria, a Quaeſtore. De binis autem Comitijs, ego ita ſtatuo: neminem geſsiſſe magiſtratum, niſi quem Populus, bis ſuffragijs latis, Magiſtratu dignum iudicaſſet. Quod ſi priora Comitia poſterioribus comprobarentur: Magiſtratum habebat is, qui utriſque Comitijs probatus eſſet. ſin a prioribus poſteriora diſſentirent; iacebat Candidatus is, in quem prioribus Comitijs Populi uoluntas inclinauerat. rurſusq. de alio Candidato ſuffragia ferebantur,

eadem.

eadem, qua dixi, ratione, ut omnino binis de eodem Candidato Comitijs iudicium Populi cognoſceretur. ſed, opinor, admodum raro factum eſſe, ut, quod prioribus Comitijs Populus uoluerat, id poſterioribus reprehenderetur. Factum tamen aliquando eſſe, uidentur illa uerba ſignificare, quae ſunt in Oratione pro Plancio. Quo quidem tempore, ſi id, Laterenſis, facere uoluiſſes; aut ſi grauitatis eſſe putaſſes tuae; quod multi nobiles ſaepe fecerunt; ut, cum minus ualuiſſent ſuffragijs, quam putaſſent, poſtea, prolatis Comitijs, proſternerent ſe, & Populo Romano, fracto animo, atque humili, ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te conuerſura ſe fuerit multitudo. numquam enim Nobilitas, integra praeſertim, atque innocens, Populo Romano ſupplex, repudiata fuit. Pedianus autem, cum de binis Comitijs meminit, cur dixerit in utriſque rogatas eſſe Tribus, quos uellent Conſules fieri; ualde mirarer, niſi corruptum eſſe locum exiſtimarem. uix enim credibile eſt, Pedianum ignoraſſe, quod in omnibus ueterum libris ſcriptum uidemus, Conſules a Centurijs creatos eſſe. quare, peritum antiquitatis hominem tam pueriliter erraſſe, mihi quidem perſuaderi non poteſt. mendum ſubeſſe, & aliquid fortaſſe deſiderari, facile crediderim. cuiuſmodi et alia in illius Commentarijs loca animaduertimus. Erant igitur, ut dixi, de minore Magiſtratu bina Tributa Comitia; priora, a Conſule; poſteriora, a minore Magiſtratu habita: priora, infirma, niſi poſterioribus comprobarentur; poſteriora, poteſtatis abſolutae; utraque, ſine Senatus Conſulto; dicerem, et utraque ſine Auſpicijs, non hoſtiis immolatis, non ſacris perfectis; quae omnia praeiſſe Centuriatis Comitijs, duobus libris, IX. et X. Dionyſius ſignificat. Sed perturbor Meſſallae Auguris auctoritate: cuius haec ſunt uerba libro. I. de Auſpicijs, quae lib. XIII. Gellius recitat: Patriciorum Auſpicia in duas ſunt poteſtates diuiſa. maxima ſunt Conſulum, Praetorum, Cenſorum. reliquorum Magiſtratuum minora ſunt Auſpicia. ideo illi Minores, hi Maiores, Magiſtratus appellãtur. Ex his uerbis, Minores quoque Magiſtratus auſpicato creatos eſſe, conſtat. qui cum Tributis Comitijs creati ſint, ſequitur, ut in Tributis Comitijs, contra quam ſentire Dionyſius uidetur, auſpicia ſeruarentur. Aut igitur Meſſalla, aut Dionyſius, errauerit, neceſſe eſt. Ita uidetur. Sed, cum ijsdem temporibus uterque fuerit; et uterque non ſolum de more maiorum, ſed etiam de ſui temporis conſuetudine, loquatur: nos, qui ab illorum aetate tam longe diſtamus, de tantis uiris ſententiam ferre, impudentiae eſt. Ego quidem, quod ad me attinet, tantum abeſt, ut alterutrum damnem, ut, me potius hebetem eſſe ad intelligendum, quam illos imperitos, aut mendaces, in ſcribendo, confitear. Sed, quoniam eſt inſtituti mei; primum,

dubita-

dubitationibus eorũ ingenia, qui haec noſtra legerint, acuere, atque exercitare; deinde, aliquid afferre, quod ad tollendam dubitationem ita ualeat, ut ea ualere ſolent, quae probabilia uidentur: alterum cum iam fecerim, alterum aggrediar; obiectamq. dubitationem ut de medio tollam, pro uiribus enitar. Magiſtratus erant Romae, tum Patricij, tum Plebeij: Patricij dicebantur, qui primo de Patribus creati; Plebeij, qui de Plebe. Ex his, Minores erant, Quaeſtor, Aedilis pl. Tribunus pl. Aedilis Curulis; Maiores, Praetor, Conſul, Cenſor: Minorum, alij Patricij, alij Plebeij; Maiores, Patricij omnes. De Minoribus erant Patricij, Quaeſtor, & Aedilis Curulis; Plebeij, Aedilis pl. Tribunus pl. De Quaeſtoribus, teſtem habeo Liuium lib. IV. cum ait: Conſulibus Tribuni pl. certamen intulerunt, ut pars Quaeſtorum (nam ad id tempus Patricij creati erant) ex plebe fieret. De Curulibus Aedilibus, idem Liuius lib. VI. in extremo, & libro VII. in principio, ſcriptum reliquit. Cum igitur ait Dionyſius lib. IX. Tributa Comitia ſine Auſpicijs fuiſſe: intelligit ea Comitia, quae Plebeijs Magiſtratibus creandis haberentur: qui enim Voleronis lex, de qua tunc Dionyſius agit, ad omnes Minores Magiſtratus, tam Patricios, quam Plebeios, pertinuit, ideſt ad Quaeſtorem, Aedilem pl. Tribunum pl. Aedilem Curulem; cum eo tempore non a Populo, ſed a Conſulibus, Quaeſtores fierent; Curules autem Aediles nondum eſſent inſtituti? Nam, Quaeſtores creari a Populo coeptos eſſe anno poſt Vrbem conditam LXIII, ideſt multis poſt latã a Volerone Legem annis, legimus in hiſtoria Taciti lib. XI. hunc enim potius ſequor, quam Iunium Gracchanum, quem nominat Vlpianus, contra ſentientem. Fuit igitur Voleronis Lex de plebeijs tantum Magiſtratibus, ideſt de Aedili pl. et Tribuno pl. quod tum a Liuio lib. II. ſignificatur, his uerbis: Rogationem Volero tulit, ut Plebeij Magiſtratus Tributis Comitijs fierent: tum ab ipſo Dionyſio confirmatur lib. X. cum ait: Ab eo tempore ad hanc diem in Tribunorum, Aediliumque, Comitijs, ſine Auſpicijs, ſine ulla religione, Populus Tribunicia ſuffragia fert. Conſentit igitur cum Liuio Dionyſius: quia de Minoribus Magiſtratibus plebeios tantum nominat, omiſsis Quaeſtore, et Aedili Curuli, qui poſt Voleronis Legem a Populo creati ſunt. Quod ſi Plebeij tantum Magiſtratus ex Voleronis Lege, et Tributis Comitijs, & ſine Auſpicijs, creati ſunt: ſequitur, ut Minores reliqui Magiſtratus, qui erant Patricij, auſpicato creati uideantur; de quibus intellexit Meſſalla, cum dixit: Reliquorum Magiſtratuum Minora ſunt Auſpicia. dixit enim non de cunctis Minoribus, ſed de Minoribus Patricijs: Dionyſius autem nec ipſe de Minoribus cunctis, qui deinde in Republica fuerunt, ſed de cunctis, qui, cum Volero Legem tulit, Minores erant: quos,

fuiſſe

fuiſſe Patricios, diximus. Nam, ſi de cunctis minoribus intellexiſſet, non, In Tribunorum, Aediliumque, Comitijs, dixiſſet, ſed, In minorum Magiſtratuum Comitijs. Cum igitur de minoribus Magiſtratibus ſolos Plebeios nominauerit: ſatis arguit, eorum, quos non nominat, diuerſam condicionem fuiſſe. Ergo, ut de Tributorum Comitiorum Auſpicijs concludamus: Tributa Comitia dicemus, ſi minores Plebeij Magiſtratus crearentur, ſine auſpicijs habita eſſe, & ſine Senatus Conſulto; quod Dionyſius ait: ſin minores Patricij, ſemper quidem ſine Senatus Conſulto, nunquam tamen ſine auſpicijs: quorum alterum Dionyſius aperte narrat, alterum Meſſalla non obſcure ſignificat. Pergo ad reliqua. Dixi, Tributa Comitia in minore Magiſtratu creando etiam a Conſule eſſe habita. nunc illud addo, quod mirandum magis uideri poſſit, in maiore Magiſtratu creando habita eſſe Liuium ſignificare. qui lib. V. ita ſcripſit: Omnes ex collegio eiuſdem anni refici apparebat, L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genucium, L. Atilium. qui prius quam renunciarentur iure uocatis Tribubus, permiſſu Interregis P. Licinius Caluus ita uerba fecit. Cur in Tribunis militum conſulari poteſtate creandis, qui maior erat Magiſtratus, cum Proconſules eſſent, Tribus nominat? cum maiores omnes Magiſtratus non a Tribubus, ſed a Centurijs, fieri ſolitos eſſe, quam plurimis doceamur exemplis. Ego ſic exiſtimo: Cum ſinguli Magiſtratus, ſiue maiores, ſiue minores, binis Comitijs fierent; quod iam probatum eſt; in minore Magiſtratu creando utraque fuiſſe Tributa Comitia; in maiore neque utraque Tributa, neque utraque Centuriata, ſed priora Tributa, poſteriora Centuriata, fuiſſe. Quod autem opinor, facile ueterum teſtimonio comprobatur. nam de binis Tributis, in minore Magiſtratu, ſignificant illa, quae iam ex Oratione pro Plancio recitauimus. de Tributis autem, & Centuriatis, in maiore, uel hic ipſe Liuij locus declarat. nominat enim Tribus, cum priora Comitia intelligit. Centurias autem etſi non nominat, eas tamen ſuffragium in poſterioribus Comitijs tuliſſe, dubium non eſt. qui enim Centuriatis Comitijs creari Maiores Magiſtratus dicerentur, ſi neque in prioribus, neque in poſterioribus, Comitijs Centuriae ſuffragiũ ferrent? Haec ipſa de maiore Magiſtratu bina Comitia, Tributa, & Centuriata, uidetur Cicero in II. Agraria ſignificare, cum ait: Me non extrema Tribus ſuffragiorum, ſed primi illi ueſtri concurſus, neque ſingulae uoces praeconum, ſed una uoce uniuerſus Populus Romanus, Cõſulem declarauit. Nam, cum ait, Extrema Tribus ſuffragiorum; ſignificat non nullos ita Conſules eſſe factos, ut a repulſa minimum abfuerint: cum ex XXXV. Tribubus Conſulatum detuliſſent XVII, & item XVII. negaſſent, una uero, quae ſuffragium extrema tulit,

trigeſima quincta ad ſuffragantes XVII. Tribus inclinans, legitimum numerum confeciſſet. In meis, inquit, Comitijs non ea Tribus, quae ſuffragium extrema fert, me Conſule fecit, ſed magno concurſu primae ſingulae Tribus, ita non uarie, ut extremae Tribus ſuffragia exſpectare neceſſe non fuerit. Significat etiam Liuius lib. IX. M. Liuium Salinatorem & Conſulem, & Cenſorem, a Tribubus eſſe factum. ait enim ſic: M. Liuius in aerarium uenit; &, praeter Maeciam Tribum, quae ſe nec condemnaſſet, neque, condemnatum, aut Conſulem, aut Cenſorem, feciſſet, Populum Romanum omnem, quattuor & triginta Tribus aerarios reliquit; quod & innocentem ſe condemnaſſent, & condemnatum Conſulem, & Cenſorem feciſſent, neque infitiari poſſent, aut iudicio ſemel, aut Comitijs bis, ab ſe peccatum eſſe. Notauimus & in Oratione pro Milone locum, quo ex loco planum fit, non Centurias modo, uerum etiam Tribus, in Conſularibus Comitijs ſuffragia tuliſſe. Occurrebat, inquit de P. Clodio, mancam, ac debilem, Praeturam ſuam futuram Conſule Milone. eum porro ſummo conſenſu Populi Romani Conſulem fieri uidebat. contulit ſe ad eius competitores, ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus etiam inuitis illis gubernaret; tota ut Comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret. conuocabat Tribus: ſe interponebat: Coloniam nouam, delectum perditiſsimorum ſcribebat Ciuium. Conuocabat enim Clodius Tribus, ut Scipioni potius, & Hypſaeo, quam Miloni, & Scipioni, aut Miloni, & Hypſaeo, Conſulatum demandarent, prioribus ſcilicet Comitijs: nam, poſteriora omnino fuiſſe Centuriata, neceſſe eſt. Hoc ipſum, de binis Comitijs in maiore Magiſtratu creando, ſignificat & Plutarchus in Catone Vticenſi. ait enim, Cum prima Tribus Catonem praetorem declaraſſet, Pompeium, tonitrua ſe audiuiſſe mentitum, Comitia diſſoluiſſe. Praeturam igitur, qui Maior erat Magiſtratus, Tributis Comitijs datam, ſatis liquet: cum tamen, & Centuriata deinde eſſe habita, iam dixerim. Saepe autem contigit, ut, Comitijs utriſque perfectis, produceretur tamen res, ante quam renunciatus eſſet is, cui Magiſtratum Populus detuliſſet. id ſignificant illa uerba pro Milone: Vbi uidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum uirum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum Conſulem; idq. intellexit non ſolum ſermonibus, ſed etiam ſuffragijs Populi Romani, eſſe declaratum: palam agere coepit, & aperte dicere, occidendum Milonem. Quibus in Comitijs Populus Milonem Conſulem declarauit? nempe, Conſularibus: quibus & Milo ipſe, & Scipio, & Hypſaeus, petebant. quae cum ſaepe eſſent inſtituta, aut etiam habita; numquam tamen perfecta res eſt: uel, ut Pedianus ait, ob contentiones Candidatorum; cum aut inſtituta Comitia, in quibus Populi

puli Romani ſtudium erga Milonem ex ipſis ſuffragijs appareret; perfici non ſinerent; aut, iam perfectis, Conſulem Milonem a Conſule Comitia habente renunciari tumultu excitato non paterentur: uel, quod ſaepe uſu uenit, ob religionem ab aliquo Augure obiectam. Comitia enim iam habita reſcindi ſolere Augure renunciante, ſignificat his uerbis Cicero lib. II. de Legibus: Quid maius eſt, ſi de iure quaerimus, quam poſſe a ſummis imperijs, & ſummis poteſtatibus, Comitiatus, & Concilia uel inſtituta dimittere, uel habita reſcindere? Quid grauius, quam rem ſuſceptam dirimi, ſi Augur, Alio die, dixerit? Malo enim ita legere, ex Oratione II. in Antonium, quam, ut impreſsi libri habent, Aliter dixerit. Ob hanc ipſam cauſſam, ter dilata eſſe, cum iam ſuffragia Populus uniuerſus tuliſſet, Praetoria Ciceronis Comitia, exiſtimo. Qua de re ſic in ſuaſione Maniliae rogationis: Cum propter dilationem Comitiorum ter Praetor primus Centurijs cunctis renunciatus ſum; facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis; & quid alijs praeſcriberetis. Habebantur & a Pontifice Tributa Comitia Pontifici maximo ſurrogando. Cuius rei notitia ex una parte a Liuio, ex altera a Suetonio, & Plutarcho, colligitur. Nam, praefuiſſe Pontificem ijs Comitijs, quibus Pontifex Maximus crearetur, indicat Liuius lib. XXV. his uerbis: Comitia inde Pontifici Maximo creando ſunt habita. ea Comitia nouus Pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Haec uero, quibus Pontifex Maximus crearetur, Tributa fuiſſe Comitia, Suetonij uerba declarant: quae ſunt haec in C. Caeſaris uita: Pontificatum Maximum petijt, non ſine profuſiſsima largitione: potentiſsimosq. duos competitores, multum & aetate, & dignitate, antecedentes, ſuperauit: ut plura ipſe in eorum Tribubus ſuffragia, quam uterque in omnibus, tulerit. Idem & Plutarchus ſignificat: qui etiam duos illos Caeſaris competitores, quos Suetonius non appellat, ipſe nominat. Ait enim alterum fuiſſe P. Seruilium Iſauricum, alterum Q. Lutatium Catulum: quorum utrumque Conſularem eo tempore fuiſſe, Seruilium etiam Triumphalem, ex annalibus conſtat. Quod ſi paullulum mihi licet, meo more, dubitare, libenter quaeram, Cethegus ille, a quo Pontifice Comitia habita Liuius ait, utrum Pontifex pari cum multis dignitate, an uero Pontifex & ipſe Maximus, fuerit. Pontificem fuiſſe Maximum, non eſt, ut credi poſsit. nam, ſi Maximus ipſe Pontifex eſt, cur Pontifici Maximo creando habet Comitia? an, ut eſſent eodem tempore duo Pontifices Maximi? hoc quidem abſurdum magnopere eſt. ſin, non fuiſſe Maximum Pontificem Cethegum, ſed unum de Collegio Pontificum, dicemus: a Liuio diſſentiemus: qui aliquanto ante illa uerba, quae iam recitauimus, eodem libro

ſic ait: Aliquot publici Sacerdotes mortui eo anno ſunt, L. Cornelius Lentulus Pontifex Maximus, & C. Papirius C. F. Maſſo Pontifex, & C. Furius Philus Augur, & C. Papirius L. F. Maſſo Decemuir Sacrorum. in Lentuli locum C. Cornelius Cethegus, in Papirij Cn. Seruilius Caepio, Pontifices ſuffecti ſunt. Et deinde reliqua. Non obſcure ſignificat, factum eſſe Cethegum Pontificem Maximum: ſi quidem in locum Lentuli, qui Pontifex Maximus fuerat, ſuffectus eſt. Tollitur dubitatio ſic. Duo Pontifices erant, qui Maximi dicebantur, impari tamen dignitate: alter, qui Sacerdotibus omnibus, Sacrisque, praeerat, qui Tributis Comitijs creabatur; alter, qui non a dignitate, ſed a Sacerdotij uetuſtate, Maximus appellabatur, quod in Collegium Minorum Pontificum primus ueniſſet. quo mortuo, non dicebatur Maximus is, qui ſurrogatus eſſet, ſed tantummodo Pontifex: quia, quod cognomen uetuſtas Sacerdotij dabat, id in eum, qui poſtremus eſſet cooptatus, conferri ſimul cum Sacerdotio non poterat. & hoc eſt cauſſae, cur Liuius, cum L. Cornelium Lentulum Pontificem Maximum nominauerit, non ſubiungit de Cethego Pontifice Maximo in Lentuli locum ſuffecto; ſed tantum ait, eum Pontificem eſſe factum; eiusque, & Cn. Seruilij Caepionis, dignitatem adaequat; quia Pontifices ſimul nominat, ſine ulla diſtinctione cognominis, quod Lentulus uetuſti iure Sacerdotij habuerat. De quo, ne quis haec me per ſomnij phantaſmata putet inueniſſe, Feſti uerba recitabimus. Is igitur haec de duobus Maximis Pontificibus: Maximus Pontifex, quod maximus rerum, quae ad ſacra, & religiones, pertinent, iudex ſit, uindexq. contumaciae priuatorum, Magiſtratuumque. Minorum Pontificum Maximus dicitur, qui primus in id Collegium uenit; item Minimus, qui nouiſſimus. Semel etiam Tribunorum pl. Comitijs, quae Tributa fuiſſe diximus, Pontificem Maximum praefuiſſe, legimus in Liuio lib. III. cum enim ad ſedandas diſcordias inter Senatum, Plebemque, conueniſſet, ut decem Tribuni pl. crearentur: cenſuit Senatus, ut Q. Furius Pontifex Maximus, quod Magiſtratus nullus erat, Tribunos pl. crearet: quod, praeter Liuium, ſcripſit etiam Cicero, in Oratione pro C. Cornelio. et interpres Pedianus Pontificē Maximū, cuius nomen Cicero non ponit, ait fuiſſe M. Papirium: cum Liuius Q. Fuſium appellet. Iam igitur oſtendimus, a Quaeſtore, ab Aedili pl. a Tribuno pl. ab Aedili Curuli, qui Minores Magiſtratus erant, item a Conſule, a Pontifice, Tributa Comitia eſſe habita. Reliquum eſt, an a Praetore haberentur, ut conſideremus. Tributa Comitia Praetoribus creandis Praetor non habebat: non ſolum ob eam cauſſam, quia Praetura, quae Minores inter Magiſtratus erat, non Tributis, ſed Centuriatis, Comitijs dabatur: uerum etiam, quia non a

Praetore,

Praetore, ſed a Conſule, Praetoria Comitia habebantur. quod cum Meſſalla docet in libro de Auſpicijs apud Gellium, tum Liuius exemplo confirmat in libro XXXIX. Ob has igitur cauſſas Minoribus creandis Magiſtratibus Tributa Comitia Praetor non habebat. Deſcendamus ad Minores. Aedilis Curulis, qui fuit Magiſtratus inter Minores honoratiſsimus, quia ſella Curuli ſolus ſedit, & ordine petitionis ultimus erat, non a Praetore, ſed ab Aedili Curuli, creabatur. quod, exemplo Cn. Flauij, e Piſonis hiſtoria, iam oſtendimus. Tribunus pl. & ipſe non a Praetore, ſed a Tribuno pl. creabatur. Cuius rei cum argumenta, ac teſtimonia, ueteris hiſtoriae multa ſunt, tum apud Liuium lib. III. expreſſa de Duillio Tribuno pl. Tribunicia Comitia habente mentio eſt. Aedilem pl. cum ante Praeturam Aedilitas pl. multis annis Romae fuerit, numquam a Praetore creatum crediderim, ſed ab eo Magiſtratu, a quo creatus ab initio eſt. nec uero dubitauerim, quin is fuerit Tribunus pl. quandoquidem et petentibus Tribunis pl. ijs, qui primi facti ſunt, tamquam eorum adminiſtros, creatos eſſe Aediles pl. Dionyſius lib. VI. prodidit: et, Plebeium Magiſtratum a Plebeio potius, quam a Patricio, creatum eſſe, facile crediderim. Plebeius autem, qui Aedilium pl. Comitijs praeeſſet, excepto Tribuno pl. Magiſtratus erat nullus. Nam, ut ipſi Aediles inſequentis anni Aediles crearent, minus ueriſimile eſt, quam ſi de Tribunis pl. opinemur. quos enim creari ſuae poteſtatis adminiſtros uoluerunt, ut ex Dionyſio iam oſtendimus; eorum Comitia cur ipſi habere noluerint, non uideo. Quaeſtorum Comitia ne ipſa quidem a Praetore, qui multis annis poſt Quaeſtores creatos inſtitutus eſt, ſed aut a Conſule, aut a Quaeſtore ipſo, habita crediderim. Nam a Tribuno pl. aut ab Aedili pl. hoc eſt Magiſtratu Plebeio, Patricium Magiſtratum eſſe factum, (erat enim inter Magiſtratus Patricios Quaeſtura) ueriſimile non uidetur. infra Quaeſturam erant alij Minores Magiſtratus, Triumuiri Capitales, Triumuiri Menſarij, Triumuiri Monetales: quos nominabimus in libro de Magiſtratibus. hi, ſi coniecturae locus eſt, a Praetore Tributis Comitijs omnes creati ſunt. Duco autem coniecturam a ſimili. Nam apud Liuium lib. XXV. ſcriptum uideo, Praetorem Vrbanum ijs Comitijs praefuiſſe, quibus creati ſunt Quinqueuiri muris, turribusque, reficiendis, et Triumuiri bini, uni ſacris conquirendis, donisq. perſignandis, alteri reficiendis Aedibus Fortunae, et Matris, Maturae et Spei. et Feſtus Pompeius ex Lege L. Papirij Tribuni pl. uerba recitat: quae Treuiros Capitales a Praetore Vrbano Comitijs creatos ſignificant. Quod cum ita ſit: de ceteris infra Quaeſturam Minoribus Magiſtratibus, non abſurde, ut opinor, idem exiſtimabitur. Inuenio tamen, et ab Interrege habita Tributa Comitia Tribu-

nis mil. Conſulari poteſtate creandis; et a Praetore Vrbano, cum Triumuiros Capitales, aut Praefectos opidorum, deſignari uellet.

Comitia Tributa quibus locis habita ſint.

QVEMADMODVM Tributa Comitia, modo Magiſtratuũ, modo Legum, cauſſa; ſic modo in Foro, modo in Campo Martio, habebantur: in Foro, cum Leges ferebantur; in Campo, cum Magiſtratus creabantur. Legimus et in Capitolium, ad accipiendas Leges, Populum tributim conueniſſe. ſed, Capitolium intra Fori terminos fuiſſe, ex P. Victoris libello, de Regionibus Vrbis Romae, perſpicuum fit. Ac, de Legibus in Foro latis, Populo tributim conuocato, ita crebra eſt in antiquorum libris mentio, ut, exempla recitare, ſuperuacaneum uideatur. quas enim rogationes Tribuni pl. tulerunt, omnes tum Tributis Comitijs, tum in Foro, latas eſſe, animaduertimus. De Tributis autẽ Comitijs in Campo Martio habitis, exſtant haec Ciceronis uerba in I. ad Atticum epiſtola: In Cãpo Comitijs Tribunicijs ad XVI. Kal. Sext. competitores, qui certi eſſe uidebantur, Galba, et Antonius, et Q. Cornificius. Tribunicia enim fuiſſe Tributa, ex Gellio patet: qui, praeter Praetorem, Conſulem, Cenſorem, reliquos ait & fuiſſe Minores Magiſtratus, et Tributis Comitijs creatos. Alterum exemplum eſt item ad Atticum lib. IV. his uerbis: In Campo Martio ſaepta Tributis Comitijs marmorea ſumus, et tecta, facturi.

Comitia Tributa quo tempore haberentur.

CVM, ineundis Magiſtratibus non eundem diem per omnia Reip. tempora ſeruatum eſſe, uideam: ſequitur, ut, nec eundem menſem habendis Comitijs legitimum fuiſſe, exiſtimem. quo autem menſe Maiores Magiſtratus Centuriatis Comitijs deſignati ſunt, eo Minores quoque Tributis eſſe deſignatos facile aliquis poſſit conijcere. Ego autem hoc non omnino per omnia Reip. tempora ſeruatum exiſtimo, ſed tantum per ea tempora, cum Kalendis Ianua-

rij Conſules Magiſtratum inierunt. cum enim Conſulatus capiendi legitimus dies fuit Kalendae Sextilis, aut Idus Maij, aut Idus Decembris, aut Kalendae Octobris, aut Idus Martij: (his enim diebus Conſules, aut Tribunos mil. Conſulari poteſtate, Magiſtratum iniuiſſe, in libro de Magiſtratibus oſtendemus) tunc, eodem menſe omnia omnium Magiſtratuum Comitia eſſe habita, credibile non eſt. Aſſenſerim fortaſſe de Minoribus Magiſtratibus, qui Patricij eſſent, ideſt de Quaeſtore, & Aedili Curuli: ſed in deſignandis minoribus plebeijs diuerſam puto rationem fuiſſe. uerbi cauſſa. Ineunt Magiſtratum Conſules Idibus Martijs: quod diu ſeruatum eſt. ergo ante Idus Martias deſignati ſunt. Tribuni pl. non Idibus Martijs, ſed IV. idus Decembres, Magiſtratum inierunt: quod, ab initio Tribuniciae poteſtatis inſtitutum, numquam deinde eſt immutatum. An ante Idus Martias ipſos quoque deſignatos eſſe dicemus? uerisimile non uidetur. nouem enim menſibus ante diem ineundi Magiſtratus deſignati fuiſſent, eoq. etiam amplius, quo longius ab ineundi Magiſtratus die Maiorum Magiſtratuum Comitia diſtabant. non enim ſtatim poſt deſignationem Magiſtratum Conſules, aut alij Maiores Magiſtratus, inibant. idq. iam tum uſitatum fuiſſe, cum Decemuiri creati ſunt, ſignificat libro III. Liuius his uerbis: Decemuiri creati Ap. Claudius, T. Genucius, P. Seſtius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpicius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſtumius. Claudio, & Genucio, quia deſignati conſules in eum annum fuerant, pro honore honor redditus. Diſtinguendum igitur, & ita ſtatuendum: Tributa Comitia, ſi Patricij Minores Magiſtratus deſignarentur, eodem tempore, quo Centuriata, eſſe habita: ſin Plebeij, multo poſt. idq. tam diu ſeruatum fuiſſe, crediderim, quamdiu Maiores Magiſtratus aliquot menſibus ante Minores Magiſtratum inierunt. nam, cum aut Idibus Decembribus, aut Kalendis Ianuarijs, aut etiam fortaſſe Kalendis Octobribus. Conſulatus initium fuit; tunc, eodem menſe omnes Magiſtratus eſſe deſignatos, ſiue Maiores eſſent, ſiue Minores, conſentaneum eſt. Poſtremis quidem Reipublicae temporibus, Quinctilem deſignandis cunctis Magiſtratibus legitimum fuiſſe menſem, ex epiſtola I. Ciceronis ad Att. ſatis cõſtat. quae ipſa epiſtola, Tribunorũ pl. Comitia ante Conſularia eſſe habita ſignificat: credo, propter eam cauſſam; quia, quemadmodum Tribuni pl. Magiſtratum ante Conſules inibant, ſic ante Conſules deſignari aequum fuit. inibant autem Conſules, Ciceronis aetate, Magiſtratum Kalendis Ianuarij: quod ſtudioſi norunt omnes: Tribuni uero IV. Idus Decembris. quod Liuius indicat libro XXXIX. his uerbis: Antiatem auctorem refellit Tribunus pl. M. Naeuius: aduerſus quem Oratio inſcripta P. Africani

eſt.

eſt. Naeuius hic Magiſtratum non inijt P. Claudio, L. Porcio Conſulibus, ſed inijt Ap. Claudio, M. Sempronio Conſulibus, ad IV. Idus Decembris. inde tres menſes ad Idus Martias ſunt, quibus P. Claudius, L. Porcius Conſulatum inierunt. Cuius loci auctoritate uidetur Dionyſii locus poſſe corrigi. nam libro VI. de primis Tribunis pl. ſic ait: δημαρχικὴν ἐξουσίαν πρῶτοι παρέλαβον οἱ πέντε ἄνδρες ἡμέρᾳ τετάρτῃ πρὸ τριῶν εἰδῶν Δεκεμβρίων, ὥσπερ καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γίνεται. Scripſit, opinor, Dionyſius, πρὸ τῶν εἰδῶν, non, ut impreſſum eſt in uulgaris libris, πρὸ τριῶν εἰδῶν. Quis enim umquam ſic locutus eſt, aut quid omnino ſignificat, ἡμέρᾳ τετάρτῃ πρὸ τριῶν εἰδῶν? At uero, ſi legas, ἡμέρᾳ τετάρτῃ πρὸ τῶν εἰδῶν, aperta, & Latinis etiam hominibus uſitata, locutio erit. nam, Die quarto ante Idus, &, Ante diem IV. Idus, & Ad IV. Idus, &, IV. Idus, cum dicimus, ueterem loquendi conſuetudinē imitamur, & eundem diem ſignificamus. Neque uero Pediani uerba uacare mendo exiſtimauerim, ubi explanat illud ſecundae Orationis in Verrem: P. Sulpicius Magiſtratum ineat neceſſe eſt nonis Decembribus. ait enim, Sulpicium eo die Tribunum pl. futurum. Quod certe ſi ita ſcripſit Pedianus, imperite ſcripſit. ſed culpam in librarios potius conferamus, qui libros mendoſiſſime ſcribere conſueuerunt. non enim ignotum Pediano potuit eſſe, Tribunos pl. Magiſtratum iniuiſſe IV. Idus Decembris: praeſertim cum id perpetuo ſeruatū ſit, iam ab eo tempore, quo Tribunicia poteſtas Romae eſt inſtituta. Itaque dixit Dionyſius, ὥσπερ καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γίνεται. Aut igitur ex ipſa conſuetudine, quae numquā immutata eſt, aut ex Liuio, ac Dionyſio facile fuit Pediano cognoſcere, non Nonas Decembris, ſed IV. Idus Decembris, legitimum ineundi Magiſtratus diem Tribunis pl. fuiſſe. Praeterea, cur de mendo ſuſpicer, etiam illud facit, quod, ſi Tribunus pl. deſignatus fuiſſet Sulpicius, nominaſſet illum Cicero cum Manlio, & Cornificio. non enim partite dixiſſet, ſicuti dixit, Q. Manlium, & Q. Cornificium, duos ſeueriſsimos, atque integerrimos, iudices, quod Tribuni pl. tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius, iudex triſtis, & integer, Magiſtratum ineat neceſſe eſt Nonis Decembribus. Non, inquam, a duobus Tribunis pl. Manlio, & Cornificio, Sulpicium, ſi & ipſe Tribunus pl. eſſet deſignatus, ſeiunxiſſet, ſed una omnes nominaſſet. Nec leue etiam illud eſt argumentum, ad indicandam, Pediani dicam, an librarij, culpam; quod Sulpicius, qui fuit e gente Patricia, Tribunus pl. eſſe non potuit: cum Tribunatus pl. ſolis Plebeijs daretur.

Comitia Tributa quibus de cauſsis haberentur.

TRIBVTA Comitia tum ad Magiſtratus creandos, tum ad Leges ſciſcendas, habita eſſe, exempla declarant. dicerem, et ad Bella iubenda; niſi legis nomen ita late patere cognouiſſem, ut etiam actiones de Bello indicendo comprehenderet. quidquid enim Comitijs ageretur, de eo Populus rogabatur: et rogantis actio Rogatio dicebatur. Rogationem autem Legis nomine appellatam eſſe, ſicuti et Legem Rogationis, ex Gellij libro x, et ex ipſo ueterum teſtimonio, notum eſt. Magiſtratus non omnino omnes Tributis Comitijs creabantur, ſed ij dumtaxat, qui Minores dicebantur: qui erant, ut etiam dicemus in libro de Magiſtratibus, Quaeſtura, Aedilitas pl. Tribunatus pl. (etſi, Magiſtratum fuiſſe, Plutarchus negat; ſed Magiſtratum tamen et Cicero, et hiſtorici nominant) Aedilitas Curulis: praeterea Centumuiri litibus iudicandis, Triumuiri Capitales, Triumuiri nocturni, Triumuiri Monetae cudendae, Quaeſtores Parici, Tribuni Aerarij, Tribuni militum comitiati, et alij, opinor; quos omnes illa uerba ſignificant, quae ſunt apud Ciceronem libro III. de Legibus: Minores Magiſtratus partiti iuris plures in plura ſunto. Quem locum, ſi ita legatur, non eſſe mendoſum, ut nonnullis uiſum eſt, oſtendemus in libro de Magiſtratibus: qui erit ad III. librum Ciceronis de Legibus quaſi Commentarius. Praefectos etiam Opidorum, non omnes tamen, ſed aliquot, in hunc ordinem refero: quia creatos a Populo legimus in Feſto. Nec dubitandum eſt, quin et ea Tributa fuerint Comitia; quibus Triumuiros deducendis Colonijs in Capitolio creatos eſſe, ſcripſit Liuius libro XXXIV. qui, etſi Tributa non nominat; quia tamen habita in Capitolio dicit, ſatis aperte declarat Tributa fuiſſe. nam Centuriata non in Capitolio, ſed extra Vrbem in Campo Martio, habita eſſe, ex Dionyſio, Liuio, Cicerone, Gellio, ſatis liquet. Vt omittam, quod in Gellio legimus, Centuriatis Comitijs tantum eos Magiſtratus, qui Maiores dicebantur, eſſe deſignatos. Quod cum ita ſit: ſequitur, ut reliquos omnes Tributis Comitijs Populus creauerit. Pōtificem quoque Maximum, qui tamen non Magiſtratus, ſed honor, fuit, cum in Liuij libro XXXV. Comitijs creatum legerem, de Tributis accipiendum putaui: quia Caeſarem Tributis Comitijs maximum Pontificem eſſe factum, e Suetonio, Plutarcho, Dione, cognouimus. Sed

de Pontificis Maximi, ac reliquorum Sacerdotum, creatione, in duobus libris, de Legibus, et de Religione, haud paullo fuſius agemus. Nunc, quando, propoſitis Tributorum Comitiorum cauſsis, eam, quae ad Magiſtratus attinebat, explicauimus; alteram, quae ſupereſt, de Legibus, aggrediamur. Legum cauſſa Tributa Comitia habebantur; ſiue de iure ciuili Lex ferretur, ſiue de criminibus uindicandis, ſiue de Bello indicendo, ſiue de Prouincia mandanda, ſiue de Pace facienda, Foedere ue percutiendo, ſiue de Imperio abrogando, ſiue de Ciuitate danda, ſiue de capite Ciuis. Legis enim nomine continebatur, quidquid horum cum Populo ageretur. Neque uero id, quod dixi, generale eſt, ut ijs omnibus de rebus, quas nominaui, Leges omnes Tributis Comitijs ferrentur. Nam, ut incipiam a Iure Ciuili, et a criminibus; quae utraque priuari Iuris ſunt, ut in libro de Legibus oſtendemus: Leges XII. Tabularum, in quibus dubium non eſt de iure priuato fuiſſe multa, Centuriatis Comitijs latas eſſe Legimus. de Bello autem indicendo quod dixi, ita recte dictum affirmo, ſi ſic accipiatur, Tributis non ſaepe eſſe actum, Centuriatis ſaepiſsime: ut, cum Veientibus indictum bellum eſt, Conſulibus A. Cornelio Coſſo, T. Quinctio Poeno iterum; & Philippo Macedonum Regi, Ser. Sulpicio Galba, C. Aurelio Conſulibus; et Perſeo Philippi filio, P. Licinio, C. Caſsio Conſulibus. Quae Liuij tribus libris, IV, XXXI, XLII. notauimus. Tributis autem Comitijs aduerſus Veliternos bellum eſſe iuſſum, idem Liuius libro VI. tradidit. ſed, ſiue Tributis, ſiue Centuriatis, Comitijs de bello actum eſt; ſemper prius Senatum eſſe conſultum, deinde ad Populum latum, idem, quo tam ſaepe utimur teſte, Liuius dixit libro XLII. De Prouincia mandanda neque ſemper Tributis, neque ſemper Centuriatis, Comitijs actum eſt. Tributis actum eſſe, cum Q. Fabio Maximo Etturia Prouincia decreta eſt, libro X. Liuius oſtendit; Centuriatis, cum P. Scipionem, eum, qui Africanus poſtea dictus eſt, Proconſulem in Hiſpania eſſe Populus iuſsit, idem Liuius libro XXVI. tradidit. Sequuntur tria capita, de Pace facienda, Foedere percutiendo, Imperio abrogando. In his exceptioni locus non eſt. Leges enim omnes, quae ad haec ſpectarent, Tributis Comitijs latas eſſe, hiſtoriae demonſtrant. Tantum illud quaeſtione dignum uideri poteſt; cur, cum de bello, aduerſus Philippum, Macedonum Regem, inferendo Centuriatis Comitijs eſſet actum; quod apud Liuium libro XXXI. ſcriptum eſt: mox de Pace cum eodem facienda Tributis Comitijs actum ſit; quod libro XXXIII. apud eundem Liuium obſeruauimus. mihi hoc uidetur fuiſſe cauſſae: quod, cum Cẽturiata Comitia Tributis dignitate praeſtarent; inq. ijs Maiores Magiſtratus creari mos fuerit; Senatus, ſiquid grauius agendum eſſet,

 Centu-

Centuriatis potius, quam Tributis, committebat. grauiorem autem fuiſſe actionem de Bello, quam de Pace, nemo dubitat. tunc enim agebatur de bello ſuſcipiendo; cum aut, niſi ſuſciperetur, aditura periculum Reſp. uideretur; aut, iniurias alicuius ulciſci, ad Populi R. dignitatem pertineret. at de pace tunc agebatur; cum, ſublato periculi metu, iam in tuto res eſſet; finis autem belli non ad uitandā calamitatem, ſed cōmodi cauſſa, quaereretur. numquam enim Populus Romanus ſine aliqua utili cōdicione pacem fecit. Quanto igitur pluris eſt, Periculum repellere, aut dignitatem tueri, quam emolumentum aliquod parere: tanto magis ad Centuriata Comitia, quam ad Tributa, belli actio pertinuit. Quod cum ita ſit: ſemel tamen, quod meminerim, Tributis Comitijs actum de bello legimus, ſed eo bello, in quo periculi nihil eſſet, aduerſus Veliternos Colonos, qui defecerant: ut ad ſumendam potius de Veliternis poenam, quam ad bellum gerendum, exercitus ire uideretur. non enim dubito, quin, ſi maioris momenti res fuiſſet, bellum a Centurijs potius, quam a Tribubus, iuſſum eſſet: ſicuti paucis ante annis factum animaduerto, cum Veientibus bellum eſt indictum, Conſulibus, ut iam dixi, A. Cornelio Coſſo, T. Quinctio Poeno iterum. De Ciuitate danda, quod Populi ius fuiſſe patet ex Oratione pro Balbo, ſemper Comitijs actum eſt, ſed, ut opinor, Centuriatis, ante Legem Hortenſij Dictatoris; poſt Legem Hortenſiam, Tributis. non enim dubito, quin Ap. Claudio Sabino, quem non modo ante Legem Hortenſiam, ſed etiam ante Coriolani damnationem, ab Regillo Romam transfugiſſe, Liuius, & Dionyſius tradiderunt, Centuriatis Comitijs Ciuitas data ſit. Nam, ſi ante quam de Coriolano iudicium fieret, Appius Ciuitate donatus eſt: qui poſſumus de Tributis Comitijs exiſtimare, cum ante Coriolani iudicium numquam Populum, niſi per Centurias, conuocatum, ſuffragia tuliſſe, libro VII. Dionyſius affirmet? Praeterea, a quo Magiſtratu haberentur Tributa Comitia, cum, quo tempore Ap. Claudius Ciuitate donatus eſt, Tribuni pl. creati nondum eſſent? Dicet aliquis, A Conſule. Negatur. Nam, ut omittam, quod ab aetate Seruij Regis, qui Centuriata Comitia inſtituit, ad uſque creationem Tribunorum pl. nullam Tributorum Comitiorum mentionem inuenio: credibile non eſt, ea de re Conſulem Tributis Comitijs uſum eſſe potius, quam Centuriatis, quae Senatui non minus, quam Populo, probarentur. Tributa enim uoluntatem tantummodo Plebis, Centuriata uniuerſae Ciuitatis, ſignificabant: quod q. ius a Tribubus ſancitum eſſet, eo iure Plebem dumtaxat obſtrictam fuiſſe, a Laelio Felice acceptum Gellius narrat. Quam ob cauſſam Q. Hortenſius Dictator Legem tulit, ut, quod Plebs iuſſiſſet,

eo Quirites omnes tenerentur. De quo fuſior erit in libro de Legibus tractatio. Cur igitur Conſul ad Tribus potius, quam ad Centurias, ferret de Ap. Claudio Ciue adſciſcendo; cum Appium, magna Clientum comitatum manu, ut Liuij uerbis utar, Romam aduenientem non minus libenter Senatus, quam Populus, exceperit? quod ex Dionysij libro V. & Liuij libro II. colligitur. Centuriatis igitur, non dubito, quin actum & de Appio ſit, & de L. Manilio Tuſculano; cui Ciuitatem, approbantibus cunctis, eſſe datam, Liuius libro III. tradidit, & ſiquis praeterea ante Legem Hortenſiam in Ciuitatem receptus eſt. poſt eam uero Legem, cum Tributa Centuriatis eſſent aequata, Tributis potius, quam Centuriatis, de danda Ciuitate actum eſt. Itaque rogationem a Tibuno pl. ad Plebem eſſe latam, ut Mutines Ciuis Romanus fieret, apud Liuium libro XXVII. notauimus. quod Tributis Comitijs eſſe factum, ſatis patet. quia rogationes Tribunorum pl. Centuriatis, ut iam diximus, non ferebantur. Poſt Hortenſij uero Dictatoris Legem, de Ciuitate Mutini danda actum eſſe, facile eſt ex Annalibus Populi Romani cognoſcere. Extremum caput erat de capite Ciuis. Quo ipſo in capite conſiderando, ab Vrbe condita ad ultima Reip. tempora percurremus: ſic enim neceſſe eſt. Romulus ſuam Ciuitatem, quaſi tenerum, ac rude, corpus, Legibus confirmauit. ipſe de maximis rebus, ut Dionyſius libro II. ſignificat, indicabat: ut tamen a Rege condemnatis ad Populum prouocatio eſſet. quod cum Liuius in M. Horatij cauſſa libro I, tum Seneca libro Epiſtolarum XIX ſcriptum reliquit. idq. ius a P. Valerio Poplicola poſt eiectos Reges confirmatum, renouatumque, eſt. tulit enim legem in Conſulatu de prouocatione aduerſus Magiſtratus ad Populum. itaque anno ab Vrbe condita CCXXC. Conſulibus Aemilio, & Virginio, audita uox eſt Voleronis, de Plebe hominis, aduerſus Conſules ad Populum prouocantis: & anno CDXXIIX. Conſulibus L. Furio Camillo II, D. Iunio Bruto Scaeua, aduerſus L. Papirium Dictatorem M. Fabius pro filij capite prouocauit, cum tamen aduerſus Dictatorem infirmam, inanemque, prouocationem eſſe conſtaret. Sed & in cauſſis, quae capitales non eſſent, prouocationem ad Populum uideo fuiſſe. Nam, ut apud Liuium libro XL. legimus, cum C. Seruilius Pontifex Maximus L. Cornelio Dolabellae, Duumuiro Naua li, multam dixiſſet; prouocauit Dolabella, certatumq. ad Populum eſt. Iudicauit igitur Populus iam inde a Regibus ex prouocatione. utrum autem Tributis, an Curiatis, an Centuriatis, Comitijs iudicauerit; ſeruato temporum ordine, quam breuiter licebit, explicabo. Ante Seruium Regem Centuriata Comitia non fuiſſe, ex Dionyſio, & Liuio, ſatis conſtat. Reſtat igitur, Tributa ne, an Curia

ta, fuerint, ut conſideremus. Quod etſi dijudicare difficile eſt: quae tamen legendo notauimus, in medium afferemus, ut, quibus argumentis noſtra nitatur opinio, cognoſcatur. Liuius ante Seruium Regem neque Tributa Comitia, neque Curiata, nominat. tantum ait libro I, eos, qui ante Seruium regnauerant, hoc ab Romulo traditum ſeruaſſe, ut uiritim ſuffragium eadem ui, eodemq. iure, promiſcue omnibus daretur. Tribus uero, aut Curias, aut Tributa, & Curiata, Comitia non nominat. itaque, quod ad Liuium attinet, in dubio res eſt. Quid Dionyſius? ne hic quidem aut Tributa, aut Curiata, Comitia nominat. de Curijs tamen libro II. mentionem facit his uerbis: Plebi deinde Romulus haec tria permiſit, Magiſtratus creare, Leges ſciſcere, de Bello decernere, cum Rex uellet, ita tamen, ut horum abſoluta poteſtas non eſſet, niſi Senatus approbaſſet. ferebat autem Populus ſuffragium, non uiritim, ſed per Curias conuocatus: quodq. pluribus uiſum erat Curijs, ad Senatum referebatur. Idemq. libro IV. confirmat. Quo, niſi fallor, ſatis liquet, ante Seruium Regem utra Comitia fuerint, Curiata, an Tributa. quibus enim in Comitijs Curiae ſuffragium tulerunt, nimirum illa Curiata potius, quam Tributa, dicemus. Quod autem ait Liuius uiritim ſuffragium eſſe datum; Dionyſius autem, Populum tuliſſe ſuffragium, non uiritim, ſed per Curias conuocatum: non uidetur inter eos conuenire; cum tamen, ut oſtendam, controuerſiae nihil ſit. non enim, Populum ſuffragia uiritim tuliſſe, Dionyſius negat; (nam, ſi negaret, manifeſte a Liuio diſſentiret) ſed ait, Populum ad ferenda ſuffragia conuocatum eſſe non uiritim, quod fuiſſet infinitum, ſed per Curias: quae cum XXX. eſſent, nominatim unaquaeque citabatur, ſuffragijs tamen, ut ait Liuius, uiritim datis. ita nec de ſuffragijs uiritim datis Dionyſius negat, nec Liuius de Populo per Curias conuocato: ſed, quod habet Liuius, id Dionyſio deeſt; quod Dionyſius, id Liuio: utrumque autem ex utroque colligitur; Populum per Curias eſſe conuocatum; conuocato ſuffragia uiritim data. nec uero, latis ſuffragijs ex maiore ſuffragiorum numero deliberatum, ſtatutumq. eſſe aut de Lege, aut de Magiſtratu, aut de Bello, crediderim: ſed potius Curiarum habitam eſſe rationem exiſtimo; ut, quod pluribus uiſum eſſet Curijs, ſicuti & Dionyſij uerba proxime recitata ſignificant, id, tamquam a Populo iuſſum, ratum, ac firmum, haberetur, ſi modo & Senatus deinde comprobaſſet. Atque hoc, de Curiatis Comitijs ante Seruium Regem, eo mihi certius eſt, quam de Tributis, non modo ob eam cauſſam, quod Curias tum tuliſſe ſuffragium Dionyſius ait, Tribus autem nemo ex ijs, qui de rebus Romanis aut Latine, aut Graece, ſcripſerint: uerum etiam, quia tantam Populi multitudinem, quanta in Forum ad ferenda ſuffragia conue-

niebat, uero ſimilius eſt in xxx. potius Curias, quã in tres tantum Tribus, ordinis cauſſa, diſcretam in Comitijs affuiſſe. Eſt etiam apud Varronem locus libro I V. de lingua Latina, qui me in hac opinione ualde confirmat. Comitium enim, qui locus in Foro fuit, ait propterea dictum eſſe, quod eo coibant Comitijs Curiatis, & litium cauſſa. Quod ſi quis obijciat, non ideo probari, ſola fuiſſe Curiata, ſed potuiſſe bina Comitia ante Seruium eſſe, Curiata, & Tributa; ut Curiata in Comitio, quod ait Varro, Tributa uero alibi facta ſint: ego aduerſus hunc Feſti Pompeij teſtimonium recitabo: qui Curiata tantum Comitia a principio fuiſſe ſignificat. Comitiales, inquit, dies appellabant, cum in Comitium conueniebant: qui locus a Coeundo, id eſt ſimul ueniendo, eſt dictus. Si Comitiales dies ij fuerunt, quibus in Comitium Populus conueniebat: ergo extra Comitium Comitia fuere nulla. quod ſi extra Comitium Comitia nulla; & ea, quae in Comitio facta ſunt, Curiata Varro appellat; cuius coitionis cauſſa Comitio nomen inditum eſſe dicit: certe ante Seruium Regem Curiata dumtaxat Comitia fuerunt. Verum, unde conijcis, dicet aliquis, Varronem, & Feſtum, de temporibus ante Seruium Regem ſignificare. qui probas, de temporibus Reip. ſignificari non poſſe, quibus & Tributa, & Curiata, & Centuriata, Comitia ſunt habita? Facile reſpondetur. Neuter de temporibus poſt Seruium Regem potuit ſignificare? primum, quia loquuntur de illo tempore, cum Comitio nomen eſt inditum: quod, multis ante Seruium annis, regnante Romulo, fuiſſe, Plutarchus in Romulo tradit: deinde, cum dicat Feſtus, Comitiales dies eos fuiſſe, quibus in Comitium conueniebant, neceſſe eſt, ut de conſuetudine, quae fuit ante Seruium, intelligat. nam, poſt Seruium, qui Centuriata Comitia inſtituit, in Campum Martium, qui erat extra Vrbem, potius, quam in Comitium, quod in Foro erat, Comitialibus diebus Populus conueniebat. Claſsibus enim, & Centurijs, a Seruio inuentis, per aliquot annos in Campo Martio dumtaxat Populus centuriatim ſuffragia tulit, ſiue de Lege, ſiue de Magiſtratu, ſiue de Bello, rogaretur. mox in Cn. Marcij Coriolani iudicio ſuffragium ferre Tribus coeperunt: aliquotq. poſt annis, ut idem in Plebeijs magiſtratibus rogandis ſeruaretur, Voleronis Tribuni pl. lege factum eſt. ſed, neque dum ſola Centuriata fuerunt, neque, poſtea quam Tributa ſunt inſtituta, in Comitio tantum ſuffragia eſſe lata, licet opinari: cum non modo Centuriata, ut dixi, in Campo Martio ſemper habita ſint, uerum & ipſa Tributa, quoties creandorum cauſſa Magiſtratuum haberentur. ergo neceſſe eſt, ad ea tempora Feſtus reſpexerit, quae fuerant ante Seruium Regem; cum Populus Comitiorum cauſſa ex Vrbe non exibat, ſed in Comitium, hoc eſt in Forum, quacumque de re

conſu-

conſulendum eſſet, coire ſolitus erat: quando, poſt Seruium coiuiſſe in Campum Martium, liquido probatur. Curiatis igitur Comitijs, a Tullo Hoſtilio Rege, uſque ad Seruium Regem, iudicatum eſſe exiſtimo: non quod & ante Hoſtilium prouocatio ad Populum non fuerit: hoc enim ius, non dubito, quin, ex Lege, a Romulo lata, Populus acceperit; ſed, quod iudicium de capite Ciuis ante Hoſtilij tempora Romae nullum fuit. qua de re Ciceronis uerba in Oratione pro Milone ſunt haec: In qua tandem Vrbe hoc homines ſtultiſſimi diſputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite uidit M. Horatij, fortiſſimi uiri: qui, non dum libera Ciuitate, tamen Populi Romani Comitijs liberatus eſt, cum ſua manu ſororẽ eſſe interfectam fateretur. Habemus igitur a Cicerone, primum in cauſſa capitali M. Horatium eſſe iudicatum. regnante autem Hoſtilio iudicatum eſſe, habemus a Liuio. ergo, cum ab Hoſtilio ad Seruium Curiatis Comitijs de capite Ciuis iudicatum dico, non reſpicio ad illud tempus, quo Lex de prouocatione ad Populum lata eſt, ſed ad illud, quo primum de capite Ciuis iudicium fuit. nam, ante Hoſtilium, Legem de prouocatione fuiſſe, uidetur Liuius libro I. ſignificare, cum ait: Rex, Concilio Populi aduocato, Duumuiros, inquit, qui Horatio Perduellionem iudicent ſecundum Legem, facio. Lex horrendi Carminis erat. Duumuiri Perduellionem iudicent: ſi a Duumuiris prouocarit, prouocatione certato. Quod ſi ante Hoſtilium prouocatio fuit; datam a Romulo potius, quem Populo gratiſſimum fuiſſe Liuius tradit, quam a Numa, cuius in colenda religione ſtudium omne fuit, exiſtimauerim. Vt ut fuerit; iudicauit Populus Curiatis Comitijs usque ad Seruium Regem. Seruius Curiata ſuſtulit, & Centuriata induxit: Populusq. deinde, non, ut antea, per Curias, ſed per Centurias, conuocatus, non modo de Ciuium capite iudicauit, ſed & bella iuſſit, & Magiſtratus creauit, & omnino omnia tranſegit. Iudicandi autem per Centurias conſuetudo ad eum annum perdurauit, quo Cn. Marcius Coriolanus damnatus eſt. nam, cum inter Patricios, & Plebeios, acerrima contentio fuiſſet; quia Patricij Marcium iudicari, ut mos erat, Centuriatis Comitijs uellent, in quibus multo plures Patriciorum, quam Plebis, erant Centuriae; Plebeij autem Tributis, in quibus, uniuerſo Populo ſuffragia uiritim ferente, Plebs Patricijs numero praeſtabat: ad extremum, concedentibus Patricijs, Populus non Curiatis Comitijs, ut ante Seruium Regem fieri ſolebat, neque Centuriatis, ut poſt Seruium ſeruatum eſt, ſed Tributis, de Coriolano iudicauit. manſitq. ea conſuetudo uſque ad Decemuiros: qui rurſus eam poteſtatem a Tribubus ad Centurias tranſtulerunt: ſcriptaq. ſunt ab ijs haec uerba, aut huius modi, in XII. Tabulis: ut etiam

in

in ea pro Sextio notauimus: De capite Ciuis, niſi per Maximum Comitiatum, ne ferunto. Maximum autem Comitiatum interpretatur Cicero Centuriata Comitia, libro III. de Legibus; cum haec uerba, de XII. Tabulis translata, ſed ſuis ab ipſo Legibus inſerta, explanat: quo loco illud addit: Deſcriptus Populus Cenſu, Ordinibus, Aetatibus, plus adhibet ad ſuffragium conſilij, quam fuſe in Tribus conuocatus. Quam ob cauſſam, cum P. Clodius Tribunus pl. Populo per Tribus conuocato Legem tuliſſet, ut Ciceroni, quia Ciues Romanos indicta cauſſa condemnaſſet, aqua & igni interdiceretur: inique factum, quia non Tributis, ſed Centuriatis, Comitijs de capite Ciuis iudicari XII. Tabulae iuberent, in libro III. de Legibus Cicero diſputat: Lucius, inquit, Cotta dicebat, nihil omnino actum eſſe de nobis: praeter enim quam, quod Comitia illa eſſent armis geſta ſeruilibus; praeterea neque Tributa capitis Comitia rata eſſe poſſe, neque ulla priuilegij: quo circa nihil nobis opus eſſe lege, de quibus nihil omnino actum eſſet Legibus. Haec Cicero: qui ſuam cauſſam XII. Tabularum auctoritate, ac iure, tuetur. ſed ante Ciceronis aetatem clarorum uirorum exempla non deſunt, quorum de capite Comitijs Tributis actum eſt. multos enim uideo Tribunicijs rogationibus poſt XII. Tabulas in exſilium eſſe miſſos, ut P. Popillium, de quo tulit C. Gracchus; Q. Metellum Numidicum, de quo L. Saturninus; alios praeterea: quos Tributis Comitijs eſſe damnatos ob eam cauſſam exiſtimo, quia Centuriata Tribunis pl. habere non licebat. in Centuriatis enim ſimul cum Plebeijs ſuffragia ferebant. at, Patricios aduocare, Tribunis pl. ius non erat. de quo haec Gellius, ex Laelij Felicis libro, uerba recitat: Tribuni neque aduocant Patricios, neque ad eos referre de re ulla poſſunt. Quare, ut dicam, quod opinio mea fert, ſuſpicor de mendo apud Ciceronem in Oratione pro domo ſua, cum ait: Cenſor ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius, cum eſſent optime de Rep. meriti, tamen Populi incitati uim, iracundiamque, ſubierunt; damnatiq. Comitijs Centuriatis, cum in exſilium profugiſſent, rurſus ab eodem Populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatem reſtituti. Haec, ut ſcripſi, ita in omnibus libris impreſſa ſunt, nulla mendi apposita nota: qui ſolet Aſteriſcus eſſe. mihi tamen, ſingula uerba examinanti, & ad hiſtoriam, ac ueterem conſuetudinem, referenti, ita non uacare mendo locus hic uiſus eſt, ut tres in eo uitioſas opiner eſſe dictiones. aut, ſi me fallit opinio, refellat aliquis uel uoce, uel ſcripto; ſed ſcripto potius, quam uoce. Nam, apud imperitos adoleſcentes oculte nugari, et aliorum ſcripta; ijs, qui ſcripſerunt, abſentibus, carpere, malirioſae inuidiae uidetur eſſe. Ego meas opiniones edo: edant ſuas, qui contra ſentiunt.

nam, ſi recte ſenſerint: ultro gratias habebo; &, me in ea re, quae ſtudioſis utilitatem pariat, redargui, laetabor. ſin autem non a me potius, quam a ueritate, diſſenſerint: ipſi quoque, ſi boni uiri ſunt, & communi commodo conſultum uolunt, ſe a me corrigi aequo animo patiantur. Sed locum examinemus. Cenſor ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius. Non dubium eſt, quin ordinem temporum in his nominibus Cicero ſeruauerit. itaque ante Camilli exſulium, quo de hic agit Cicero, euolui diligenter omnes hiſtorias, ut de Quinctio Cenſore damnato mentionem aliquam inuenirem: nec tamen Cenſorem ullum non modo ante Camillum, ſed ne poſt quidem, in Magiſtratu damnatum a Populo comperi. Quod eo magis miratus ſum, quia Cicero, ut de homine notiſsimo, loquitur, cum ait, Cenſor ille Quinctius; ſicut alibi, Metellus ille Numidicus, Alexander ille Macedo. Suſpicatus igitur de mendo, correctionem in litterarum ſimilitudine quaeſiui: & pro, Cenſor, Kaeſo legendum conieci, coniectura non ab hiſtoria minus, quam ab ingenio, ducta. nam Kaeſonem Quinctium, ab A. Virginio Tribuno pl. accuſatum, in exſulium profugiſſe, apud Liuium lib. I I I, & Dionyſium libro x. ſcriptum eſt. Quod ſequitur de M. Seruilio; nihil de M. Seruilio damnato uetuſtatis monumenta loquuntur. mihi uenit in mentem, C. Seruilius, reponi poſſe: ut C. Seruilius Ahala ſignificetur. quia, cum loquatur Cicero de ijs, quos optime meritos Populus damnauit, utrumque inueniemus, & optime meritum C. Seruilium, & a Populo damnatum. Optime meritum nemo, opinor, qui paullo ſit humanior, ignorat; cũ eius manu Sp. Melium, Regnum appetentem, eſſe interfectum, Liuius libro I V, & Cicero in Catone Maiore tradiderint. damnatum a Populo, unus, quod ſciam, ſignificat Valerius Maximus: cuius haec ſunt uerba, libro v. Ahala uero, cum Magiſter equitum Sp. Melium, Regnum affectantem, occidiſſet, cuſtoditae libertatis Ciuium exſulio ſuo poenas pependit. Tertium mendũ opinor eſſe in dictione, Centuriatis. Cum enim Kaeſonem Quinctium, accuſante A. Virginio Tribuno pl. damnatum ſciamus, & accuſante item Tribuno pl. L. Appuleio M. Camillum; nec uero de C. Seruilio ſecus opinemur: (nam optime meritis diem dicere non Conſules, ſed Tribuni pl. ſolebant) non uideo, Centuriatis Comitijs qui locus eſſe potuerit: quae, ut paullo ante oſtendi, Tribuno pl. habere non licebat. Mouet etiam illa ratio, quod, cum ante X I I. Tabulas Kaeſo Quinctius damnatus ſit, aliquot annis poſt Coriolani damnationem: non eſt, ut Centuriae de illo ſuffragium ferre potuerint: ſiquidem a Coriolani damnatione Tribus de capite Ciuis ſuffragium ferre coepiſſe, iam ex Dionyſio oſtendimus: Centurias autem X I I. Tabularum iuſſu reuocatas eſſe, ea, quae ſupra

recitauimus, ex ipſis XII. Tabulis uerba declarant. Quare confirmor in ſententia; &, Centuriatis, uitioſam eſſe dictionem puto. Quod uti nam, ut ille ait, tam facile uera reperire poſſem, quam falſa conuincere. Vitium equidem, niſi fallor, oſtendi: ſed, ut, quod uitioſum eſt, ſanetur, opportuna me remedia deficiunt: non, quod omnino, quo me coniectura ducat, non habeam; ſed, quod, cum in hac emendandi ratione, in qua iam inde a prima adoleſcentia ſum uerſatus, hoc maxime ſoleam ſequi, ut inter mendum, & correctionem, ſit quaſi quaedam affinitas litterarum, quae mendi occaſionem dediſſe uideatur; ſi qua mihi oritur coniectura, ab impreſſa ſcriptura paullo alienior, abijcio; neque, quod ipſi mihi diſplicet, alijs placere cupio. Apparet omnino, ſi ea, quae dixi, conſiderentur, pro, Centuriatis, reponi poſſe, Tributis; quod a Tributis pl. non Centuriata, ſed Tributa, Comitia habeantur; & quod Kaeſo Quinctius damnari Centuriatis non potuit, quae, aliquanto poſt, XII. Tabularum iuſſu, reuocata ſunt. ſed, quia inter has dictiones, Centuriatis, & Tributis, minimum eſſe uideo ſimilitudinis, uix opinor, quod ipſa ratio proponit, uerum eſſe poſſe. Quod ſi cum ratione liber etiam aliquis ſcriptus conſenſerit: iam ego non ſuſpenſus haerebo, ſed in eam, quo ſuadet ratio, ſententiam totum me dabo. Quod ſi quis obijciat, nec, Tributis, reponi poſſe, nec, Centuriatis, mendoſum eſſe, propter eam cauſſam, quia poſt XII. Tabulas, quae de capite Ciuis non niſi Centuriatis Centurijs iudicari uoluerunt, Camillus, & Seruilius, damnati ſunt: hic ſane probabiliter obijciet, & argumento niti uidebitur ſatis firmo: uerum ego huic ita obijcienti reſpondebo: cur poſt XII. Tabulas Tributis tamē Comitijs & de P. Popillio C. Gracchus, & de Q. Metello L. Saturninus tulit? quemadmodum enim in Popillio, & Metello, ſic in Camillo, & Seruilio, nullam XII. Tabularum rationem ab improbis Tribunis pl. habitam eſſe dico. Non ne, quod ſupra diximus, id ipſum in Cicerone contingit, ut, contra quā XII. Tabulae cauerant, Tributis Comitijs damnatus in exſulium abierit? ſaepe contra Leges a Tribunis pl. iniquiſsime actum eſſe legimus, cum Senatus, qui ab incitato Populo grauiora metuerent, eorum libidini cedendum putaret. Quare etiam poſt XII. Tabulas, nihil obſtat, quo minus Tributis Comitijs multi rerum capitalium condemnati ſint. Illud tamen perpetuo ſeruatum poſt XII. Tabulas exiſtimo, ut, quicumque Perduellionis accuſaretur, quod erat ex capitalibus criminibus maximū, de eo, ſiue Tribunus pl. ſiue Maior Magiſtratus ageret, non Tributis Comitijs, ſed Centuriatis, Populus iudicaret. nam, etſi in Centurijs & Patricij ſuffragium ferebant, quos aduocare Tribuno pl. non licuiſſe diximus: tamen, cum eo de crimine ageretur, quod ad ſalutem Reip. pertineret; petebat

Tribu-

Tribunus pl. a Maiore Magiſtratu, ut ſibi Populum per Centurias conuocatum, eius iudicij cauſſa, certo die praeberet, cum ipſe Centuriata Comitia habere non poſſet. id cognouimus ex Gellio, uel potius a Valerio Antiate: cuius ex hiſtoria locum recitat Gellius libro VII. cap. 9. quem nos quoque recitabimus. Pepoſci, inquit, non Popoſci, Valerius Antias libro Annalium XLV. ſcriptum reliquit. Denique Licinius Tribunus pl. Perduellionis ei diem dixit, & Comitijs diem a Q. Marcio Praetore pepoſcit. Liuius quoque libro XXVI. eandem conſuetudinem oſtendit. Sempronius, inquit, Perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit, diemq. Comitijs ab C. Calpurnio Praetore urbis petit. Cur Tribuni pl. Licinius, & Sempronius, diem a Praetore Comitijs petierunt? an ſine Praetore Tribunus pl. tributim populum ad iudicium conuocare non poterat? non uideo, cur non potuerit: idq. ſaepe eſſe factum, legimus. Petijt igitur Centuriarum cauſſa, non Tribuum; quia in eiuſmodi crimine, quod ad communem ſalutem pertineret, Centuriata Comitia, in quibus Ciuitas uniuerſa ſuffragium ferre poſſet, habenda uiderentur: cum in Tributis non uniuerſa Ciuitas, ſed, ut ſaepe iam dixi, ſoli Plebeij ſuffragium ferrent. Vt autem clarius appareat, in crimine Perduellionis non Tribus, ſed Centurias, ſuffragium tuliſſe, alium Liuij locum ex libro VI. recitemus. In Campo Martio, inquit, cum Centuriatim Populus citaretur; & reus, ad Capitolium manus tendens, ab hominibus ad Deos manus auertiſſet: apparuit Tribunis, niſi oculos quoque hominum liberaſſent a tanti memoria decoris, numquam fore in praeoccupatis beneficio animis uero crimini locum. Loquitur de M. Manlio Capitolino, Perduellionis reo. cuius ad iudicium Centuriae uocatae ſunt: quia, cum Senatuſconſultum factū iam eſſet, ut uiderent Magiſtratus, nequid, ex pernicioſis conſilijs M. Manlij, Reſp. detrimenti caperet; ſimul cum Tribunis pl. qui accuſabant, Tribuni militum Conſulari poteſtate conſenſerunt: ab hisq. Tribuni pl. & petierunt Centuriata Comitia, & acceperunt, ſicuti Licinius, & Sempronius, Tribuni pl. de quibus Antias, & Liuius, mentionem fecerunt, a Praetore petierant. Semper igitur Tribuni pl. in crimine Perduellionis, quod fuiſſe omnium maximum oſtendemus in libro de Iudicijs, XII Tabulis paruerunt; in reliquis criminibus, non item. Quod ſi non Tribuni pl. ſed Conſul, aut Maior aliquis Magiſtratus, de capite Ciuis ad populum ferret: tum quidem XII. Tabularum iuſſum eſſe obſeruatum, & Centuriatis Comitijs ſemper iudicatum eſſe, minime dubitauerim. Qua de re exemplum unum recitabo, quandoquidem multa non licet, quod de L. Sulla in Oratione pro domo ſua a Cicerone traditum eſt. Populus Romanus, inquit, L. Sulla Dictatore ferente, Comitijs Centu-

riatis Municipijs Ciuitatem ademit. Tunc enim agitur de capite, damnati aut Ciuitate, aut libertate, aut uita, priuantur. Quo de genere, & in quo Capitis deminutio a cauſsis capitalibus differat, diſputabitur in libro de Iudicijs. Quod ſi Populus in cauſsis capitalibus, excepto Perduellionis crimine, Tributis Comitijs ſaepe iudicauit: certe, in ijs cauſsis, quae capitales non eſſent, Tributis item Comitijs iudicaſſe, ueriſimile eſt. de quo exemplum libro XL. apud Liuium obſeruauimus. ait enim, Tributis Comitijs inter C. Seruilium, Pontificem Maximum, & L. Cornelium Dolabellam, Duumuirum Naualem, certatum ad Populum eſſe, ob multam, quam Dolabellae, niſi Magiſtratu ſe abdicaret, Seruilius dixerat. Et idem lib. IV. M. Poſtumium decem millibus aeris grauis damnatum a Tribubus ſignificat. Iudicarunt igitur, ut ſuperiora colligam, de capite Ciuis primum Curiae, a Tullo Rege ad Seruium Regem; cum eam poteſtatem Lege Romuli, ut opinor, accepiſſent: deinde Centuriae, a Seruio Rege ad Coriolani damnationem: tum Tribus, a Coriolano ad Decemuiros, qui XII. Tabulas conſcripſerunt: poſtremo, ſi Tribuni pl. rogationem ferrent, modo Centuriae, modo Tribus; Centuriae in Perduellione; Tribus, in reliquis capitalibus criminibus; & Centuriae, ex XII. Tabulis; Tribus, contra XII. Tabulas: ſin autem Maior Magiſtratus accuſaret, tum Centuriae ſemper ex XII. Tabulis de reo iudicarunt.

SI creandus eſſet Magiſtratus; Populus, eius Magiſtratus iuſſu, qui Comitia habebat, in Campum Martium coibat. eo de Collibus, in quibus habitabant, deſcendebant ij, qui Magiſtratum petebant, propinquorum, amicorum, clientium, frequentia ſtipati; honoris, & commendationis, cauſſa. tum ad concilianda Populi ſtudia, quam blãdiſſime poterat, pro ſe quisque Populum, apprehenſis manibus, rogabat. unde Prenſare uerbum. & Scipio Naſica, cum, Aedilitatem Curulem petens, ruſtici hominis apprehenſa manu, aſperitatem, ac duritiem, ſenſiſſet, eique, ioci cauſſa, Num tu manibus ambulas, dixiſſet, ob eam cauſſam repulſam tuliſſe fertur; ruſticis Tribubus, ad quas Naſicae dictum emanauerat, paupertatem ſibi exprobratam iudicantibus. Prenſabant autem competitores omnes, candida toga induti; ut, eo colore, qui puriſſimus, atque apertiſſimus, eſt, ſimplicem animum in petendo honore, nullaq. labe ſuffuſum, ſignificarent. Prenſabant & ſine tunica, ut apud Plutarchum ἐν τῷ τῶν προβλημάτων βιβλίῳ ſcriptum eſt: uel, ne argentum ſinu ferentes, & tunica, quae corpus prima tegit, celantes, Comitia corrumperent; uel, ut cicatrices, aduerſo corpore in bello exce-

ptae,

ptae, meritorum in patriam indices, ac teſtes, Populo parerent; uel, ut, pectore denudato, ſupplices, quaſi ſe ijs, quos rogabant, ſummittentes, ac totos dedentes, eorum ſtudia magis allicerent. Quo ipſo Plutarchi teſtimonio monemur, non eſſe ipſo Comitiorum die nummos a Candidatis inter prenſandum Populo diuiſos. nam, diuidi ſolitos, Lege permittente, dubium non eſt; neque ſolum ab ijs, qui Diuiſores dicebantur, uerum etiam a Candidatis. de Diuiſoribus, auctorem habeo Pedianum in II. Verrinae commentario: de Candidatis, Ciceronem ipſum; qui, in quadam ad Atticum epiſtola, ita ſcribit: Scaurus domi ſuae tributim Populo ſatis fecerat. Quibus uerbis, & licuiſſe diuidi Populo nummos a Candidatis, & ante Comitiorum diem diuiſos eſſe, facile conijcimus. At, cur, Tributim, ideſt cuiuſque Tribus hominibus, in ea epiſtola dixit Cicero; cum Scaurus Conſulatum peteret, et Conſulatus non Tributis, ſed Centuriatis, Comitijs daretur? quia in una quaque Tribu homines erant a pecunia inopes; qui Centuriatis Comitijs uel in quincta claſſe, quae xxx Centurias habebat, uel in ſexta, quae unam tantum, ſuffragium ferrent. Ita, qui tributim numeros diuidebant, ſuffragia xxx. Centuriarum quinctae Claſſis, & unius e ſexta, quae ultima erat, aucupabantur. Nam quartae Claſſis homines; quorum cenſum xxv. minis ad L. fuiſſe, ex Dionyſio, & Liuio, docuimus, inopia laboraſſe, & ad capiendos nummos iuiſſe, minus uериſimile eſt. Diuidebant igitur nummos tributim candidati conſulares; non ſolum, ne repulſam ferrent; cum ſaepe paucarum Centuriarum ſuffragijs uel datus honor ſit, uel ereptus; quod L. Turio contigiſſe, ſcribit Cicero in Bruto: uerum etiam, ut Centurijs quam plurimis crearentur: quod cum ſpecioſum in primis, maximeq. honorificum, ſemper fuit; itaque, ſe cunctis Centurijs Praetorem eſſe factum, Cicero noſter in Oratione pro Lege Manilia, ſuo more, gloriatur: tum interdum etiam neceſſarium; cum multi competitores Populo probarentur, ac Magiſtratu digni uiderentur. nam, ſi plures, quam quot Magiſtratum gerere poſſent, Populi ſuffragijs deſignati eſſent, &, ut loquitur Liuius, Centurias, aut Tribus, expleſſent: tum, non qui Centurias, aut Tribus, expleuerat, ſed omnino qui plures aut Centurias, aut Tribus, tulerat, de ijs ipſis, qui expleuerant, ad gerendum Magiſtratum legebatur. Diuidebantur igitur Populo nummi, Lege permittente. uerum, quia tum Candidati, tum ij maxime, qui Candidatorum nomine diuidebant, quos Diuiſores appellat Cicero in Orationibus, ſaepe plus, quam quantum Lege licebat, diuidere ſoliti ſunt: iccirco multas de coercendo ambitu Leges, & poſterioribus quaſque duriores, e S. C. latas eſſe legimus. Hic; quando, ut de Candidatis diceremus, ipſe narrationis ordo nos adduxit;

addamus & illud: Omnes quidem, qui peterent, Candidatos fuiſſe; non omnes tamen, qui crearentur, numero Candidatorum fuiſſe. cur? quia creabantur interdum, qui non petebant, atque etiam non nulli, quorum animus a Magiſtratu abhorrebat, ut T. Manlius Torquatus; qui Conſulatum renuit, oculorum ualetudine excuſata. &, quemadmodum non omnes, qui creabantur, de genere Candidatorum erant: ſic ex ipſis Candidatis creari nemo poterat, niſi cuius nomen recepiſſet Magiſtratus is, qui Comitijs praeerat. propterea, cum Cn. Flauius, Cn. filius, ſcriba, libertino patre natus, Curulem Aedilitatem peteret; Aedilis, qui Comitia habebat, negauit, ſe nomen eius accipere, quia ſcriptum faceret. Tum Flauius, tabula poſita, iurauit, ſe ſcriptum non eſſe facturum; & Aedilis creatus eſt. Q. etiam Fabius Maximus, Conſul, cum haberet Comitia Conſulibus creandis, rogatus ab omni nobilitate, ut Appij Claudij, qui cũ ipſo Fabio Conſul fieri uellet, rationem haberet; facturum ſe fuiſſe dixit, ut duorum Patriciorum nomina reciperet, ſi alium, quam ſe, Conſulem fieri uideret: nunc ſe ſui rationem Comitijs, cum contra Legem futurum ſit, peſſimo exemplo non habiturum. ita L. Volumnius de Plebe cum Appio Claudio Conſul factus eſt. Cum prenſauerant Candidati; quos non ſuis dumtaxat Comitijs, ſed anno etiam antecedente, aliorum Comitijs prenſare ſolitos, epiſtola ad Atticum prima declarat: omnes xxxv Tribus, aut Centuriae, non promiſcue in Campo uerſabantur, ſed intra quaedam ſaepta ſingulae ſe recipiebant. Quae & Ouilia, a ſimilitudine, dicta, Seruius, ubi illud in prima Ecloga interpretatur,

Quamuis multa meis exiret uictima ſaeptis,

declarat his uerbis: Saepta, proprie ſunt loca in Campo Martio, tabulatis incluſa: in quibus ſtans Populus Romanus ſuffragia ferre conſueuerat. Sed, quoniam haec ſaepta ſimilia ſunt ouilibus, duo haec inuicem pro ſe ponuntur, ut hic Saepta pro ouilibus poſuit: Lucanus e contra,

Et miſerae maculauit ouilia Romae: & Iuuenalis,

Antiquo quae proxima ſurgit ouili.

Haec Seruius. Qui, quod de Populo Romano dixit; non dubito, quin ad omnem Populi conuentum referri poſſit, ſiue is eſſet Tributis Comitijs, ſiue Centuriatis: non, ut omnis Populus unico ſaepto concluderetur; ſed, ut Tribus, & Centuriae, in Campo Martio ſuffragia laturae, ſuis ſingulae ſaeptis diſcluderentur. nam & loca tabulatis incluſa dicit fuiſſe, numero multitudinis: &, cum ouilibus adeo ſimilia fuerint, ut, inde ſumpto nomine, interdum Ouilia ſint appellata; non dubium eſt, quin de pluribus ſaeptis in Campo Martio ita ſit accipiendum, ut in ouili ſtabulario plura ſaepta ſcimus eſſe,

ſe, alia ad lactentes haedos cum matribus continendos, alia ad praegnantes oues, alia ad reliquas cum arietibus. Segregatas uero huiuſmodi ſaeptis non Tribus modo, uerum etiam Centurias, cognoſcitur ab exemplis. nam & Liuius de Centuriarum ſaeptis aperte loqui tur libro xxvi, cum ait: Datum in ouili ſecreto colloquendi tempus. Et idem, cum libro x. Centurias primo, deinde aliquanto poſt Tribus, ad ſuffragium ait intro uocatas; quo modo & Cicero ſimili de re locutus eſt pro C. Cornelio; tam Tribuum, quam Centuriarum, ſaepta per uerbum, Introuocari, uidetur ſignificare. quo enim introuocarentur in Campo Martio? nimirum, intra ſaepta, ut ſeparatim ſingulae ſuffragium ferrent. Nec magis de Centuriarum, quam de Tribuum, ſaeptis accepiſſe uidetur Ouidius, in illo uerſu Faſtorum libro. I.

Eſt quoque, quo Populum ius eſt includere ſaeptis.

In Oratione etiam pro Milone, huiuſmodi ſaepta nominat: quo ſaepe Clodius, ut Comitia turbaret, irruebat. Eademq. haec Martij Campi ſaepta ſignificat Suetonius, in Auguſto, cum ait: Ludos facit nonnumquam uicatim, ac pluribus ſcenis, per omnium linguarum hiſtriones, non in Foro modo, nec in Amphitheatro, ſed in Circo, & in ſaeptis. Et paullo poſt: Publicauit Rhinocerotem apud ſaepta, Tigrim in ſcena. Hic occurrit illud. Si tam Tribus, quam Centuriae, ſaeptis inuicem diſiungebantur: cur in epiſtola ad Atticum libro IV. dixit Cicero, In Campo Martio ſaepta Tribunicijs Comitijs marmorea ſumus, & tecta, facturi? cur non potius, Comitijs, quã, Tribunicijs Comitijs? Nam, ſi, Comitijs, dixiſſet: de omni Populi conuentu, ideſt, tam de Tribubus, quam de Centurijs, ſaepto marmoreo diſcludendis, acciperetur. Cum uero, Tribunicijs Comitijs, dixerit: non de Centuriarum, ſed de Tribuum, ſaeptis uidetur intelligere. non enim Centuriatis, ſed Tributis, Comitijs Tribuni pl. creabantur. Itaque iure dubitatur. Ego autem, ut tollatur dubitatio, primum, pro, Tribunicijs, lego, Tributis: ſicuti in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt. Nam, ut tantummodo eorum Comitiorum cauſſa, quae ad unum Magiſtratum deſignandum haberentur, ſaepta marmorea fierent, abſurdum eſt opinari. Tributis uero Comitijs non ſoli Tribuni pl. ſed Minores omnes Magiſtratus, deſignabantur. Itaque ſaepta marmorea Caeſaris nomine Cicero, & Oppius, in Campo Martio facere cogitabant, ut Populum, quotieſcumque tributim in Campum conueniret, commode, & honorifice, reciperent. Primum igitur locum ita corrigo. deinde, cum quaeritur, cur, Comitijs, generali uocabulo non dixerit: reſpondeo, quia neceſſe non fuit: quandoquidem, quae ſaepta fiunt Tribuum recipien-

darum

darum cauſſa, ea, Centuriarum cauſſa fieri, non dubium eſt. nam, quo recipiuntur Tribus, multo facilius recipientur Centuriae. frequentior enim in Tribubus, quam in Centurijs, Populus fuit. Dixit igitur, Tributis Comitijs; cum hoc ſignificaret, ad eam frequentiam Populi recipiendam, quae ſumma eſt. Tributis autem Comitijs ſummam eſſe non ignorabat. ideo nominauit Frequentiſſima Comitia: ſic enim amplitudinem ſaeptorum Attico ſignificabat. Quod ſi quis plura ſaepta Centurijs, quam Tribubus, neceſſaria fuiſſe obijciat, cum plures eſſent Centuriae, quam Tribus: nihil agat. nam xxxv. ſaepta, numerum Tribuum aequantia, omnibus cxxciii. Centurijs recipiendis facile ſufficerent: cum in uno unius Tribus ſaepto multae Centuriae ſeparatum locum capere poſſent. ita non plura ſaepta, quam xxxv, quot ſcilicet Tribus erant, exiſtimo fuiſſe. Erant etiam pontes huiuſmodi ſaeptis ſuper impoſiti; non ſolum, ut ijs, qui calculorum, aut Tabellarum, ciſtas deferrent, facilis, & expeditus, a Centuria ad Centuriã, uel a Tribu ad Tribum, tranſitus eſſet; uerum etiam, ut calculi, ſiue Tabellae, commodius Populo de loco ſuperiore uiritim diſtribuerentur. non enim his de pontibus ſuffragium ferebatur; ſed calculi, ſiue Tabellae, ſuffragium laturis miniſtrabantur. Patet ex Ciceronis epiſtola ad Aticum libro i. in qua haec ſunt uerba: Operae Clodianae pontes occuparant: Tabellae miniſtrabantur, ita, ut nulla daretur, Vti rogas. Occuparant enim ideo pontes operae Clodianae, ut ne quis, praeter ipſos, miniſtrare Tabellas poſſet ijs, qui de lege contra Clodium lata ſuffragium laturi erant. ipſi enim tantum eas miniſtrabant, quae legem antiquarent; nullam, quae iuberet: ut Populus, uellet, nollet, antiquare cogeretur; cum ſine Tabella, Vti rogas, de qua iam dicemus, iubere non poſſet. Legimus etiam in Suetonio, eum, qui Comitia haberet, his de pontibus Populum ad ſuffragia uocaſſe. ſcripſit enim in Iulio ſic: Primum cunctati, utrum ne illum in Campo per Comitia Tribus ad ſuffragia uocantem, partibus diuiſis e ponte deijcerent, atque exceptum trucidarent. Nam de ponte, qui fluminis, aut omnino foſſae, alicuius tranſitum coniungeret, abſurdum eſt opinari: cum, perpetuum, & continentem, fuiſſe Campum Martium, nulla interfluente, aut interiacente, aqua diſiunctum, nemo neſciat. Illud de Pontium anguſtijs, quod lege Maria ſancitum contra ambitioſos ſcribit Cicero libro de Legibus iii, quo modo ſit accipiendum, non plane diſpicio. niſi ſi propterea ſancitum intelligas, ut adſcenſu prohiberentur ij, qui, ambitioſis Ciuibus gratificantes, Tabellas ex illorum uoluntate miniſtrarent; cum, unicuique binas, alteram, quae antiquaret, alteram, quae iuberet, miniſtrari, & aequum, & uſitatum, eſſet.

Quod

Quod autem & de calculis, & de Tabellis, Populo diſtributis, paullo ante dixi; id eo dixi, quia neque ſemper calculis in ferendo ſuffragio, neque ſemper Tabellis, Populus eſt uſus, ſed ſolis Calculis ante leges Tabellarias, poſt autem ſemper Tabellis. Leges autem Tabellarias intelligo eas, de quibus mentionem facit Cicero, libro I I I. de Legibus, Gabiniam, Caſſiam, Papiriam, Coeliam. nam, Calculis Populum in Comitijs eſſe uſum, nemo, qui Dionyſium legerit, ignorat. Nec uero dubium eſt, quin, quemadmodum, poſt Leges Tabellarias, duas quiſque Comitijs Tabellas accepit, diuerſe inſcriptas, ad diſtinguendam uoluntatem: ſic, ante eas Leges, duos quiſque calculos, diuerſe coloratos, acceperit; album, ut approbaret; nigrum, e contrario. excellit enim inter colores Albus; ideoq. Deo eſſe praecipue decorum, tum in ceteris, tum maxime in textili, auctor eſt Plato. quem locum uertit Cicero libro I I. de Legibus. Itaque, proſperam uoluntatem albo lapillo ſignificatam in ferendo ſuffragio, aduerſam nigro, facile conijcimus: cum etiam dies, feliciter, aut infeliciter traductos, albo, aut atro, lapillo ſignatos, legamus. Athenienſes quoque albis calculis in abſoluendo, nigris in condemnando, uſos eſſe, non ſolum is, qui Demoſthenis orationem, quae inſcribitur κατὰ τιμοκράτους explanat, uerum etiam Iulius Pollux libro I X. ſatis aperte declarat. Calculi igitur colore, Tabellae inſcriptione, diſtinguebātur. altera enim duas litteras habebat inſculptas, V, R, ideſt, Vti Rogas; altera unam, A. ideſt Antiquo. Approbandi nota erat, V. R; improbandi, A. nam, cum utebatur aliquis ea Tabella, ubi, V. R, erat inſcriptum; ſignificabat, uelle ſe, & iubere id, quo de ab eo, qui habebat Comitia, rogabatur. rogabat enim Populum his uerbis Magiſtratus: Vultis, iubetis ne, ut Conſul creetur Tullius Cicero? uel, ut Mithridati Regi bellum inferatur? uel, ut M. Tullio Ciceroni prouincia Cilicia mandetur? uel, ut M. Tullio Ciceroni aqua & igni interdicatur. Quattuor enim de cauſſis, ut diximus iam, Comitia habebantur, uel Magiſtratus, uel Legis, uel Prouinciae, uel Iudicij, cauſſa. His igitur uerbis Magiſtratus cum rogaſſet; qui de Populo probabant, & aſſentiebantur, ferebant Tabellam duabus litteris, V. R, ſignatam: cum per ſuam quiſque Tabellam, uoluntatis, & mentis, nunciam, atque interpretem, hoc exponeret; Vti rogas, ita uolo, & iubeo. Hinc Rogatio pro lege, quia rogante Magiſtratu ferebatur. & Comitia Conſulibus rogandis, in quibus Populus de Conſulibus creandis rogaretur. qui uero id, quo de rogabantur, improbabant; una littera A. inſcriptam Tabellam ferebant: ut hoc ſignificarent, Antiquo, ideſt, in antiquo ſtatu rem eſſe iubeo, nihil innouari uolo, nihil ferri. itaque, cum de legibus modo antiquitatis, modo abrogatis, legimus; non

eodem ſenſu dictum accipiamus; ſed antiquatam legem intelligamus eam, quae, cum antea non fuiſſet, latam a Magiſtratu Populus reſpuebat; abrogatam eam, quae, cum antea fuiſſet, in poſterum non eſſe Populus iubebat. Nouam igitur antiquabat, ueterem abrogabat: antiquabat, inquam, nouam, cum delatam reijciebat; abrogabat ueterem, cum ſuſceptam abijciebat. &, quamquam utrumque uerbum, tum Antiquare, tum Abrogare, auerſam a lege uoluntatem Populi ſignificat: tamen non eadem Tabella utrumque fieri ſolitum exiſtimo; ſed in antiquando latam eſſe Tabellam A, in abrogando Tabellam V. R. quia Magiſtratus, ut in ferenda Lege rogabat his uerbis, Vultis, iubetis ne, ut Lex de ambitu perferatur; ſic, ut opinor, in abroganda, Vultis, iuberis ne, ut Lex de ambitu abrogetur. & Populus, ſiue in noua Lege perferenda, ſiue in uetere abroganda, aſſentiretur, per Tabellam reſpondebat, Vti rogas. Huiuſmodi Tabellae (ut etiam minuta quaeque perſequamur) ciſtis in Cāpum deferebantur. Vnde illud libro 1. ad Herennium: Cum L. Saturninus Legem frumentatiam de ſemiſſibus, & trientibus laturus eſſet; Q. Caepio, qui per id temporis Quaeſtor urbanus erat, docuit Senatum, Aerarium non poſſe pati largitionem tantam. Senatus decreuit, ſi eam Legem ad Populum ferat, aduerſus Remp. uideri eum facere. Saturninus ferre coepit: collegae intercedere: ille nihilominus ciſtellam deferre. Caepio, ut illum contra Senatus Conſultum, intercedentibus Collegis, aduerſus Remp. uidit ferre, cum uiris bonis impetum facit, pontes diſturbat, ciſtas deijcit, impedimento eſt, quo ſecius feratur Lex. Neque uero ijs aſſentior, qui Ciſtae, & Sitellae, eundem uſum in Comitijs eſſe putant; cum utramque pro uaſe interpretantur, quo Tabellae ſuffragiorum continerentur. nam Sitella nomina Tribuum, aut Centuriarum, continebat: quibus ſorte eductis, ſuum quaeque locum Tribus, aut Centuria, in ferendo ſuffragio nouerat, quae ſcilicet prima eſſet, quae ſecunda, quae tertia, uſque ad extremam ordine ſeruato, qui ſorte contigiſſet. Quod ut ita eſſe credam, facit Cicero, qui, primam Centuriam ſorte eductam, quae Praerogatiua dicebatur, teſtatur Philippica II. quod ipſum libro XXIV, & XXXVII. Liuius comprobat. Ipſas autem ſortes in ſitella fuiſſe ijdem ſignificant. Noſter quidem in Oratione pro C. Cornelio, quae integra non exſtat, his uerbis: Eſt utique ius uetandi, cum Lex fertur, dum priuati dicunt, dum ſitella defertur, dum aequantur ſortes, dum ſortitio fit. Quo loco de Tribubus ſorte eductis, ex Aſconij Commentario cognoſcitur. Liuius autem ſic libro xxv. Tribuni Populum ſummouerunt: ſitellaq. allata eſt, ut ſortirentur. Itaque ſic ſtatuo, atque concludo, Sitellam fuiſſe, unde Tribuum, ſiue Centuriarum, nomina

mina

mina ſorte educerentur, ut ſuum quaeque locum in ſuffragio ferendo ſeruaret; non, unde ſumptae Tabellae, ſuffragiorum notis inſcriptae, diſtribuerentur. Ciſta uero continebat eas Tabellas, quae ſine ſorte uiritim Tribubus, aut Centurijs, ſuffragiorum cauſſa, miniſtrabantur. Et, ut dicam, quod ſentio, quem locum ex libro ad Herennium recitauimus, in eo loca Sitellam potius, quam Ciſtellam, legendum crediderim. Nam & Cicero, non de Ciſtella, ſed de Sitella, delata bis mentionem facit in ea pro C. Cornelio Oratione, deq. Natura Deorum libro I. & Liuius eodem fere modo loquitur loco a nobis recitato. Vt illam quoque rationem omittam, quod ad continendas eas Tabellas, quae uiritim Populo diſtribuerentur, non una ciſtella, ſed pluribus ciſtis, opus eſſet; ſortibus autem, ſiue Tribuum, ſiue Centuriarum, una ſitella ſufficeret. Diſtributis Tabellis, deinceps omnes Tribus, eo, quem ſortitae fuerant, ordine ad ſuffragium uocabantur. prima, quia, cui mandari Magiſtratum uellet, ante alias rogaretur, Praerogatiuam eſſe appellatam Pedianus tradit. reliquae, iure uocatae dicebantur; quod in his, ſequente Populo, ut ſaepe contigit, Praerogatiuarum uoluntatem, iure omnia complerentur. Lato ſuffragio, ex unaquaque Tribu numerus Tabellarum punctis notabatur; quod ex Oratione pro Murena, & ea pro Plancio, patet; Tabellarum, inquam, & earum, quae approbandi notas habebant, & earum, quae antiquandi. Ad quem morem ſpectauit Horatius in illo Artis Poeticae,

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

&, quemadmodum e numero punctorum uolũtas cuiuſque Tribus, ſic e numero Tribuum Populi iudicium, cognoſcebatur. Nam, ſi e xxxv. Tribubus xvii. Candidatus tuliſſet; is, niſi, ſiquis plures Tribus tuliſſet, Magiſtratus creabatur. Quod ſi plures Candidati tot Tribus tuliſſent, quot ad creationem ſatis eſſent: tum, ſi locus in Magiſtratu non omnibus eſſe poterat, creabantur, & pronunciabantur, a Magiſtratu, Comitia habente, dumtaxat ij, qui plures Tribus, quam reliqui, tuliſſent. qui uero plures, quam omnino omnes reliqui, tuliſſet; is primo loco creatus dicebatur. quod quibus contigit, glorioſum fuit. Semel omnino, quod quidem legendo cognouerim, accidit, L. Valerio, M. Horatio Conſulibus, ut ex omnibus Candidatis legitimus, & Magiſtratui neceſſarius, numerus creatus non ſit. Tribunis enim plebis quinque creatis, alij Candidati Tribus non explerunt: & Duillius, qui Comitia habebat, (hoc enim ei munus ſorte contigerat) Concilium dimiſit, nec deinde Comitiorum cauſſam habuit: cum ſatisfactum Legi diceret: quae, numero nuſquam praefinito Tribunis, modo, ut relinquerentur, ſanciret, & ab ijs, qui creati eſſent, cooptari Collegas iube-

ret. Scribit Suetonius, etiam Pontificem Maximum Tributis Comitijs creatum. quod cum eo, quod diximus, de Minoribus tantum Magiſtratibus tributim creatis, non pugnat. non enim Pontificatus erat Magiſtratus, ſed, honor, & dignitas: ſicuti nec Tribuni Militum Comitiati, Magiſtratus erat: quos tamen utroſque Tributis Comitijs deſignatos, ex Feſto, et Pediano, cognouimus Cur autem Magiſtratus non eſſet, ſuo loco, ideſt proximo libro, qui de Magiſtratibus erit, exponemus. Ex quattuor Tributorum Comitiorum cauſſis, quas poſuimus, primam, ut opinor, ſatis copioſe explicauimus, de Magiſtratu creando: ſequitur, de Lege iubenda. Iubebat Populus eas Tributis Comitijs leges, quas Minores Magiſtratus ſine S. C. ferebant. nam, quae e S. C. ferebantur, non Tributis, ſed Centuriatis, Comitijs, neque a Minoribus Magiſtratibus, ſed a Maioribus, ferri, mos fuit. Hinc illa Ciceronis, & in Epiſtolis, & in Orationibus, ſaepe uſurpata praedicatio; cum ſe Centuriatis Comitijs in Patria reſtitutum gloriatur; qui Tributis fuiſſet eiectus. nam Tribunus pl. P. Clodius de eijciendo Cicerone Tributis Comitijs tulit, non modo Senatu non approbante, ſed etiam inuito, & diſſentiente: proximo autem inſequenti anno de eodem reuocando Conſul P. Cornelius Lentulus Centuriatis Comitijs ex eo Senatus Conſulto tulit, quod, ipſo, & Metello collega referentibus, factum erat. Quo fuit Ciceronis reditus illuſtrior, quam aut P. Popillij, aut Q. Metelli, aut C. Marij: qui, rogationibus Tribunicijs, non auctoritate Senatus, neque Centuriatis Comitijs, reducti ſunt. Quod ipſe, in Oratione poſt reditum ad Quirites, & pro domo ſua, teſtatur.

Legem a Rogatione differre, ueteres nonnulli exiſtimarunt. Qua de re Feſti uerba recitabimus. Rogatio, inquit, eſt, cum Populus conſulitur de uno, pluribus ue hominibus, quod non ad omnes pertineat; & de una, pluribus ue rebus, de quibus non omnibus ſanciatur. Quod ipſum & Ateium Capitonem exiſtimaſſe, Gellius libro x. cap. 20. ſignificat, his uerbis: Lex, inquit Ateius Capito, eſt generale iuſſum Populi, aut Plebis, rogante Magiſtratu. deinde haec ipſe Gellius ſubſcribit: Ea definitio ſi probe facta eſt, neque de Imperio Cn. Pompeij, neque de reditu M. Ciceronis, neque de caede P. Clodij, quaeſtio, neque alia id genus Populi, Plebisue, iuſſa Leges uocari poſſunt. non ſunt enim generalia iuſſa, neque de uniuerſis Ciuibus, ſed de ſingulis, concepta. quo circa Priuilegia potius uocari debent: quia ueteres Priua dixerũt, quae nos Singula dicimus. Plebem autẽ Capito in eadem definitione ſeorſum a Populo diuiſit: quoniam in Populo omnis pars Ciuitatis, omnesq. eius ordines contineantur: Plebs uero ea dicitur, in qua gentes

Ciuium

Ciuium Patriciae non inſunt. Plebiſſcitũ igitur eſt, ſecundum eum, Lex, quam Plebes, non Populus, accipit. Sed totius huius rei, iuriſque, ſiue cum Populus, ſiue cum Plebs, rogatur, ſiue quod ad uniuerſos, ſiue quod ad unum, pertinet, caput ipſum, & origo, & quaſi fons, Rogatio eſt. iſta enim omnia uocabula cenſentur, continenturque, Rogationis principali genere, & nomine. nam, niſi Populus, aut Plebs, rogetur; nullum Plebis, aut Populi, iuſſum fieri poteſt. Sed, quamquam haec ita ſunt: in ueteribus tamen ſcriptis non magnam iſtorum uocabulorum differentiam eſſe animaduertimus. nam & Plebiſſcita, & Priuilegia, tranſlato nomine, Leges appellauerunt: eademq. omnia confuſo, & indiſtincto, uocabulo Rogationes dixere. Salluſtius quoque, proprietatum in uerbis retinentiſſimus, conſuetudini conceſſit; & Priuilegium, quod de Cn. Pompeij reditu ferebatur, Legem appellauit. Verba ex ſecunda eius hiſtoria haec ſunt: Nam Sullam, Conſulem, de reditu eius Legem ferentem, ex compoſito Tribunus pl. C. Herennius prohibuerat. Nos quoque Gellij ſententiae ſubſcribimus. Idq. ueterum exempla multa, ſatis plana, ſatisq. perſpicua, abunde confirmant. Lex omnis, ſiue ad unum, plures ue homines, ſiue Populus, ſiue Plebs, rogaretur, non niſi a Magiſtratibus ferebatur. Et, quamquam de ijs dumtaxat Legibus, quae a Minore Magiſtratu ferrētur, hoc loco ſcribere propoſitum nobis fuit: tamen, ne, diſiuncta narratione, Lectoris animus diſtrahatur; de omnibus plane Legibus, tum a Minore, tum a Maiore, Magiſtratu, perlatis, ea, quae tractandis ueterum litteris, conſecuti ſumus, omnia coniuncte exponere ſatius putamus. itaq. faciemus: idque, more noſtro, quam planiſsime, & quam breuiſsime, fieri poterit.

Ex Libro, de Legibus Romanis.

De. Comitiis omnes fere populares leges fuerunt. Tulit cum Volerone Publilio Laetorius, id quod iam dictũ eſt, ut Tributis Comitijs Plebeij Magiſtratus fierent. quo primum tempore Tributa Comitia Romae eſſe inſtituta, facile ſuſpicor. neque enim ante hanc Legem uſquã ea uideo nominari: &, opinor, Curiatis Comitijs Plebeij Magiſtratus, Centuriatis Patricij, creabantur. Plebeij autem dicebantur, qui Plebis cauſſa, & ex ipſa Plebe; Patricij uero, qui Patriciorum cauſſa, & ex Patricijs familijs, primum erant inſtituti. poſtea Plebi quoque ius petendi Patricios Magiſtratus conceſſum eſt: Plebeos Magiſtratus, ſaluis Legibus, Patricius nemo petijt. ſed Legem Voleronis, quam a nonnullis uideo Voleroniam imperite uocari, cum Leges a praenominibus nominari mos non eſſet, Publiliam appellauerim: ſiquidem Publiliae gentis Volero praenomen fuit. Tulerunt deinde L. Valerius, & M. Horatius Cos. ut, quod Tributis Comitijs Plebs ſanxiſſet, eo Quitites omnes aeque tenerentur, ac ſi Centuriatis Comitijs perlata lex eſſet. ita Centuriatis Comitijs Tributa ſunt aequata; &, quod ait Liuius, Tribunicijs rogationibus acerrimum telum hac Lege datum eſt: cum, quidquid Tribuni pl. ferrent, id deinde ab omnibus Ciuibus ſeruari neceſſe eſſet. Etiam illa Publilij Dictatoris contra Senatum pro Populo fuit; qua cautum eſt, ut omnium Legum, quae Comitijs Centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium Patres auctores fierent: ne ſcilicet roboris haberet minus, ſi quid populare Patribus inuitis latum eſſet. Item illa C. Caſſij Tribunicia, ut ordinem Senatorium amitteret is, quem Populus damnaſſet, cui ue Imperium abrogaſſet. Quoniam autem poteſtatem ſoluendi Legibus Senatus habebat; C. Cornelius eam poteſtatem Lege paullulum immiinuit: tulit enim, ne quis in Senatu, niſi cc. Senatores affuiſſent, Legibus ſolueretur; ne ue quis, cum ſolutus eſſet, intercederet, cum de ea re ad Populum ferretur. quae duo capita neque omnino e Senatus, neque e Populi, uoluntate utraque fuerunt, ſed primum pro Populo, alterum pto Senatu. inuitis tamen optimatibus, ut Pedianus ait, lata lex eſt; qui uel pauci gratificari ſolebant. De iure, & tempore, Comitiorum lex Aelia & Fuſia contra Populum pro Senatu fuerunt; cum tamen a Tribunis pl. latae ſint: id quod ſignificat Cicero in Oratione in Piſonem, his uerbis: Centum prope annos legem Aeliam, & Fuſiam tenueramus. Intra centum enim annos ante Piſonis & Gabinij Conſulatum non modo Conſules eodem anno non fuerunt Aelius, & Fuſius, ſed nemo omnino ex Aelia gente Conſulatum geſſit. quare, cum eodem anno lata lex uideatur; nimirum, a duobus Tribunis pl. latam eſſe,

iure

iure putabitur. Quod autem doctus quidam uir in eo libro, in quem antiquas Leges coniecit, Legem Aeliam & Fuſiam tradit poſt interfectos Gracchos, & ante Punicum bellum tertium eſſe latam; aperte loquitur pugnantia. nam, ſi poſt interfectos Gracchos; quo modo ante Punicum bellum tertium? cum Ti. Gracchum Scaeuola, & Piſone Cos. annis, poſt euerſam Carthaginem, & Scipionis triumphum, XIII. occiſum eſſe, non ſolum hiſtoriae, uerum & Faſti, declarent; quos, Paullo III. Pontifice, felici quodam litterarum fato, Romae repertos, multis locis, iniuria temporum, mutilos, & imperfectos, reſtituit, atque abſoluit, magnae doctrinae uir, ingenio praedius eximio, Carolus Sigonius. Accedit teſtimonium Ciceronis: qui contra Vatinium, Leges, inquit, Aelia, & Fuſia in Gracchorum ferocitate uixerunt. Opinor etiam, uel potius plane uideo, contra quam doctus ille uidetur exiſtimaſſe, non unam legem, ſed duas, Aeliam & Fuſiam, fuiſſe. nam, etſi ſaepe Cicero ita loquitur, ut dicat Legem Aeliam & Fuſiam; aliquando tamen eas ſeparat, ut duas leges agnoſcere uideatur. In Oratione pro Sextio, Ijſdem, inquit, Conſulibus ſedentibus, atque inſpectantibus, lata Lex eſt, ut Lex Aelia, lex Fuſia ne ualeret. Et in Vatinium: Sanctiſsimas Leges, Aeliam, & Fuſiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluuione Druſi, & in contentione Sulpicij, & in cruore Cinnano, & inter Sullana arma, uixerunt. In Piſonem: Centũ prope annos Legem Aeliam, & Fuſiam tenueramus: quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidem nemo umquam, conuellere. In ea de prouincijs Conſularibus: Aut uobis ſtatuendum eſt, Legem Aeliam manere, Legem Fuſiam non eſſe abrogatam. Poſt reditum in Senatu: Vt Lex Aelia, & Fuſia ne ualerent. Clariſſime autẽ de haruſpicum reſp. Suſtulit duas Leges Aeliam, & Fuſiam, maxime Reip. ſalutares. Sed uideamus, quae fuerit utriuſque ſententia: quod etiam, ut puto, de numero erit argumentum. Sententiam uero non aliunde, quam ex ipſo Cicerone, poſſumus colligere. Quare loca ipſa proponemus: ut, non modo quid in ijs ſancitum ſit, uerum etiam, quid inter utramque differat, intelligatur. Ac primum, quod ait in ea pro Sextio: Iiſdem Conſulibus ſedentibus, atque inſpectantibus, lata Lex eſt, ne auſpicia ualerent, ne quis obnunciaret, ne quis Legi intercederet, omnibus Faſtis diebus Legem ferri liceret, ut Lex Aelia, Lex Fuſia ne ualeret: dicendum eſt, quattuor illas partes, de auſpicijs, de obnunciatione, de interceſsione, de faſtis diebus, omnes duabus Legibus, quae ſubijciuntur, Aelia, & Fuſia, comprehendi; ſed tres priores Aelia, poſteriorem autem Fuſia: rurſus; e tribus prioribus, eiuſdem generis, & quaſi naturae, duas eſſe; tertiam ſeparatam, & tamquam alienam. nam auſpicia

ideo

ideo erant, ut eſſet obnunciatio. cum enim de Caelo ſeruatum eſſet, tum ferentibus Legem obnunciabatur. itaque auſpiciorum quaſi partus quidam erat obnunciatio: nec umquam ſeruatum eſt de Caelo, quin obnunciatum ſit, ſiue proſpera, ſiue aduerſa, ſigna uiſa eſſent; cum proſpera confirmarent id, quod cum Populo ageretur, aduerſa impedirent. propterea, ſublatum eſſe a Clodio morem de Caelo ſeruandi, ſcripſit Dio lib. xxx i i x. cũ tamen antea ita diligenter Auſpicia ſeruata eſſent, ut M. Druſi Legibus, quia contra Auſpicia latae iudicarentur, Senatus decreuerit, Populum non teneri. quod Cicero libro i i. de Legibus, & Pedianus in Cõmentario Cornelianae, tradidit. ergo cum hoc Auſpiciorum genere quaſi cognatione quadam cohaeret Obnũciatio. at Interceſſio nihil habet commune cum Auſpicijs. Auſpicia enim ad religionem referebantur, quod a Caelo, ideſt, a deorum numine, pendere uiderentur. Interceſſio autem humanae poteſtatis erat; & cum a uoluntate ſemper, nulla Religionis obſeruatione, manabat, tum ab ea uoluntate nonnumquam, quae ab omni Religione diſſentiret, & cum ipſa quaſi deorum uoluntate pugnaret. praeterea, Seruare de Caelo, Augurũ, atque omnium plane Magiſtratuum, fuit; quod & ſupra notauimus: Intercedere uero, dumtaxat ad Tribunos pl. tum ueteri Sacratarum legum iure, tum, ut ego exiſtimo, Legis Aeliae iuſſu, pertinuit. loquor autem de interceſsione ad Populum, cum Lex ferretur. nam in Senatu, cum S. C. fieret, non Tribunos pl. tantum, ſed omnes, qui eadem poteſtate, qua ij, qui S. C. facerent, maioreue, eſſent, intercedẽdi facultatem habuiſſe, diximus in libro de Senatu. atque etiam, quod in eo libro non diximus, forenſis, ut ita dicam, erat interceſſio, cum Praetori, de priuata controuerſia decernenti, Praetor intercedebat. cuius generis idoneus locus erit in libro de Iudicijs. Nunc perſequamur inſtitutum. Dixi, Legis Aeliae fuiſſe tria illa membra, de Auſpicijs, de Obnunciatione, de Interceſſione; quae Clodius ſua Lege ſuſtulit: quartum de Faſtis diebus Fuſia Lege ſancitum. itaque in Oratione de Prouincijs conſularibus, in extremo, paullo diſtinctius locutus eſt Cicero, cum caput illud, de Faſtis diebus, ſeparatim a reliquis poſuit, reliqua uero tria ſeparatim quidem & ipſa ab eo capite, ſed ipſa tamen inter ſe coniuncta. ut dubitandum minime ſit, quin haec in una Lege ſimul fuerint, ſicuti ſimul ſunt a Cicerone pronunciata. quod ſi in una Lege: ne illud quidem dubitandum, de duabus Legibus, Aelia ſcilicet, & Fuſia, utram intelligamus. nam, ſi de tribus coniunctis unum aliquod in Aelia Lege fuiſſe docuero; Aeliae Legi & reliqua duo tribui debere, concedendum, ut opinor, erit. Docebo autem, Pediani uerbis, obnunciationem Aeliae Legis fuiſſe. nam illud in Piſonem, A P. Clodio, fatali portento, prodi-

gioq.Reip.Lex Aelia,& Fuſia euerſa eſt,ipſe ſic interpretatur: Legē tulit P.Clodius Tribunus pl. ne quis per eos dies, quibus cū Populo agi liceret, de Caelo ſeruaret. propter quam rogationem, ait, Legē Fuſiam, & Aeliā, propugnacula, & muros tranquillitatis, atque otij,euerſam eſſe. obnunciatio enim, qua perniciosis Legibus reſiſtebatur, quam Aelia Lex confirmauerat,erat ſublata.Miror autem, cur eo loco nihil de ſententia Fuſiae Legis addiderit Pedianus: cum tamen ipſam Legem ſimul cum Aelia nominarit.non enim tantum tulit Clodius, ne quis per eos dies, quibus cum Populo agi liceret,de Caelo ſeruaret; quod contra Lex Aelia iubebat:ſed etiam, ut omnibus Faſtis Legem ferri liceret: ut aperte demonſtrant illa, quae ſunt a nobis ex Oratione pro Sextio recitata,& haec in ea de Prouincijs: Aut ſtatuēdum uobis eſt, Legem Aeliam manere, Legem Fuſiam nō eſſe abrogatam; non omnibus Faſtis Legem ferri licere; cum Lex feratur,de Caelo ſeruari,obnunciari, intercedi,licere. Verum, ut fortaſſe mutilus Pedianus,quia praetermiſerit id, quod Fuſia Lege ſcitum Clodius abrogauit; non item mendoſus in eo, quod de Lege Aelia poſuimus: ſatis enim plane loquitur, atque ita,ut, cur de mendo ſuſpicemur, cauſſam eſſe nullam uideam. quare habemus, quod uolumus, obnunciationem ad Legem Aeliam pertinere. quod ſi hoc; ergo & illud, Auſpicia quoque, a quibus obnunciatio deriuatur, & interceſsionem, ad eandem Legem pertinere. &, ſi haec tria ad Legem Aeliam; unum illud, quod reliquum eſt, de Faſtis diebus, ad Fuſiam pertineat, neceſſe erit. Eandem utriuſque Legis ſententiam, niſi fallor, attigit in epiſtola,Quaeris,lib. I. ad Atticum,cum ait: Lurco autem Tribunus pl. qui Magiſtratum ſimul cum Lege Aelia inijt,ſolutus eſt & Aelia, & Fuſia,ut Legem de ambitu ferret. inibant enim ueteres Romani Magiſtratum auſpicato;neque omnino quidquam publice, nec domi, nec militiae,ſine auſpicijs gerebatur. quod autem in Tribunatu pl. Lurconi mandando factum erat, ut Auſpicia ſeruarentur; id ut ipſe in Lege de ambitu ferenda ne ſeruaret,neque Auſpiciorum ullam omnino rationem haberet,decretum eſt a Senatu: neque hoc ſolum, ſed illud ſimul, ut omnibus Faſtis Legem ferre poſset. quod Lex Fuſia uetabat. ideo enim ſoluit eum Senatus & Aelia Lege, & Fuſia, ut neque Auſpiciorum religio, neque dierum ratio,impedimento eſſet,quo minus primo quoque tempore perferri Lex de ambitu poſſet. Has ipſas Leges & in Oratione pro Sextio lege Clodia ſignificar abrogatas,cum ait: Mitto eam Legem,quae omnia iura Religionum, Auſpiciorum, Poteſtatum, omnes Leges, quae ſunt de iure, & de tempore, Legum rogandarum, una rogatione ſuſtulit.nam, etſi non nominat; legem tamen Aeliam ſignificari,certum eſt, cum ait, Quae ſunt de iure; Fuſiam au-

tem,

tem, cum ſubijcit, Et de tempore. ius enim intelligit auſpicandi, obnunciandi, intercedendi, quae ſanxerat Aelia Lex: tempus autem quo legem perferri non liceret, Faſtos uidelicet dies, de quibus cauerat Fuſia Lex. nec dubito, quin, cum dixit, Omnia iura Religionum, Auſpiciorum, Poteſtatum, ad ſententiam potius Aeliae Legis, quam Fuſiae, ſpectauerit. nihil enim horum uideo, quod ad Fuſiam referri poſſit. nam ego quidem in uerbo, Poteſtatum, obnunciationem, & interceſſionem, ſignificari puto, quae Legis Aeliae fuiſſe, iam diximus. &, quamquam, Auſpiciorum, Poteſtatum, dixit, ad interpretationem antecedentis uerbi, Religionum; quod ſaepe facit; & in dictione, Poteſtatum, & obnunciatio, & interceſſio ſimul includuntur: ſolam tamen obnunciationem ad religionem refero. nam interceſſioni cum religione nihil erat: quod paullo ante demonſtraui. Verum ſic aliquis argumentabitur. Si, cum dixit Cicero, Religionum, Auſpiciorum, Poteſtatum, Aeliam Legem tantum ſignificauit, Fuſiae rationem nullam habuit: cur proxime ipſe ſe explanans intulit, Omnes Leges, quae ſunt de iure, & de tempore, Legum rogandarum? nam, ſi proxima ſuperiora exponit; quod nemo dubitat; proxima uero ad ſolam Aeliam Legem referuntur: cur non ſubiecit, Vnam, potius, Legem, quam, Omnes Leges? Eſt omnino haec ſpecie probabilis argumentatio, re uero falſa. nam, quid attinet argumentari de ſententia Ciceronis, cum ipſe ſemetipſum patefaciat, atque exponat? uidebat maioris eſſe momenti, Legem Aeliam tolli, quam Fuſiam. nam Aelia Lex pernicioſarum Legum lationem impediebat obnunciatione, & interceſſione. Fuſia uero, non, ut omnino ferri ne poſſet Lex, efficiebat, ſed tantum, ut Nefaſtis diebus poſſet: Comitialibus autem ut poſſet, non uetabat. itaque, quo plus intererat Reip. numquam ferri malas Leges, quam ſero ferri: eo erat utilior ciuitati Aelia Lex, quae malum prohibebat, quam Fuſia, quae tantum differebat. potius igitur Legis Aeliae ſententiam oſtendit Cicero, quam Fuſiae: quod, id, in quo grauius peccauerat Clodius, commemorare, plus ad concitandam inuidiam poſſe intelligebat. nec tamen ideo Legis Fuſiae ſententiam omiſit, ut eius abrogationem Clodio condonaret. nam ſubiecit deinde, ut Legem utramque ſignificaret: Omnes Leges, quae ſunt de iure, & de tempore: quorum alterum ad Aeliam, alterum ad Fuſiam, ſpectare, iam diximus. Quod ſi quis, paullo obſtinatior, repugnat adhuc, nec facile manus dat, cedat ſaltem ipſi Ciceroni: cuius in conſuetudine notanda niſi plurimus fuiſſem, numquam haec, quae ſum aggreſſus, ulla ex parte praeſtare mihi licuiſſet; ſi modo, ut praeſtare poſſim, is, cui accepta omnia refero, conceſſerit Deus. Ipſe igitur Cicero, cum Vatinio ſaepe obijciat, eum contra Legem Aeliam & Fuſiam fe-

ciſſe; tamen in ea pro Sextio, cum de eodem Vatinio loquatur, unam Aeliam nominat. ait enim ſic: Qui ita ſe in populari ratione iactarat, ut Auſpicia, Legem Aeliam, Senatus auctoritatem, Conſulem, collegas, bonorum iudicium, nihil putaret. Et in ea poſt reditum in Senatu, cum eiuſdem Aeliae uim, & ſignificationem, exponat, de Fuſia nihil afferat; proxime tamen utramque nominat: Legem, inquit, Tribunus pl. tulit, ne Auſpicijs obtemperaretur; ne obnunciare Cōſilio, aut Comitijs, ne Legi intercedere, liceret; ut Lex Aelia, & Fuſia ne ualerent. Et in Vatinium: Audire a te cupio, quare, cum ego Legem de ambitu ex S. C. tulerim, ſine ui tulerim, ſaluis Auſpicijs tulerim, ſalua Lege Aelia, & Fuſia, tu eam eſſe Legem non putes. Rurſus dubitabitur in ea pro Sextio, primum, cur eas Leges ſignificauit potius, quam nominauit: deinde, ſi ſignificandas duxit, cur, cum de duabus tantum Legibus intelligeret, Omnes, dixit: quaſi & de iure, & de tempore, Legum rogandarum plures Leges eſſent. Placet in his dubitationibus immorari. nam, ut ex lapidum conflictu ignis, ſic ex rationibus utrimque collatis ueritas elicitur. Significauit potius, quam nominauit, non ſolum, quia nominauerat antea, cum dixit: Iiſdem conſulibus ſedentibus, atque inſpectantibus, lata Lex eſt, ut Lex Aelia, Lex Fuſia ne ualeret: ut, cum de re iam nominata, & ſua ſponte ſatis nota, loqueretur, obſcura non poſſet eſſe ſignificatio: uerum etiam, quia uehementior, & grauior, ſaepe fit oratio, cum id, quod obijcitur, ſignificatur potius, quam nominatur. quo potiſſimum genere abundant ij, qui inter ceteros excellunt, Demoſthenes, & Cicero. Omnes, autem potius dixit, quam, duas; uel, quia re uera, praeter Aeliam, & Fuſiam, de iure, aut de tempore, Legum rogandarum Lex erat nulla: ut, qui Aeliam, & Fuſiam, is omnes plane ſignificaret: uel, quia, cum eſſent aliae quoque Leges, & de iure, & de tempore, quas ultimae, Aelia, & Fuſia, in eandem ſententiam ſcriptae, confirmarunt; qui tolleret duas ultimas, ſuperiores quoque omnes tolleret. nam, quemadmodum, magis nobili ſublato, ut apud Philoſophos eſt, minus quoque nobile ſimul tollitur; ut, ſublato corpore, ſimul ea tolluntur, quae in corpore adhaereſcunt: ſic, qui Aeliam & Fuſiam rogatione tollebat, quas & diligentius, & grauius, quam ſuperiores omnes, eſſe conſcriptas ueriſimile eſt, eum omnes ſimul Leges eadem rogatione ſuſtuliſſe certum eſt. Quod ſi quis, utrum, ante Aeliam, & Fuſiam, & de iure, & de tempore, aliae Leges fuerint, dubitat; neque credit, niſi uel ratione admodum firma, uel graui teſte, probatur: ego, ut in utroque ſatisfaciam, rationem, ut opinor, afferam non imbecillam; teſtem autem eum producam, quem leuiſſimum appellare nemo poſſit. Primum igitur pro ratione illud opponam: cum in Oratione in Piſonē

ita

ita loquatur Cicero: Centum prope annos Legem Aeliam, et Fuſiam tenueramus: credibile non eſſe, ſupra centum annorum ſpatium urbem Romam ſine ulla Lege de Auſpicijs, & de Faſtis diebus, fuiſſe: praeſertim cum idem in illa in Vatinium acerbiſſima interrogatione Auſpiciorum uetuſtatem his uerbis oſtendat: Qui tantus furor, ut Auſpicia, quibus haec Vrbs cōdita eſt, quibus omnis Reſp. atque Imperium tenetur, contempſeris? Quod ipſum in III de natura deorum confirmauit: ſcripſit enim ſic: Mihi ita perſuaſi, Romulum, Auſpicijs, Numam, ſacris conſtitutis, fundamenta ieciſſe noſtrae ciuitatis. Accedit Pediani teſtimonium in Commētario Piſonianae. Obnunciatio, inquit, qua perniciosis Legibus reſiſtebatur, quam Aelia Lex confirmauerat, erat ſublata. uerbum enim, Confirmauerat, Legem Aeliam obnunciandi ius non ſanxiſſe primam ſignificat, ſed, quod alia Lex ſanxerat, confirmaſſe. Vt omittam, quod ſupra commemoraui, uetuſtiſſimum fuiſſe ius intercedendi, datum Tribunis pl. iam ab illo tempore, cum in Sacro monte inſtitutus Magiſtratus eſt, qui Plebem tueretur. quod cum ita ſancitum eſſet; interceſſio tamen Tribunicia Aelia Lege confirmata eſt. Verum de Lege Aelia, & Fuſia ſatis multa. Pergam ad reliquas, quae ad Comitia pertinent. Lex fuit, quam Gellius memorat, ut, quo die Auſpicia capta eſſent, eodem ea de re, cuius rei cauſſa auſpicatum eſſet, Comitia abſoluerentur. alioqui infirmum, & inane, populi iuſſum erat. Leges quoque Tabellariae hoc de genere uidentur. ſunt enim de ſuffragijs ferendis: cum porro ſuffragium Populus fert, Comitia dicuntur. hae quattuor fuerunt, omnes, ut puto, Tribuniciae, Gabinia, Caſsia, Papiria, Coelia. Gabinia ſanxit, ut Populus in Magiſtratibus mandandis ſuffragium non, ut antea, uoce, ſed per Tabellam, ferret. Caſsia biennio poſt idem iuſsit, in omnibus iudicijs Populi, Perduellione excepto. Papiria & ipſa Populo Tabellam dedit, in iubendis, ac uetandis, Legibus. Coelia, quo uno in genere uocis ſuffragium reliquum erat, hoc eſt, in Perduellione, quod Lex Caſsia exceperat, in eo genere Tabellam dedit. ita quattuor Tribunorum pl. rogationibus factum eſt, ut Populus libere, quod ſentiret, in omnibus Comitijs, nullo inimicitiarum metu, poſſet oſtendere. ideo Tabellam uindicem tacitae libertatis appellat Cicero in agraria II, lib. III. de Legibus; in Oratione autem pro C. Cornelio, principium iuſtiſsimae libertatis Caſsiam Legem, quae Tabellā in iudicijs Populo dedit. magis enim intererat populi, Tabella uoluntatem in iudiciis tegere, cum ageretur de capite, fortunisque, Ciuium, quam aut in Magiſtratibus, quod Lex Gabinia ſanxerat; aut in Legibus, quod poſtea Papiria. Haec de ſententia Legum Tabellariarum. Nunc de latoribus, & quo quaeque anno lata ſit. Gabinium rogauit homo igno-

tus, & ſordidus: quod lib. III. de Legibus Cicero tradit. &, cum biennio ante Caſsiam rogata ſit, quod idem eodem in loco demonſtrat, Caſsiam uero Lepido, & Mancino Cos. eſſe latam, ex libro de claris Oratoribus conſtet: neceſſe eſt, Piſone, & Laenate Cos. rogatam, exiſtimare. Caſsiã, Lepido, & Mancino Cos. auctore Scipione Africano poſteriore, tulit L. Caſſius, Q. F. Longinus Rauilia, pater illius L. Caſsij, qui in omnibus cauſsis quaerere ſolebat, Cui bono; & C. Caſsij, eius, quem C. Mario, C. Flauio Cos. Leges multas, ad minuendam nobilitatis potentiã, tuliſſe, in quibus hanc, ut, quẽ Populus damnaſſet, cui ue Imperium abrogaſſet, in Senatũ non eſſet, Pedianus tradidit. Papiriam tulit C. Carbo, ille eloquentiſsimus; tulit autem, ut opinior, P. Popillio, & P. Rupilio Cos. nam, eo anno Tribunum pl. fuiſſe, quo Scipio Aemilianus de Numantinis triumphauit, omnes hiſtoriae declarant: quem a porta ad concionem productum, quid de Ti. Gracchi morte ſentiret, ſeditioſe interrogauit. Coelia, non facile eſt conijcere, a quo ſit rogata: ſed, rogatam Q. Metello, T. Flaminino Cos. crediderim, ex ijs uerbis, quae ſunt apud Ciceronem lib. III. de Legibus: Vt opprimeret Coelius Popillium. nam, id de P. Popillio dictum eſſe, quem C. Gracchus, Metello, & Flaminino Cos. Tribunus pl. in exſulium eiecit, uidetur intelligendũ. ut, eius iudicij cauſſa, quo Popillius, Tribuno pl. Graccho, eſt oppreſſus, Coelius ſua Lege Tabellam dederit. ſed hoc, quia non plane firmis nititur coniecturis, inter dubia referatur. Etiam in eo conſultum eſt Reipublicae, quod aduerſus ambitionem lata Lex, ne quis cãdidatus Nomenclatore in Magiſtratus petitione uteretur. eo tamen, ut fere fit, progreſſa pedetentim licentia eſt, ut, Ciceronis aetate, ſuus cuique Cãdidato Nomenclator, cum prenſaret, peteret ue, adeſſet. atque inter laudes M. Catonis, qui Vticenſis poſtea dictus eſt, hanc enumerat Plutarchus, quod in petitione Tribunatus Legẽ, quae Candidato Nomenclatorem adeſſe uetat, ſolus ſeruauit. Lex Maria ipſa quoque praeclara: quam Plutarchus a C. Mario, qui ſepties Conſul fuit Tribuno pl. eſſe latam ſignificat eius Legis haec ſententia fuit: ut pontes, quibus ſuffragiorum ciſtae imponebantur, eſſent anguſtiores; ne ſcilicet multos capere poſſent. nam, in turba fraudem aliquam committere, difficilis negotij non eſt. propterea, quod hac Lege ſancitum eſt, id ambitioſis oppoſitũ fuiſſe, & plane Cicero dicit in III. de Legibus, & Plutarchus ipſe ſignificat in Marij uita, cum ait; in Tribunatu Legem de ſuffragijs tuliſſe, qua potentium opes, tum in ferendis ſuffragijs, tum in creandis Magiſtratibus, imminuit. Pontes autem illi perpetui non erant, ſed ad tempus exſtruebantur, uel in Foro, uel in Campo. utrobique enim Comitia habebantur. nec uere pontes, ſed menſae anguſtiſsi-

mae,

mae, pedibus altioribus, fuere, ſingulae ſingulis Tribubus, aut Centurijs, attributae, Põtes a ſimilitudine dictae. Tulit & P. Sulpicius Tribunus pl. L. Sulla, Q. Pompeio Cos. ut in omnibus Tribubus Libertini ſuffragium ferre poſſent, cum in quattuor tantũ Vrbanis Tribubus antea ferre conſueuiſſent. hãc Legem puto a uictore Sulla, Sulpicij inimico, eſſe abrogatam. puto autem ob eam cauſſam, quia C. Manilius Tribunus pl. aliquot poſt annis eandem Legem ferre conatus eſt: idemq. poſtea & P. Clodius cogitauit. teſtis Cicero in duabus Orationibus, pro C. Cornelio, & pro Milone. Sancitum & legibus illud exiſtimo, quod apud Ciceronem lib. II. de Legibus ſcriptum eſt; ut Augurum arbitratu Comitiatus, & Concilia, uel inſtituta dirimerẽtur, uel habita reſcinderentur. Quod autem in eorundem Augurum Commentarijs traditum erat, Ioue fulgente tonante Comitia haberi nefas eſſe; & illud, ſiniſtrum fulmen, aduerſum, infauſtumque, Comitijs eſſe ſignum; item illud, dimittenda eſſe Comitia, cum quis eo morbo, qui inſputatur, corruiſſet, ex quo Comitialis morbus dictus eſt; poſtremo, ſi Tribunus pl. interceſſiſſet, quod fiebat hac uoce prolata Veto: haec omnia & in augurũ libris notata, &, ut ſeruarentur, Legibus cautum eſſe, non dubito. Atque haec, quae ad impedienda Comitia pertinent, non tã religionis cauſſa homines ſapiẽtisſimi Legibus conſtitui uoluerunt, quam ut, ſi quando pernicioſa Reip. rogatio ferretur, obſiſti per aliquem Augurem facile poſſet. quam totam rationem C. Caeſar, qui nihil, niſi potentiae ſuae cauſſa, fecit, in Conſulatu neglexit; Bibulumq. collegam obnunciantem armis foro expulit. Pertinere & illud ad uim Comitiorum uidetur, quod in XII. Tab. cautum inuenio, ut, quod poſtremum Populus iuſsiſſet, id ius ratum eſſet. Item Lex illa, qua cautum eſt, ne priuilegia, niſi Centuriatis Comitijs, irrogarentur. Cuius mentionem facit Cicero in Oratione pro Domo, & in ea pro Sextio, & libro III de Legibus. Nec excluditur ab hoc genere illa Lex, quam renouare multis poſt annis C. Cornelius Tribunus pl. quem Cicero defendit, conatus eſt, ne quis, niſi per Populum, Legibus ſolueretur. itaque in omnibus S. C quibus tum aliquem Legibus ſolui placebat, adijci erat ſolitũ, Vt de ea re ad Populum ferretur: ſed paullatim ferri deſitum eſt: resq. in eam conſuetudinem uenit, ut poſtremo ne adijceretur quidem in S. C. de rogatione ad Populum ferenda: eaq. ipſa S. C. per pauculos admodum fiebant. quam ob cauſſam, ferente Legem Cornelio, ut antiquum ius renouaret, inductus a Senatu P. Seruilius Globulus Tribunus pl interceſsit. Firmauit etiam Populi iudicia, quae Comitiorum nomine continentur, Caſsia lex, C. Mario, C. Flauio cos. a C. Caſsio Tribuno pl. L. Caſsij Rauiliae filio, de quo proxime mentionem

fecimus,

fecimus, rogata; ut, quem Populus damnaſſet, cui ue Imperium abrogaſſet, in Senatu ne eſſet.

Et:

Scripſit Laelius, cum Tribunus pl. Populum adeſſe iuberet, non Comitia, ſed Conſilium, edicere debuiſſe: cum non uniuerſum Populum, ſed Plebem tantum, quae pars Populi eſt, aduocare Tribunus poſſet. uerum hoc, quod a Laelio ſcriptum in Gellio legimus, obſeruatum ſit, nec ne, haud ſane mihi certum eſt. quin, quo me inclinat coniectura, eo me dare ſi uelim; Comitia, quae Tribunus pl. haberet, dicta crediderim, non ſolum poſt Legem Hortenſiã, quae, diſcrimine ſublato, Tribunicijs rogationibus Ciues omnes pari iure ſubiecit; ſed antea quoque, cum Plebiſcitis Patricij non parerent. quid enim? non ne Tributa Comitia dicebantur, quae deſignandis minoribus Magiſtratibus haberentur? at Tributa Comitia non & a Tribuno pl. habebantur? an igitur eſt, qui, cum Tribuni pl. eſſent deſignandi, eius rei cauſſa Conſilium a Tribuno edictum legerit? quod ſi quis, ut omnino Laelij diſtinctio confirmetur, non de eo Populo, qui ad deſignandos Magiſtratus, ſed de eo, qui ad ſciſcendam Legem, aduocaretur, accipi uelit: ne hoc quidem aſſenſerim: cum, aliter eſſe, ipſo Cicerone magiſtro, didicerim. uocat enim hic noſter lib. II. de Diuinatione Comitia, & in Legum iure, & in iudicijs populi, & in creandis Magiſtratibus. praeterea in Oratione pro Sextio, Venio, inquit, ad Comitia, ſiue Magiſtratuum, ſiue Legum. Et Liuius libro XXXI, Rogatio, inquit, de bello Macedonico primis Comitijs ab omnibus ferme Centurijs antiquata eſt. Et ibidem: Pro ſe quoque Conſulem hortari, ut de integro Comitia rogationi ferendae ediceret. Et lib. XLV. Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter affuturus Comitijs ferendae legis. Iam uero, & de reo iudicando Comitia dicta, quae Tribunus pl. haberet, exempla teſtantur, ut in III. de Legibus, II. de Diuinatione, & apud Liuium quattuor libris, III, XXVI, XL, XLIII. Quamquam, ſi quis ipſa Laelij uerba paullo attentius conſideret; intelliget, nec ab ipſo traditum id, quod nos, quaſi traditum, exemplis redarguimus. ait enim, qui non uniuerſum Populum, ſed partem aliquam Populi, adeſſe iuberet, eum non Comitia, ſed Conſilium, edicere debere. quibus uerbis, non quid fieret, ſed quid fieri deberet, ſignificat. notat igitur, & quodam modo reprehendit, deprauatam conſuetudinem; ſicuti eodem loco, cum infert: Ita ne Leges quidem proprie, ſed plebiſcita, appellantur, quae Tribunis pl. ferentibus accepta ſunt. quo in loco, Appellantur, Accepit, pro, Appellari debent. quod enim tradidit, obſeruatum non eſſe; quaeq. Tribunis rogantibus Plebs iuſsit, ea tum Plebiſcita, tum Leges, & a Liuio, &

ab

ab alijs dici, ſaepe licet animaduertere: ſicuti, & Conſilium Plebis, & Comitia de reo Poſtumio, apud eundem Liuium libro xxv.

Et:

Locum & in Lege, & in Magiſtratu, fuiſſe trinundino, minime miror; qui uideam a Cicerone, Oratione II in Rullum, appellari Legem ea Comitia, quibus Maiores Magiſtratus crearentur. nam, ſi Comitia Lex ſunt: ſequitur, ut, quod in Lege, idem in Comitijs obſeruetur. &, quod rationi conſentaneum uidetur, id exempla clarius oſtendunt. x uiris creandis, inquit Liuius lib. III, in trinundinum Comitia indicta ſunt. Et in Epiſtola ad Tironem Cicero: Ad Conſulatus petitionem ſe uenturum: neque iam uelle abſentis rationem haberi ſui: ſe praeſentem trinundinum petiturum. Quod tamen non niſi tranquilla Rep. ſeruatum exiſtimo. nam Punico bello ſecundo Q. Fabius Maximus, Conſul tertium, Romam, Comitiorum cauſſa, proficiſcens, in eum, quem primum diem Comitialem habuit, Comitia edixit. idemq. fecit anno proximo C. Claudius Centho, Dictator, Comitiorum Conſularium cauſſa, creatus.

Et:

Macrobius lib. I. Comitia Nundinis haberi non licuiſſe, ueterum teſtimonio probat.

Et:

Comitiales dies, ideſt, ij, quibus, agi cum Lopulo, licebat.

EX. COMM. IN EP. CIC. FAM.

LIB. I. EP. 4.

SEXTILI menſe deſignabantur Magiſtratus; Maiores, Centuriatis Comitijs; Minores, Tributis.

Ibidem:

Lex Pupia, Comitialibus diebus haberi Senatum, uetabar. Ad Q. Fr. ep. 2. lib. 1. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt. conſecuti ſunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat. Et ep. 12. Comitialibus diebus, Appius interpretatur, non impediri ſe Lege Pupia, quo minus habeat Senatum; &, quod Gabinia ſanctum ſit, id etiam cogi, Legatis quotidie Senatum dari.

Lib. 1. ep. 9.

Comitijs Centuriatis Legem tulit Lentulus Conſul. Qua de re ſic in Oratione pro Domo: Conſtat; nullis umquam Comitijs Campum Martium, tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, aetatum, ordinum, floruiſſe. In Piſonem: Legem Comitijs Centuriatis tulit P. Lentulus Conſul de collegae Q. Metelli ſententia: quae Lex quemadmodum accepta ſit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini Ciui ullam, quo minus adeſſet, iuſtam excuſationem eſſe uiſam; nullis Comitijs umquam multitudinem hominum tantam, neque ſplendidiorem, fuiſſe. Et pro Sextio: Cum de me ex S. C. Comitijs Centuriatis ferebatur; quis eſt, qui non profiteatur ſe affuiſſe, & ſuffragium de ſalute mea tuliſſe? Comitiorum tria genera fuerunt: de quibus alio loco pluribus uerbis: hoc tantum dicam, Centuriatis creari ſolitos eſſe maiores dumtaxat Magiſtratus, Conſules, Decemuiros, Tribunos mil. Conſulari poteſtate, Cēſores, Praetores: ijſdem a Maioribus tantum Magiſtratibus Leges eſſe latas, ut cum de Bello indicendo ferebatur: haberi autem a Tribuno plebis non potuiſſe, qui non fuit inter Maiores Magiſtratus. Quod ſi Perduellionis aliquem Tribunus pl. accuſaret, (quo de crimine Centuriatis Comitijs Populus iudicare ſolitus eſt) petebat a Conſule diem, quo Populum in Campum Martium per Centurias non ipſe, ſed Conſul, ad iudicium conuocaret. Liuius, Gellius, alij.

Lib. VII. ep. 30.

Comitia, Quinctili menſe fieri ſolita, ut Quaeſtores anni ſequentis crearentur, in menſem Decembrem ideo protracta erant, quia Caeſar abfuerat, Hiſpanienſi bello impeditus: poſt reditum autem triumphare prius uoluit, quam haberet Comitia.
Ex hoc loco, niſi fallor, licet intelligere, poſtrema omnium Comitiorum Quaeſtoria fuiſſe. quae enim ſuperſunt, cum haec ultimo anni die habeantur?

Ibidem:

Ibidem:

Comitijs Tributis creabantur Minores Magiſtratus, Aedilis plebis, Quaeſtor, Tribunus pl. Aedilis cur. Centuriatis autem Maiores, Praetor, Conſul, Cenſor. Vtraque a Conſule haberi ſolita, & locus hic, & epiſtola 3. lib. IV. ad Atticum declarat.

Lib. IIX. ep. 4.

Comitia Praetoria fieri ſtatim poſt Conſularia ſolita ſunt: ſed obſtitit neſcio quid. Auſpicia quidem impedimento eſſe non potuere: cum Praetoria, ut lib. XIII. cap. 14. docet Gellius, iiſdem, quibus Conſularia, fierent; Conſularia uero facta iam eſſent.

Ibidem:

Candidati, ante quam ſua Comitia fierent, aliorum quoque Magiſtratuum Comitijs prenſabant, ut Populi uoluntatẽ elicerent; qua perſpecta, uel confirmarentur in ſpe, uel, ſi quis eſſe aduerſum intelligerent, aliqua ratione mederentur: propterea Comitiis Tribunicijs, qui candidati Conſulares erant, prenſarunt Galba, Antonius, Cornificius: quod in epiſtola ad Atticum prima ſcriptum eſt. Sic Coelius, Hirrusque, cum Aedilitatem curulem peterent, Aedilium plebis tamen Comitijs prenſarunt.

Lib. IIX. ep. 8.

Comitialibus diebus Senatum haberi, Leges uetabant. ep. 2. lib. II. ad Quinctum fratrem. Conſecuti ſunt dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat. Et eodem Libro, epiſtola Riſi: Comitialibus diebus, qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur, non impediri ſe Lege Pupia, quo minus habeat Senatum. Ad Lentulum autem, ep. 4. lib. I. ijdem dies ſignificantur, jis uerbis: Senatus haberi ante Kalendas Febr. per legem Pupiam, id quod ſcis, non poteſt.

EX. COMM. IN EP. CIC. AD. ATT.

Lib. II. ep. XXI.

Comitiorvm dilatio Populum offendebat, quia Comitijs nummi diuidebantur. ep. 16. lib. 2. ad Att.

Lib. IV. ep. I.

Comitia Centuriata erant, cum Populus non fuiſſet in Tribus conuocatus, ſed cenſu, ordinibus, aetatibus, deſcriptus, ſuffragium, nec niſi ſingulis de rebus, ferebat. ideo Centuriatis Comitijs Conſules creabantur, & Cicero ab exſilio reuocatus.

Lib. IV. ep. 3.

Quo die de Caelo ſeruabatur, eo die Comitia ferri non poterant. Erant omnino Leges, ne Comitijs Magiſtratuum de Caelo ſeruaretur. Quod in 2. in Antonium declaratur, his uerbis: Quisquam ne diuinare poteſt, quid uitij in Auſpicijs futurum ſit, niſi qui de Caelo ſeruare conſtituit? Quod neque Comitijs licet per Leges; &, ſi quis ſeruauit, non habitis Comitijs, ſed priusquam habeantur, debet nunciare. Vetabant igitur Leges, Comitijs Magiſtratuum de Caelo ſeruari; ſed, quia ſaepe Leges contemnebantur, ideo Conſules edicto etiam id prohibendum putabant. nam, ſi Leges ualuiſſent, quid erat, cur edictum adderent? Nec longe abſunt exempla auſpicantis de Caelo Magiſtratus, contra quam Legibus cautum erat, ut Comitia impediantur. nam hoc ipſum, Proſcripſit ſe per omnes dies Comitiales de Caelo ſeruaturum, non ad inijciendam Comitijs Aedilicijs moram ſpectat? Milo autem, cum obnunciat Metello Conſuli, non eadem cauſſa obnunciat? Poterat autem, quia Tribunus pl. erat. Comitijs uero, quibus Leges ferrentur, ſeruari de Caelo licuiſſe, cognoſcitur ex Oratione de Prouincijs.

Ibidem:

Comitialibus diebus haberi Comitia poterant. Macrobius, Gellius, ad Q. fratrem, alibi.

Ibidem:

Comitium in Foro fuiſſe, uel hic locus oſtendit; cum Metellus poſtulet, ut ſibi in Foro obnuncietur; Milo autem in Comitium ueniat. Plinius etiam, lib. XV cap. 18. Colitur ficus arbor in Foro ipſo, ac Comitio. In Comitio ius dicebatur. Plautus in Poen. Iſtorum nullus Neſaſtus eſt, Comitiales ſunt meri. ibi habitant, ibi eos conſpicias, quam Praetorem, ſaepius.

Ibidem:

Dum nundinae fiebant, Comitia haberi non licebat. Macrob. lib. I. Sat. Plin. lib. XIIX. cap. 3.

Lib.

Lib. IV. ep. 17.

Tributis Comitijs (Gellius, ex libro Laelij Felicis) Populum, qui ex regionibus ad ſuffragia conueniebat, marmorea ſaepta, non, ut ante, lignea, concludebant.

Ad M. Brutum, Lib. I. ep. I.

Comitijs Tributis, deſignabantur Tribuni pl. quod inſtitutum eſt anno ab Vrbe condita CCXCIII. Conſulibus T. Quinctio Capitolino, Ap. Claudio Sabino: cum ad id tempus Comitijs Curiatis deſignati eſſent. deſignabantur autem ante Conſules, ut ex prima epiſtola ad Att. ſatis dilucide patet: & ante eoſdem etiam Magiſtratum inibant, nempe IV. Id. Dec. quod ex Dionyſio, Liuioque, planum fit. Nam, quod in Pediani libris impreſſum eſt, Tribunos pl. Nonis Dec. Magiſtratum inire ſolitos; id mendoſum eſſe puto. Vt enim omittam Liuij teſtimonium, in quo momenti multum ſtatuo eſſe; Dionyſius, cum de quarto Id. Dec. primo Tribunatus pl. die, mentionem facit, adiungit illud, μέχρι τοῦ νῦν. cum dicat, ſuis quoque temporibus idem ſeruari. eoq. magis adducor, ut ſuſpicer de mendo; quod, quem locum Ciceronis, qui eſt in libro ſecundo in Verrem, Pedianus ibi expoſuit, in eo Ciceronem de alio Magiſtratu potius, quam de Tribunatu pl. locutum eſſe, facillime perſpiciet, ſi quis animum paullo accuratius aduerterit. nam, ſi de Tribunatu pl. intellexiſſet, numquam Sulpicium a Manlio, & Cornificio, quos proximis ſuperioribus uerbis Tribunos pl. nominauerat, ſeparaſſet. Nec uero de Sulpicio ullo, niſi Patricio, memini me legiſſe. Etiam illud addo, Nonis Dec. quo die actum eſt in Senatu de coniuratis, non fuiſſe M. Catonem Tribunum pl. des. patet ex Oratione pro Sextio.

Lib. I. ep. 9.

Comitia Sacerdotum, non niſi a Conſulibus, aut ab Interrege, aut a Pontifice Maximo, haberi poterant.

Ibidem:

Sacerdotum Comitia, non ut Magiſtratuum quotannis, ſed cum ſurrogandus aliquis eſſet, in demortui locum, habebantur.

Ad Q. fr. Lib. 2. ep. I.

Feſtis diebus Senatum haberi non potuiſſe, notius eſt, quam ut probare deceat. Comitialibus item, facile intelliget, qui Senatus Conſultum, quod eſt in epiſtola Coelij ad Ciceronem, attente legerit. Sic enim in eo ſcriptum eſt, D. E. R. I. C. uti C. Paullus, C. Marcellus Cos. cum Magiſtratum inijſſent ad ex Kal. Mart. quae in ſuo Magiſtratu futurae eſſent, de Conſularibus Prouincijs ad Senatum referrent, ne ue quid prius ex Kal. Mart. ad Senatum referrent, ne ue quid coniunctim de ea re referretur a Cos.

utiq. eius rei cauſſa per dies Comitiales Senatum haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de Comitialibus diebus non dixiſſet, Vt per eos Senatum haberent, ſi haberi alioqui licuiſſet. Et in ep. 2. lib. 11. ad Q. fr. Conſecuti ſunt, inquit, dies Comitiales, per quos Senatus haberi non poterat.

Lib. 11. ep. 2.

Qui priore loco creatus erat Conſul, is Comitia ſequentis anni Conſulibus rogandis habebat. Itaque & Cicero, qui prior Conſul erat, Conſulem a ſe eſſe Murenam renunciatum, in Oratione pro eo narrat.

Lib. 11. ep. 5.

Comitiales dies tollebantur, cum alijs rationibus, tum ferijs indicendis: cum & Comitialis, & Feſtus, dies idem eſſe non poſsit.

Lib. 11. ep. 12.

Comitiales erāt de numero Faſtorum. ſed eodem tempore, & Lege, & cum Populo, non agebatur: ſi Lege, non cum Populo: ſi cum Populo, non Lege. Itaque licebat utrumque: ſed eodem tempore utrumque non fiebat: Senatus autem per eos dies non habebatur: contraque, qui dies Faſti non erant Comitiales, ijs & Lege agi, & haberi Senatum, idq. eo die, confectis iudicijs, licebat: factumq. animaduertimus.

EX. COMM. IN. ORAT. CIC.

IN. C. VERREM. ACT. I.

COMITIA Aedilicia, poſt Conſularia, Praetoriaque, fiebant.

Ibidem:

Bina Comitia, utraque Tributa, de iiſdem Candidatis fieri ſolita, Pedianus ſcribit.

Ibidem:

Iiſdem Comitijs Conſules, & Craetores, qui a Miores erant Magiſtratus, creabantur.

Act. II. lib. I.

Mos erat, ut ab Aedilibus Cur. Comitium ornaretur. nam & libro IV. C. Claudius, inquit, cuius Aedilitatem magnificentiſsimam ſcimus fuiſſe, uſus eſt hoc Cupidine tam diu, dum Forum Dijs immortalibus, Populoq. Romano, habuit ornatum: &, cum eſſet hoſpes Heiorum, Mamertini autem Populi patronus, ut illis benignis uſus eſt ad commodandum, ſic ipſe diligens fuit ad reportandum. Congruit cum hoc loco locus ille pro Domo: Tanagraea quaedam meretrix fuiſſe dicitur. eius non longe a Tanagris ſimulacrum e marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc quidam homo nobilis, ad ornatum Aedilitatis ſuae, deportauit.

Act. II. lib. 5.

Centuriatis Comitijs Maior Magiſtratus, Praetor, Conſul, Cēſor, creabatur. Cicero, Liuius, Dionyſius, Gellius.

Or. II. de Lege agraria:

Comitia uocabat Rullus, in quibus non Tribus omnes, ſed tantum XVII. ſorte ductae de Pontifice Max. ſuffragium ferrent. at Cicero infra negat eſſe Comitia. Iam hoc, inquit, inauditum, & plane nouo more, uti Curiata Lege Magiſtratus detur, cui nullis Comitijs ante ſit datus. Creabantur Pontifices Max. a Populo, non uniuerſo, ſed tantum a Tribubus XVII. ex uetere inſtituto: reliqui Sacerdotes a Collegijs: poſtea ipſi quoque Lege Domitia a Populo creari coepti ſunt. Qua de re copioſe diſputauimus in libro de Legibus.

Pro L. Murena:

Non ſine Auſpicijs Comitia in Campo habebantur: ideo Campus ipſe & in Oratione pro Rabirio locus auſpicatus, & in Catil. IV. Conſularibus Auſpicijs conſecratus appellatur.

Coſt red. in in Sen.

Conciliū dicitur, cum pars Populi tantum exit. Comitijs autem coit uniuerſus.

Pro Sextio:

Comitia dicuntur, non modo cum ad Magiſtratus creandos,

ſed

ſed etiam cum ad Legem cenſendam, aut de Ciue iudicandum, Populus conuenit. Quod in libro de Legibus demonſtratum eſt.

Ibidem:

Comitia proprie de creandis Magiſtratibus dicuntur, de ſciſcendis Legibus, de Ciuibus iudicandis, καταχρηστικῶς: contraq. de Legibus, & de Ciuibus, Conſilium proprie uocatur; de Magiſtratibus, non item. Sic in ea poſt reditum in Senatu, Legem, inquit, Tribunus pl. tulit, ne Auſpicijs obtemperaretur; ne obnunciare Conſilio, aut Comitijs, ne Legi intercedere, liceret.

Philipp. 11.

Comitijs Magiſtratuum ſeruare de Caelo, Leges uetabant, aut ita concedebant, ſi, prius, quam Comitia haberentur, non ubi habita iam eſſent, is, qui de Caelo ſeruauerat, obnunciaret.

Ibidem:

Quinque Claſsibus diſtributus Populus Romanus in Campum Martium ad Comitia ueniebat. Quot autem Centuriae ſingulis eſſent in Claſsibus, Liuius, & Dionyſius docent. hic autem exponere, quaeq. illi ſcripta reliquerunt, recitare, noſtri inſtituti non eſt.

Comitiorvm tria ſunt genera, Romae diuerſis temporibus inſtituta. Curiata primum, a Romulo; Centuriata deinde, a Ser. Tullio, ſexto Romanorum Rege; poſtremo, Tributa, a Tribunis pl.

De Curiatis Comitijs iſta ſignificant, quae ſcripta ſunt apud Pomponium Iuriſconſultum. Romulus, inquit, Populo in triginta partes diuiſo, quas Curias appellauit, quod tunc Reip. curam per ſententias earum expediebat, Leges quaſdam Curiatas ad Populum tulit. tulerunt & ſequentes Reges.

Centuriata Seruius Rex, ut diximus, maiorum rerum, Patriciorumq. Magiſtratuum, cauſſa, induxit. ijsq. Comitijs ad extrema Reip. tempora Patricios Magiſtratus creatos eſſe legimus.

Tributa, Regibus eiectis, tum primum inſtituta, cum Coriolanus in iudicium Populi uocatus eſt, poſteaq. cum Voletone Publilio Laetorius Legem tulerunt, ut Tributis Comitijs Plebeij Magiſtratus fierent; qui antea Curiatis fieri ſolebant. Ex noſtris Obſeruationibus.

Ex Plutarcho, in Numa:

SVFFRAGIA Populus tulit, de Regno Numae mandando.

Ex Eodem, in Pompeio:

Vide, Comitijs Tributis Bellū Mithridaticum Pompeio delatum, lata Legatione a Tribuno pl. Manilio.

Ex Eodem, in Caes.

Tributis Comitijs Pontifex Maximus declarabatur.

Ex eodem, in Cat. Vtic.

Augure nunciante, ſe tonitrua audiuiſſe, Comitia diſſoluebantur.

Ex Dionyſio Halic.

Comitia Centuriata huiuſmodi erant. Populus per Centurias ad Comitia conueniebat; non omnis, inquam, Populus, ſed tantum e Claſsibus, in quas diſtributus erat omnis Populus, certus quidam Cēturiarum numerus. ſic: Cum ſex eſſent Claſſes, a Seruio Tullio, ſexto Romanorum Rege, inſtitutae; prima Claſſis nonaginta octo Centurias habebat, peditum octoginta, equitum decem & octo; quorum res cenſa centum minis, aut ſupra, erat. Et, quoniam hic quaeri poſſēt, cum dicimus nonaginta octo Centurias fuiſſe in prima Claſſe, nū omnes homines primae Claſſis intelligamus: negamus, multis de cauſſis, una praecipua, quod, cum in ſexta Claſſe una tantum eſſet hominum humilium, & pauperrimorum, Centuria, manifeſtū eſt, non in ea Claſſe centum modo homines fuiſſe, quippe cum & ueriſimile ſit, plurimos fuiſſe, ut ſunt fere pauperes qualibet in Vrbe; & ipſe Dionyſius Halic. unde haec ſumpta ſunt, plane ſcribat, plures fuiſſe in una ſexta Claſſe, quam in quinque reliquis: ergo Centuria centum homines erant, ex uniuerſa Claſſe electi ad ſuffragia ferenda. Atque hic quoque ſi quaeratur, nū hi centū homines ſuffragia ſimul ferrēt: reſpondebitur, ſingulis Centurijs Praefectū (Cic. lib. 11. de Or.) fuiſſe Centurionem appellatum. qui, cū ab ipſa Centuria ſuffragia uiritim lata eſſent, ſuffragiorum numerum in utramque partem dignoſceret, & ex maiore numero pronunciaret, Centuriam ſuam uel probare id, cuius cauſſa Populus conueniſſet, uel contra: ut in alterutram partem unicum eſſet Centuriae ſuffragiū. & Centuriatis Comitijs ex maiore Cēturiarum numero, aut Magiſtratus creabantur; aut aliud quid e re nata ſtatuebatur; cum haberetur ratio non ſuffragiorum omnium in una quaque Centuria, ſed Centuriarum omnium ex omnibus Claſsibus, quae erant omnes centum nonaginta tres; in prima, ut diximus, nonaginta octo; in ſecunda, duo & uiginti, quorum cenſus erat ſeptuaginta quinque minis, & ſupra; in tertia, uiginti, cenſu non minus quinquaginta minarum; in quarta, duo & uiginti, cenſu uiginti quinque minarum, & ſupra; in quincta, triginta, cenſu intra uiginti quin-

que minas, ad duodecim & ſemis; in ſexta,una tantum, hominum minimo cenſu,id eſt minarum infra duodecim & ſemis, qui uacationem habebant militiae, erantq. omnium tributorum immunes, ideoq. in Comitijs inhonoratiſsimi. Eſt in hoc illud animaduertendum, duas fabrum Centurias, & opificum,a Dionyſio in uiginti duabus ſecūdae Claſsis Centurijs numerari, a Liuio in primā Claſſem referri. Item Tibicinum, & Tympaniſtarum,& aliorum quorundam,imperata in bellis ſignificantium, ſonitu,ſtrepitu ue aliquo duas Cēturias a Dionyſio in quartā Claſſem adſcribi a Liuio in quinctam. Raro autem in Comitijs ad ultimam claſſem deuentum eſt: in qua erat una Centuria: cum raro contingere ſoleret,ut ex utraque parte ſuffragiorum contra pugnantium numerus eſſet nonaginta ſex. quod ſi quando acciderat; tum unum extremum ſuffragium ſextae Claſsis, in alterutram partem inclinans, uictoriam dabat.

Vſque ad Seruium Tullium Populus ſuffragia ferebat, per Curias,id eſt uiritim: ideoq. in ſuffragijs diuites minus poterant: pauperes enim numero praeſtabant: ut ipſi Magiſtratus dare, Leges ſciſcere, bella decernere, uiderētur. hanc poteſtatē Seruius ad diuites tranſtulit,cum,ex omni Populo ſex Claſſes inſtituens,& ex Claſſibus ſingulis Centurias, ſuffragia ferri uoluit non Curiatim,ut antea, ſed Centuriatim, ut obſeruatum eſt uſque ad tempora Dionyſii Halic qui fuit C. Caeſaris aetate, ut ipſe teſtatur lib. 1. non longe a principio. ſic & diuitibus ſatiſfecit, poteſtate rerum maximarum auctis: (erant enim Comitiorum domini, ſi Centuriarum numerum ſpectemus) & pauperes non offendit, amiſsionem ſuffragiorum aequo animo ferentibus, quoniam militiae uacationem, immunitatem Tributorum,erant cōſecuti: quae fuit,ut diximus, ſexta Claſſis, numero Maior, quam quinque ſimul reliquae.

Ex Eodem:

Scripto Decreto a Tribunis, ut Coriolanus cauſſam diceret de Tyrannide quaeſita, tempus ad apparatū defenſionis uſque ad Forum tertium praeſcriptū eſt: fiebant enim tunc Romanis Fora nono quoque die, ut & poſtea ſemper ſeruatum eſt. eo die Fori conuenientes ex agris Plebeij, permutationes faciebant rerum uenalium, litiumq. inter ſe iudicia accipiebant, &, de publicis calculos ferentes, uel ſanciebant, uel antiquabant; dies uero ſeptem inter Fora medios in agris morabantur.

Ex Eodem:

Populus per Curias diuiſus calculos uiritim tulit. tunc primū poſt Centurias inſtitutas: & Curiae calculos laturae ſeparatim conſtituebantur, ut in ſua quiſque Curiam calculum ferret.

Ex Macrobio, Lib. I.

Menſe Martio Comitia auſpicabantur, uectigalia locabant, ſeruis cenas apponebant matronae, ut domini Saturnalibus eiuſdem mensis die prima ignem nouum Veſtae aris accendebant, ut incipiente anno cura denuo ſeruandi nouati ignis inciperet. eodem ingrediente menſe, in regia, Curijsque, atque Flaminum domibus, laureae ueteres nouis laureis mutabantur.

Ex Eodem, Lib. I.

Nundinae Kalendis, & Nonis, omnibus cauebantur: quoniam, quoties, incipiente anno, Nundinarum dies fuit, omnis ille annus luctuoſus fuit: maximeq. Lepidiano tumultu opinio iſta confirmata eſt. Nonis autem conuentus uniuerſae multitudinis uitandus exiſtimatur, ne quid nouaretur ob deſiderium Ser. Tullij Regis, cuius natalem omnibus Nonis Plebs celebrabat, cum ignoraret, quibus ille Nonis natus eſſet, natum tamen eſſe Nonis certo ſciret. Itaque dies ille, quo tunc annus abundabat, eorum eſt permiſſus arbitrio, qui Faſtis praeerant, ut, cum uellent, interkalarent, dum modo ita eum in medio Terminaliorum, uel menſis interkalatis, locarent, ut a ſuſpecto die celebritatem auerterent Nundinarum. Interkalabant autem ueteres Romani poſt diem uigeſimum tercium mē ſis Februarij, Terminalibus iam peractis. reliquos quinque dies, poſt interkalationem ſubiungebant: credo, uetere religionis ſuae more, ut Februarium omnino Martius ſequeretur.

Ex Eodem, Lib. I.

Comitia Nundinis haberi non poterant: neque concionem aduocare, id eſt, cum Populo agere, licebat.

Ex Gellio, Lib. V. cap. 19.

Comitijs Curiatis Arrogatio fiebat arbitris Pontificibus. & Arrogatio ab Adoptione hoc differt, quod Adoptio per Praetorem fit, Arrogatio per Populum. Adoptantur, cū a parente, cuius in poteſtate ſunt, tertia mancipatione in iure ceduntur; Arrogantur, qui, cum ſui iuris ſint, in alienam ſeſe poteſtatem tradunt, eiusq. rei ipſi auctores fiunt.

Ex Eodem, Lib. V. cap. 19.

Quia cum feminis nulla Comitiorum communio eſt, iccirco Mulieres arrogari non poſſunt, quoniam Arrogatio Comitijs Curiatis fit.

Ex Eodem, Lib. VII. cap. 9.

Tribunus pl. Licinius, cum Perduellionis neſcio cui diem dixiſſet, Comitijs diem a Q. Marcio Praetore popoſcit.

Ex Eodem, Lib. XIII. cap. 14.

In edicto Conſulum, quo edicunt, quis dies Comitijs Centuriatis futurus

futurus ſit, ſcribitur: Ex uetere forma perpetua, ne quis Magiſtratus Minor de Caelo ſeruaſſe uelit.

Ex Eodem, Lib. xv. cap. 27.

In libro Laelij Felicis primo ad Q. Mucium ſcriptum eſt, Labeonem ſcribere, calata Comitia eſſe, quae pro collegio Pontificum habentur, aut Regis Sacrorum, aut Flaminum, inaugurandorum cauſſa: eorum autem alia eſſe Curiata, alia Centuriata: Curiata per lictorem Curiatim calari, id eſt conuocari; Cẽturiata, per Cornicinem: ijſdem Comitijs, quae calata appellari diximus, & ſacrorum deteſtatio, & teſtamenta fieri ſolebant. tria ènim genera teſtamentorum genera fuiſſe accipimus: unum, quod calatis Comitijs in concione populi fieret; alterum, in procinctu, cum uiri ad proelium faciendum in aciem uocabantur; tertium, per familiae emancipationem, cui aes & libra adhiberetur. In eodem Laelij libro haec ſcripta ſunt: Is, qui non uniuerſum Populum, ſed partem aliquam, adeſſe iubet, non Comitia, ſed Cõſilium, edicere debet. Tribuni autẽ neque aduocant Patricios, neque ad eos referre de re ulla poſſunt. ita nec Leges quidẽ proprie, ſed Plebiſſcita, appellantur, quae Tribunis pl. ferentibus accepta ſunt. quibus rogationibus ante Patricij nõ tenebantur, donec Q. Hortenſius Dictator eam Legem tulit, ut eo iure, quod Plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur. Item in eo libro hoc ſcriptum eſt: Cum ex generibus omnium ſuffagium feratur, Curiata Comitia eſſe; cum ex cenſu, & aetate, Centuriata; cum ex regionibus, & locis, Tributa: Centuriata autem Comitia intra Pomerium fieri, nefas eſſe, quia exercitum extra urbem imperari oporteat, intra urbẽ imperari ius non ſit. propterea, Centuriata in Campo Martio haberi, exercitumq. imperari praeſidij cauſſa ſolitum, quoniam Populus eſſet in ſuffragijs ferendis occupatus.

Ex Tacito, Lib. 1.

Tum primum e Campo Comitia ad Patres trãſlata ſunt. nam ad eam diem, etſi potiſſima arbitrio Principis, quaedam tamen ſtudijs Tribuum, fiebant. neque Populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore: & Senatus, largitionibus, ac precibus, ſordidis exſolutus, libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures, quam quattuor, Candidatos commendaret, ſine repulſa, & ambitu, deſignandos.

Ex Suetonio, in Caligula:

Tentauit &, Comitiorum more reuocato, ſuffragia Populo reddere. Opinor, quod Caligula tentauit, id poſtea factum eſſe. nam in Panegyrico Plinij nominantur haec, Populus, Comitia, Campus. Sic etiam quodam loco de Traiano Conſule: Iter illi ſaepius in Forum, (ad iudicia,) frequenter & in Campum. nam Comitia Conſulum obibat ipſe. Et alibi: Tuo iudicio

Conſules facti, tua uoce renunciati ſumus: ut idem honoribus noſtris ſuffragator in Curia, in Campo declarator, exſiſteres. [Reſtitutis autem Populo ſuffragijs, Senatui tamen remanſiſſe facultas probandi futuros Conſules uidetur: ne omnino datum a Tiberio ius amitteretur.

Ex Epitome Liuij, Lib. LXIX.

C. Marius ſextum Conſulatum, per Tribus ſparſa pecunia, emit.

Lib. CV.

Cum C. Catonis Tribuni pl. interceſſionibus Comitia tollerentur, Senatus ueſtem mutauit. Sic Cic. ad Q. fr. Veſtitum mutare.

INDEX

A. LITTERA 73
Abrogare legem. 74
Abſentium aliquando ratio habita fuit in petitione magiſtratus. 41
Adoptio ab Arrogatione quo differat. 100
Aedilicia comitia a quo habita. 46 poſt conſularia, & praetoria. 95
Aediles quibus comitijs creabãtur. 57
Aedilis curulis, magiſtratus inter minores, a quo creabatur. 53
Aedilis pl. tributis comitijs creabaẽ. 91
Aelia, & Fuſia lex, non una, ſed duae, fuerunt. 80. maxime fuit reipub. ſalutaris, & quid ea continebatur ibidem.
Aelia lex pernicioſarum legum lationem impediebat obnunciatione, & interceſsione. 83. malum in ciuitate prohibebat. ibidem.
Aeliam, & Fuſiam legem qui tollebãt, omnes ſimul leges tollebant. 84
Aerarij, ut & alij ciues, tributum pẽdebant, & quibus rebus carebãt. 18
Aerarij eſſe non poterant, qui neque ſenatores, neque equites, eſſent. 19
Aerarium fieri, & tribu moueri, non ſunt idem. 19
Ager poſt expletas v. & xxx. tribus auctus numquam fuit. 15
Agreſtem multitudinem utrum in tribus uiginti ſex, an in triginta, & unam, diuiſerit Dionyſius lib. IV. 7
Albus color excellit inter alios. 73
Amulius, & Numitor, de gente Siluia, Albae regnarunt. 5
Anci Marcij Regis creandi quae ratio. 45
Antiquare legem. 74
Appuleio accuſante, Camillus damnatus fuit. 65
Arpinum in agro Romano non dicebatur eſſe. 15
Arpinates primo habuerunt ciuitatẽ ſine ſuffragio. 17
Arrogatio ab Adoptione quo differat. 100
Aſsis uncialis quantum ualebat. 26
Aſylum, ſceleratorum receptaculũ. 11
Athenienſes albis calculis in abſoluendo utebantur, nigrisq. in condemnando. 73
Augures ſpectionem ſolum habebant. 38. Seruabant de caelo. 81
Augurum antiquitus impar numerus ſolebat eſſe. 6
Auſpicia ad religionem referebantur 81. Antea diligenter ſeruabantur ibidem.

BALBVS fuit in tribu ruſtica. 19
Bellum cum indiceretur, tributis comitijs non ſemper agebatur. 58
Bibuli, & Caeſaris conſulatus, perpetuis cõtentionibus tranſductus. 36
Budaeus, Graece, & Latine, doctiſsimus. 31
Budaeo Dionyſij libri familiares non erant. 32

DE caelo cum ſeruabatur, agi cum populo non licuit. 36
Caeſar abſens conſulatum petijt 41. eius duo competitores. 51 Cur Bibulum foro expulit. 87. Armis expulit. ibidem.
Caeſaris, & Bibuli conſulatus, perpetuis contentionibus tranſductus. 36
C. Cato, Tribunus pl. 102
C. Marius, ſextum conſul. 102. ſepties conſul fuit. 85
C. Papirius publicus ſacerdos fuit. 52
C. Seruilius, a populo damnatus. 65 optime de Rep. meritus. ibidem.
Calari, ideſt conuocari. 101
Calata comitia. 101
Calculum ferre. 99
Calculus albus approbabat, & niger reprobabat. 73
Calculi, in ferendo ſuffragio, diuerſi coloris. 73
Calculi colore, tabellae inſcriptione, diſtinguebantur. 73
Camillus, & Seruilius, poſt XII. tabulas damnati. 65
Campus Martius ſaepta habuit. 71 Cur auſpicatus vocatur. 95
Candidati inter prenſandum in ipſo comitiorum die pecuniam non diſtribuebant 69. Antequam ſua comitia fierent, aliorum quoque magiſtratuum comitijs prenſabant. 91
Caroli Sigonij laus. 80
Caſſia lex, Lepido, & Manlio cos. lata.

ta 86. Sanxit, ut populus per tabellas ſuffragium daret, perduellione excepto. 85. Firmauit populi iudicia. 87
Cato, natus Tuſculi. 16
Cenſor nullus non modo ante Camillum, ſed ne poſt quidem, in magiſtratu damnatus a populo fuit. 65
Cenſoris quanta fuit poteſtas. 18
Centumuiri litibus iudicandis quibus comitijs creabantur. 57
Centuriam pluribus, quam centum hominibus, conſtare, certum eſt. 24. 25
in Centuria una cur plures, in alia pauciores, fuerint. 25
Centuriae ex quibus tribubus deligebantur. 5. Earum quotuplex conſideratio. 22. Quot erant. 23. Iis qui praeerāt. 25. Ex XII. Tabulis de reo iudicabāt. 68. De capite ciuis iudicabant. ibidem. Saeptis ſegregabantur. 71. plures erant, quam tribus. 72 In ſingulis claſſibus quot erant. 96
Centuriae equium quot erant. 4
Centurias equitū militiae cauſſa quot Romulus fecit. 22. 23. Opificum, quot erant. 24
Centuriata comitia. 101. Quae erant. 98. non in Capitolio fiebant. 57. Tributis dignitate praeſtabant. 58. Iis de bello inferendo eſt actum. ibid. Vniuerſae ciuitatis animū ſignificabant. 59. Ante Seruium non fuerunt. 60. Iudicabant de ijs criminibus, quae ad ſalutem Reip. pertinebant. 67. Iis Patricij Magiſtratus creabantur. 79. Tributis ſunt aequata. ibid. Iis conſules creabantur. 92. Et maiores magiſtratus. ibidem. a Seruio inducta. 97
Centuriatis comitijs Q. Hortenſii dictatoris lege tributa comitia ſunt aequata. 41
Centurio, ideſt, praefectus centuriarum. 98
Cethegus utrum fuerit Pontifex Maximus. 51
Cicero, natus Arpini. 16. Gloriatur. 69. Augur. 38. Cūctis comitijs praetor factus. 69. Conſulem Murenam renunciauit. 94. Tributis comitiis, ſenatu inuito, damnatus, & in exſilium miſſus. 66. Centuriatis comitiis reſtitutus. 76. Eius reditus illuſtrior, quam P. Popillii, aut Q. Metelli, aut C. Marii. ibid.
Ciceronis aetate quando Conſules magiſtratum inibant. 55
Ciceronis loca. 14. 18. 19. 20. 25. 30. 31. 35. 38. 41. 42. 49. 51. 52. 57. 64. 65. 67. 69. 71. 72. 73. 74. 75. 81. 83. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 94. 95. 96. 102.
Ciceronis locus, pro Sextio, emendatus. 30
Cicero de ſitella bis mentionem facit in Oratione pro Cornelio. 75
Cicero, & Oppius, quare ſaepta marmorea in campo Martio facere uolebant. 72
Cicero, & Demoſthenes, inter alios oratores excellunt. 84
Ciſta continebat tabellas, quae ſine ſorte uiritim tribubus, aut centuriis, ſuffragiorum cauſſa, miniſtrabantur. 75
Ciſtae, & ſitellae, in Comitijs non idem uſus. 74
Ciuem eſſe, & ius Ciuitatis habere, nō ſunt idem. 16
Ciues ſuffragium ferebant. 16. In quo municipibus ſuperiores. ibidem. Romanas leges ſeruabant. ibidem. Ciuibus praeſtant. 17. Eorum numerus qui erat. 24. iudicabantur in comitiis. 95
Ciuium eo maior numerus in ciuitate, quo minor cenſus. 25. eorum multitudo in quot claſſes diuidebatur. ibidem.
Ciuitas uix ulla inuenitur, quae forte, ac pugnacem in bellis populum, eundē in bellis ſedatum, haberet. 2
Clodius quare conuocabat tribus. 50. comitia turbabat. 71. In ſaepta irruebat. ibidem. Omnia membra legis Aeliae ſuſtulit. 81. Suſtulit morem de caelo ſeruandi. ibidem. Tulit, ut omnibus faſtis legē ferri liceret. 82
Cn. Flauius, Cn. F. ſcriba, cum peteret aedilitatem, aedilis, qui comitia habebat, noluit nomen eius accipere. 70
Coelia lex populo dedit tabellam in

genere

genere perduellionis. 85. A quo ſit rogata, nõ facile eſt cognoſcere. 86
Coloni, & municipes, quomodo differebant. & in quo coloni municipibus nobiliores. 16.
Coloni & ſuffragium ferebant, & Romanis legibus utebantur. 16. ijs nũquam ferendi ſuffragij ius fuit. 17
Coloni duas quaſi partes urbis habebant. 16
Colonis ciues praeſtant. 17
Color albus excellit inter alios. 73
Comitium, unde dictum. 62. In foro fuit. 92
Comitia quot erant. 4. Tria genera eorum. 90. 97. Antea in pauperum manu erant. 25. & 99. Cur, a quibus ubi, & quando, habita. 27. Quae communia fuerunt. Ibid. Quae dicebantur. 28. Vtrum ab uno, an a pluribus magiſtratibus habebantur. Ibid. Ijs qui praeerant, utrum ſorte, an conſenſu, praeerant. Ibidem. Quibus locis habita. 29. quibus temporibus. 30. In campo Martio fiebant. Ibidem. Ferijs haberi non licuit. ibid. Neque nundinis: & quando poterant. 31. & 100. Eorum impediendi ratio quae praecipueerat. 36. Quibus de cauſſis habita. 40. Eorum cõmunis condicio uidetur eſſe. Ibid. Et 41. & 42. Patres auctores. 40. Ijs abrogabatur, quidquid in tribunicia rogatum eſſet. 42. A patricio habita auſpicato fiebant. Ibid. Iis nihil, niſi auſpicato, gerebatur. Ibid. Non ab omnibus minoribus magiſtratibus habebantur. 45. Quare dilata. 46. A quaeſtore, tribuno pl. & aedili habebãtur. Ibid. Quando a cõſule habebantur. 49. Reſcindebantur, augure renſciante. 51. Ijs non ſolum tribuni pl. ſed primores omnes magiſtratus, deſignabantur. 72. Ea qui habebat, de pontibus populum ad ſuffragia uocabat. Ibid. Habebantur quattuor de cauſſis. 73. Dimittebantur, cum quis eo morbo, qui inſputabatur, cadebat. 87. Quibus minores magiſtratus creabantur, Cicero uocat legem. 89. Quinctili mẽſe fiebant. 90. In menſem Decembrem, propter abſentiam Caeſaris, protracta erant. Ibidem. Poſtrema, quae erant. Ibid. Vtraque a conſule haberi ſolita. 91. Haberi non licebat, dum nundinae fiebant. 92. Neque quo die de caelo ſeruabatur. Ibidem. Eorum dilatio, populum offendebat. Ibidem. Sacerdotum, a rege, & ab interrege, fiebant. 93. Quae uocabat Rullus. 95. Bina de iiſdẽ candidatis haberi ſolita. Ibid. Non ſine auſpicijs in campo habebãtur. Ibid. Non ſolum propter magiſtratus creandos, ſed etiam propter leges cenſendas, fiebant. 95. De quibus proprie dicuntur. 96
Comitijs magiſtratuum ſeruare de caelo, leges uetabant. 96
Comitia centuriata, quid erant. 92. Iis de capite ciuis iudicabatur. 67. Legẽ tulit Lentulus in Piſonem. 90
Comitiorum curiatorum origo. 43
Comitia praetoria ſtatim poſt conſularia fiebant. 91
Comitia tributa a quibus habebantur 45. Quibus locis habita. 54. Quo tẽpore. ibid. Quando in foro. ibid. Quando in Campo Martio. ibid. & 62. Cur in Capitolio ibid. Quibus de cauſſis. 57. Aliquando de capite ciuis actum eſt 64 Vt deſignentur tribuni pl. quando inſtitutũ eſt. 93.
Comitiales dies qui, & qui non. 33 Vnde dicti. 35. & 62. Iis magiſtratus creabãtur. 27. Agere cum populo licebat. 30. & 35. Non licebat propter ferias conceptas. 36. Senatus haberi non potuit. 90. & 93. Haberi comitia poterant. 92. Populo nũmi diuidebãtur. ibid. Erant de numero faſtorum. 94
Comitialis morbus comitia impediebat. 39
Comparare, pro paciſci. 29
Competitores quo modo prenſabant 68. Quales ueſtes gerebant. ibid. Cur alba toga induebantur. ibidem.
Conceptiuis ferijs, & imperatiuis, agi cum populo non licebat. 35
Condemnatis a Rege ad populũ prouocatio data fuit. 60
Cõſilium proprie quid uocatur. 96

O Conſilium

Conſilium ſine uiribus inutile eſt. 2.
Conſul conſuli, leges ferenti, raro im
pedimento fuit. 36. Populum per
centurias ad iudicium conuocabat.
90. Qui priore loco creatus erat,
is comitia, ſequentis anni, conſuli-
bus rogandis habebat. 94
Conſules a centurijs creabantur. 47.
comitijs cẽturiatis creabantur. 90.
a ſenatu probati. 102.
Conſules, & reliqui magiſtratus, ſpe-
ctionem, & nunciationem, habe-
bant. 38
Conſulatus, multis abſentibus dela-
tus eſt. 41. Quo die capiebatur. 55
Coriolanus accenſam erga ſe plebem
habuit. 8. Ordinatus fuit non a IX,
ſed a XIV. tribubus. ibidem Corne
lij Taciti loca. 13. 21. 101.
Correctio in libris qualis eſſe debet.
32.
Curiae quot erãt. 9. & 21. XXX. ante
receptos Sabinos factae. 5. Earum
quot genera. 21. Earũ numerus, ex
uno quoque genere, e qui erat. 63.
Quo modo diſtinguebantur ibidẽ
Iis iura quando ſunt erepta. 43.
Suffragia dabant uiritim. 63

Decem uiri in Trinundinis comitijs
creabantur 89. in comitijs centuria
tis. 90
Demoſthenes, & Cicero, inter alios
oratores excellunt. 84
Dies conſulatum capiendi. 55
Dies a comitijs alieni qui erant. 33
Dionis loca. 57. 81
Dionyſius curiata comitia non diſtin-
guit a tributis. 8. Eius error, de tri-
bubus. ibidem. Trium agri partium
diuiſionem tacuit. 13
Dionyſius ne, an Liuius, in aſsignando
cenſu primae claſsis aberrauerit. 26
Dionyſius Halicarnaſſeus. 4. 5. 6. 7. 8.
12. 13. 14. 22. 23. 24. 26. 27. 31. 32.
42. 43. 47. 48. 49. 53. 56. 59. 60. 61.
65. 69. 93. 96. 98. 99. Quo tempore
fuerit. 99
Diuiſionem priorem abrogat poſte-
rior. 14
Diuiſores uocabantur, qui candidato
rum nomine pecuniã diuidebãt. 69
Saepe plus diuidebant pecuniae,
quam lege licebat. ibidem.

Edictum, ne comitijs magiſtratuũ
de caelo ſeruaretur. 92
Equites priuabantur nonnumquam
equo. 18. Quando poterant, & non
poterant, in Aerarios referri. 19.
Tribu moueri. 19.
Equites centuriarum ab initio quot
numero fuerint. 22

Fabius Maximus, cur uocatus. 20.
Falſa conuincere, facilius eſt, quam ue
ra reperire. 66.
Faſti dies non omnes comitiales erãt.
30. Nefaſtis opponuntur. ibid. Qui-
bus agere cum populo licuit, & qui
bus non. ibid. Quae uerba praetor
proferebat. ibidem.
Feminae antiquitus nomine familiarũ
nuncupabantur. 5
Ferias antiqui quo nomine uocabant.
31. Ijs Praetor ius nõ dicebat. ibid.
Feriae imperatiuae. 36
Feſti loca. 4. 9. 11. 21. 33. 37. 39. 62.
76.
Feſti die qui erant. 30. Quo modo di-
uidebantur. ibid.
Feſtus num errauerit in aſsignando nu
mero tribuum. 9
Finis belli a Romanis ob quid quaere
batur. 59
Flauia, tribus. 9
Flauius quo modo aedilis creatus. 70
Florus. 102. Ea breuius tractat, quae a
Liuio fuſius dicta ſunt. 9. Nõ recte
ſentit, cũ de numero tribuum agit.
ibidem.
Frequentiſsima comitia cur nominan-
tur. 72
Fulmen ſiniſtrum infauſta comitia de-
monſtrabat. 87
Fuſia lege de faſtis diebus ſancitum
erat. 81
Fuſia lex, non, ut omnia ferri non poſ-
ſet lex, efficiebat, ſed tantum, ut ne-
faſtis diebus poſſet. 83
Fuſia, & Aelia lex cur euerſa fuit. 82

Gabinia lex, quando, & a quo, ro-
gata. 85. Sanxit, ut populus per ta-

bellas

bellas ſuffragium ferret. ibid.
Galba, Antonius, Cornificius, cur prenſabant in comitijs tributis. 91
Gellij loca. 30. 43. 46. 47. 53. 54. 59. 67. 77. 93. 100. 101.
Gentiles Romani. 33

HERMOLAVS Barbarus. 31
Hiſtoriae lex, non permittit a ueritate diſcedere. 9
Homines, ubi, quod habent, eo plus ſe poſſe conſequi confidunt, auide appetunt, atque expoſcunt. 2
Horatij locus. 75
Horatius, perduellionis iudicatus. 63

INIVRIAS ulciſci, ad populi Romani dignitatem pertinebat. 59
Interkalatio, quando fiebat. 100
Intercedendi ius, uetuſtiſsimum. 85
Interceſsio, humanae poteſtatis erat. 81. Nihil habebat commune cum auſpicijs, neque cum religione. ibid.
Interrex, aut pontifex, non omnibus comitijs praeerat. 28
Ioue tonante, cum populo agi non eſt fas 38. Comitia non habebantur. 87
Ioui aries omnibus nundinis immolabatur. 31
Iudicare de capite ciuis facultatem acceperunt curiae a Tullo Rege. 88
Iulia, tribus. 9
Ius dicebatur in Comitio. 92
Iuuenalis locus. 70

KAESO Quinctus, a quo accuſatus. 65
Damnari centuriatis comitijs non potuit. 66. In exſilium profugit. 65

LAETORIVS & Publilius Volero, tulere, ut tributis comitijs plebeij magiſtratus fierent. 79
Lapillus albus proſperam uoluntatem ſignificabat in ferendo ſuffragio. 73
Laureae mutatae. 100
Lentulus quo modo impediuit, ne leges iniquiſsimae ferrentur. 35. Eius laus. ibidem.
Lepidianus tumultus. 100
Lex a Rogatione differt. 76. A magiſtratibus ferebatur. 77
Lex, eſt generale iuſſum populi, aut plebis, rogante magiſtratu. 76
Lex permittebat, diuidi pecuniam populo a candidatis. 69
Lex fuit, ut, quo die auſpicia capta eſſent, eodem ea de re, cuius rei cauſſa auſpicatum eſſet, comitia abſoluerentur. 85
Lex aduerſus ambitionem. 86
Lex, ne comitijs magiſtratuum de caelo ſeruaretur. 92
Lex hiſtoriae non permittit a ueritate diſcedere. 9
Legis nomine continebatur, quidquid cum populo ageretur. 58
Legem priorē abrogat poſterior. 14
Legē qui ſuadebāt, uel diſſuadebāt. 42
Legem abrogare, & antiquare, quid ſit. 74
Lege ſancitum fuit, ut augurum arbitratu comitiatus, & concilia uel inſtituta dirimerentur, uel habita reſcinderētur. 87
Lege eodem tempore, & cum populo, non agebatur. 94
Leges quae dicebantur. 40
Leges larae de coercendo ambitu. 69
Leges antiqui, & plebiſcita, & priuilegia appellauerunt. 77
Leges a praenominibus nominari, mos non erat. 79
Leges alias ante Aeliam, & Fuſiam fuiſſe, probatur. 84
Leges tribuniciae quattuor. 85
Leges cum contemnuntur, nihil cuiuſquam proprium, nihil in rep. diuturnum eſſe poteſt. 85
Leges ſaepe contemnebantur. 92
Legum, magiſtratuumque, cauſſa comitia facta ſunt. 40
Legum cauſſa tributa comitia habebantur. 58
Legū omniū, quae cēturiatis comitijs ferebātur, patres auctores fuerūt. 79
Legibus nemo ſoluebatur, niſi per populum. 87
Legis Aeliae tria membra. 81
Lex Aelia, & Fuſia centum fere annos durabat, teſte Cicerone. 80
Lex Caſsia. 86. 87
Lex Coelia. 85. 86
Lex Domitia. 95
Lex Fuſia, & Aelia, cur euerſa fuit. 36.

36. Propugnaculum tranquillitatis dicebatur. 82
Lex Fuſia omnibus faſtis legem ferri uetabat. 82
Lex Gabinia. 85
Lex Hortenſia. 88. 101
Lege Hortenſia ius dicere nundinis licebat. 31
Lex Hortenſia tribunicijs rogationibus ciues omnes pari iure ſubiecit. 88.
Lex Maria, praeclara, a quo lata, & quid continebat. 86
Lex Papiria. 85
Lex Pupia. 90. Senatum haberi ante kalendas Feb. uetabat. 91
Licinius, & Sempronius, cur diem a praetore comitijs petierunt. 67
Lictores xxx. fuere. 21
Littera A in tabella improbãdi quid ſignificabant. 73
Litterae V, & R, in tabella approbandi quid ſignificabant. 73
Liuius ne, an Dionyſius, in aſsignando cenſu primae claſsis aberrauerit. 26
Liuius, certior auctor, quam Plutarchus. 45
Liuij loca. 5. 6. 9. 11. 12. 18. 22. 23. 24. 26. 28. 29. 33. 34. 40. 42. 43. 46. 48. 49. 51. 52. 53. 59. 60. 61. 65. 67. 69. 74. 79. 88. 93. 96.
Liuius neque centuriata, neque tributa, comitia ante Seruium nominat. 61.
L. Cornelius, cur maximus Pontifex uocatus. 52. Sacerdos. ibidem.
L. Turio honor ereptus. 69.
L. Volumnius cum App. Claudio conſul factus eſt. 70
Ludi fiebant in Amphitheatro, Circo, Foro, Saeptis. 71
Lurco Tribunus pl. ſolutus erat & Aelia, & Fuſia lege, ut legem de ambitu ferret. 82

Macrobivs profeſtos dies non bene diuidit. 34. Comitia nundinis habere non licuiſſe, probat. 89
Macrobij loca. 30. 31. 32. 35. 36. 92. 101.
Magiſtratus creabantur in campo Martio. 27
Magiſtratũ non gerebat'is, qui coeperat, ſi patres auctores non erant facti. 41
Magiſtratus minores qui erant. 48
Magiſtratus ex quibus conſtabant. 48
Magiſtratum capturi nouem menſibus ante deſignabantur. 55
Magiſtratus incundi qui legitimus fuit dies. 56
Magiſtratus non omnes tributis comitijs creabantur. 57
Magiſtratus tributis comitijs qui creabantur. 57
Magiſtratus cum creabatur, populus in campum Martium coibat. 68
Magiſtratum qui petebant, quid faciebant. 68
Magiſtratus quibus uerbis populum rogabat, in creatione magiſtratus. 73.
Magiſtratus ijſdem uerbis populum rogabat, cum bellum inferendum eſſet, quibus cum magiſtratus creabatur. 73
Magiſtratus ſeruabant de caelo. 81
Magiſtratus in Sacro monte inſtitutus. 85
Magiſtratus plebem tuebatur. 85
Maiores magiſtratus cur ſic dicti. 47. Centuriatis comitijs celebrabantur 57. 90.
Magiſtratus minores comitijs tributis creabantur. 90
Mamercus Aemilius a cenſoribus tribu motus fuit. 18. Ordinis Senatorij fuit. 18
M. Fabius aduerſus L. Papirium dictatorem pro filij capite prouocauit. 60
M. Horatius ſororem interfecit. 63
M. Manlius Capitolinus, perduellionis reus. 67
M. Poſtumius, quot millibus aeris damnatus a tribubus. 68
Maximus comitiatus, quid ſit. 64
Maximus, cur Fabius uocatus. 20
Menſarij, & Monetales, quibus comitijs, & a quo, creabantur. 53
Milo quo modo prohibere poterat comitia. 32
Minae centũ quot ſcutos faciunt. 26

Minores magiſtratus cur appellantur. 47. quo tempore magiſtratum inibant. 55
Monetales, a quo creabantur. 53
Morbi Reip. qui. 1
Morbus Comitialis, unde dicitur. 39
Mulieres arrogari non poſſunt. 100
Multitudinem corrigere, cum ſemel a recto deſciuerit, non facile licet. 1
Mundus cum patebat, deorũ triſtium quaſi ianua patebat. proelium committi, religioſum fuit, nauẽ ſoluere, uxorem ducere. 33
Municipes non utebantur Romanis legibus. 16. & 17. Vere ciues non erant. ibid. Vnam quaſi partem urbis habebant. ibid. Non omnes ſuffragium ferebant. 17
Municipibus coloni praeſtant. 17
Mutare ueſtitum. 102

Nefastis diebus fari, praetori non licebat. 34. Neque agi cum populo. ibid. Lege agi, & haberi ſenatum, nõ licebat. 94
Nobilitas integra, atque innocens, populo R. ſupplex numquam repudiata fuit. 47
Numa Pompilius, in colenda religione ſtudioſiſſimus. 63. Sabinus. 45. Sacris conſtitutis, fundamenta iecit ciuitatis. 85. Dies omnes quomodo uocauit. 34
Numitor, & Amulius, Albae regnarũt. 5
Nundinae, apud Romanos cur inſtitutae. 31. Inter ferias erant. ibid. Iis leges ferri non licuit. ibidem. Concio aduocari non poterat. ibid. Ante Hortenſium inter nefaſtos dies erant. 32. Poſt Hortenſium inter faſtos. ibid. Quando cauebãtur. 100. Iis comitia haberi non poterant. Ibidem.

Obnunciare, & Seruare de caelo, non ſunt idem. 7
Obnunciatio, Aeliae legis membrum fuit. 81. Partus auſpiciorum. ibid. Ad legem Aeliam pertinebat. 82. Ad religionem refertur. 83
Oppius, & Cicero, quare ſaepta marmorea in campo Martio facere uolebant. 72
Ordo, & ratio certa. 12
Ouidii locus. 71
Ouilia, quid. 70

Palatium tantum collem a principio Romulus habuit. 11. Solis Romanis domicilium fuit. 13
Papiria lex, lata a C. Carbone. 86. Populo tabellam dedit. 85. Quibus cõſulibus lata. 86
Patricii qui erant. 48. Eorum auſpicia in duas poteſtates diuiſa. 47. Plebiſ ſcitis antea non parebant. 88
Patricij magiſtratus auſpicato creabantur. 42. A quo facti. 53
Paullus Antiſtes uolumina Feſti decurtauit, maleq. de eo, & de nobis, meritus eſt. 9. & 21
Pecunia, & a diuiſoribus, & a candidatis, populo diuidebatur. 69
Pedianus reprehenditur. 11
Pediani loca. 4. 20. 36. 47. 76. 81. 85
Pedites in comitijs non plus poterant, quam ſenatores, & equites. 43
Perduellionis crimen, maximum. 67 Qui accuſatur, de eo non tributis comitijs, ſed centuriatis, populus iudicabat. 66
Philippo, Macedonum Regi, Ser. Sulpicio Galba, C. Aurelio cos. bellum illatum eſt. 58
Philoſophi dicunt, Sublato magis nobili, tollitur & minus nobile. 84
Plauti locus. 92
Plebiſſcita, tribunorum pl. 101
Plebs, cum ab optimatibus diſſentit, nihil mali non timetur. 1
Plebs quod iuſsit, id Quirites tenebant. 60.
Plebs magiſtratus creabat, leges ſciſcebat, de bello decernebat. 61
Plebs patriciis numero praeſtabat. 63
Plebs, quid dicitur. 76
Plebis nomine non omnes ciues intelliguntur. 28
Plebis cum patriciis contentio, de Marcio iudicando. 63
Plebi poteſtas numquam tuto committitur. 2
Plebem ui cohibere, periculoſum. 1
Plebeij, qui dicebantur. 48

Plebeij ſoli, non uniuerſa ciuitas, tributis comitijs ſuffragiū ferebant. 67
Plebeios magiſtratus, ſaluis legibus, patricius nemo petijt. 79
Plebiſſcitum, quid. 77
Plinij loca. 26. 27. 92
Plinius, in Panegyrico. 101
Plutarchus errat, dum aſſignat tempus, quo Sabinae tribus factae erāt. 6
Plutarchi loca. 6. 8. 11. 21. 33. 38. 45 51. 57. 98.
Pompeius, in aliorum erroribus obſeruandis diligens. 21. Mentitus, ſe tonitrua audiuiſſe. 50
Pontificatus, non erat magiſtratus, ſed honor, & dignitas. 76
Pontifex, aut interrex, non omnibus comitijs praeerat. 28
Pontifices maximi. 52
Pontifices a XVII. Tribubus creabantur. 95
Populum utrum praeſtet ſtrenuum eſſe in ciuitate, & bellica uirtute; praeſtātem, eundemq. ſeditioſum; an uero imbellem, qui legibus pareat. 2
Populus R. multos reges perdomuit. 2. In colēda religione plurimus 35. Quod iubebat, patres comprobabāt. 40 Neque aliter ratum erat. 41. Sine aliqua utili cōdicione numquā pacē fecit. 59. Per curias uocabatur. 61. Comitijs centuriatis municipijs ciuitatem ademit. 67. 68. In campū Martium coibat, ſi creandus eſſet magiſtratus. 68. In cauſis capitalibus tributis comitijs iudicabat. ibid. ibidem. ſtans ſuffragia dabat. 70. In cāpo Martio tribus ſaeptis claudebātur. ibid. Frequentior in tribubus, quam in comitijs. 72. Tributis comitijs quas leges iubebat. 76. Vniuerſus ad comitia coibat. 95. Quinque claſſibus diuiſus, in campum Martium ueniebat. 96. Suffragia tulit. 98 99. & 101.
Populo nummi ante comitia diuidebātur. 69
Populi iudiciū e numero tribuū cognoſcebatur. 73
Praefecti opidorumr, quādo creabantur. 57
Praetor a praetore creari non poterat. 29. Tributa comitia non habebat. 53
Praetor urbanus comitijs praefuerat, quibus creati ſunt Vuiri muris, turribusq. reficiendis. 58
Praetores comitijs centuriatis creabātur. 90
Praetura tributis comitijs dabatur. 50 & centuriatis. 52
Prenſare, unde dictum. 68
Priſcus Tarquinius, quo iure Regnū accepit. 45.
Priua, quid apud ueteres ſignificabant. 76
Priuilegia, quae dicantur. 76
Priuilegia centuriatis tantum comitijs irrogabantur. 87
Prouocatio ad populum etiam in cauſſis non criminalibus fiebat. 60. Ante Hoſtilium fuit. 63
Profeſti dies. 34
Publilius Volero, & Laetorius tulit, ut tributis comitijs plebeij magiſtratus fierent. 79
P. Claudius, hoſpes Heiorum, dijs immortalibus, populoque, ornatum forum habuit. 95
P. Cornelius, de Cicerone reuocando cēturiatis comitijs ex S.C. tulit. 76.
P. Scipio, proconſul Hiſpaniae. 58
P. Sulpicius, iudex triſtis, & integer. 56 Tribunus pl. L. Sulla, Q. Pompeio cos. tulit, ut in omnibus tribubus libertini ſuffragium ferre poſſent. 87
Pupia lex comitialibus diebus haberi ſenatum uetabat. 90

QVAESTOR tributis comitiis creabatur. 91
Quaeſtores populus quādo creare coepit. 48. A conſulibus fiebant. ibid.
Quaeſtores Patricii quando creabantur. 57
Quaeſtoria comitia, a quo habita. 46. 53
Quinctilis, legitimus menſis deſignandis magiſtratibus. 55
Q. Caepio, Quaeſtor urbanus. 74
Q. Fabius Max. rogatus, ut Appij Claudii, qui conſul fieri uolebat, rationem haberet, noluit. 70. Ter conſul. 89. Comitia edixit. ibidem.

Q. Manlius, & Q. Cornificius, duo ſeueriſſimi iudices. 56

Q. Metello, T. Flaminino cos. Coelia lex lata eſt. 86

Ratio certa, & ordo. 12

Reges Romanorũ quot populũ Romanũ diuiſerunt in partes, & in quot. 6

Regis praenomine in Rep. nominari, odioſum uidetur. 5

Regnum non tam facile, ut Reſpublica, ſeditione uexatur. 2

Religionis ueneratio eſt optimum in Rep. incolumitatis uinculum. 35. Eius maximam rationem Romani habuerunt. ibidem.

Religio obſtabat aliquando, ne cum populo comitialibus diebus agi liceret. 35

Rerum publicarum morbi qui ſint. 1

Remp. uires, & conſiliũ firmam, & ſtabilem, efficiunt. 2

Reſp. cur ſeditionibus uexetur. 2

Rogatio quid dicebatur. 57. 76

Rogatio, eſt totius iuris fons, & origo 77.

Rogationem a lege, ſecundum ueteres, differre conſtat. 76

Rogatio de bello Macedonico primis comitijs centuriatis antiquata eſt. 88.

Rogationes trib. pl. ubi latae erãt. 54

Romae qui domicilium habebant, cenſebantur, & ſuffragium ferebãt. 16

Romana ciuitas, in ſex diſtributa fuit partes. 6

Romani cur nundinas inſtituerunt. 31

Romani ueteres inibant Magiſtratum auſpicato 82. Neque ſine auſpicijs quidquam gerebatur. ibid.

Romanorum ager, in quot partes diuiſus. 12. 13. 15

Romanus ciuis, qui mutauit fortunã, & rus habere coepit, in Vrbana ne, an in Ruſtica, tribu cenſebitur. 17. non parem cum alijs, qui ius habuerunt ciuitatis, condicionem habebant. ibid.

Romanus populus, innumerabiles populos debellauit 2. Quantas domi tempeſtates excitauit ibid. eius magna poteſtas in comitijs. 4

Romani, Gentiles 33

Romulus peccauit, comitia plebi cõmittendo 2. Quod praenomen habuit 5. Auſpicijs fundamenta ciuitatis geſsit 85. In Palatio, ab Vrbis initio, poſt Sabinum bellum, fecit triginta ſacella, quas curias nominauit, quo populus, rei diuinae cauſſa, coibat. 13. Singulas tribus in denas curias diſtribuit 21. Tres centurias inſtituit 22. Quot iuuenes ad cuſtodiam corporis delegerat 23. Ciuitatem legibus confirmauit 60. Plebi quae facienda permiſit 61. Quo tẽpore uita exceſsit. 22

Romuli, & Tarquinij, diuiſio tribuum, a Seruio Rege mutata. 7.

Ruſtici nono die ad mercatum ueniebant. & cur. 31. Octo dies in agris opus faciebant ibid. quando lites componebant ibid.

Saepta, & Ouilia, idem 70.

Saepta marmorea. 71

Saeptis cur pontes in campo Martio impoſiti erant. 72

Sacerdotum comitia, quando fiebant. 93

Sacerdotes, a populo creabantur. 95

Salluſtius, proprietatũ in uerbis retinentiſsimus. 77

Scaurus domi ſuae tributim populo ſatisfecerat. 69

Scenae fiebant antiquitus omnibus linguis. 71

Scipio Naſica, aedilitatem petens, cur repulſam paſſus. 68

Scipio Carthaginem euertit. 80

Scipio Aemilianus de Numantinis triumphauit. 86

Sẽpronius, & Licinius, cur diẽ a praetore comitijs petierunt. 67

Senator, quando e Senatu eijciebatur. 18

Senatores nonnumquam ignominia notabantur. 18

Senatores, quando poterant in Aerarios referri, & tribu moueri. 19

Senatus peccauit, cum leges, ad augendã plebis poteſtatem, a Conſulibus ferri paſſus eſt 3. Conſulebatur, cũ bellum inferẽdum eſſet. 58. Cum ali

quid grauius agendum eſſet, centuriatis potius, quam tributis, comittebat 59. Multoties tribunorum libidini cedere cogebatur 66. Poteſtatem ſoluendi legibus habebant. 79. Haberi nō poterat feſtis diebus 93. Nec comitialibus. 94. Probabat conſules. 102
Seruare de caelo, & obnunciare, non ſunt idem. 37
Seruilius, optime de Rep. meritus 65.
Seruilius, & Camillus, poſt XII. Tabulas damnati. 66
Ser. Tullius, Rex, quando natus. 100 XXX. tribus fecerat 9. Poſt Romulum noua ratione Vrbē diuiſit 14. Vniuerſum populum in ſex claſſes diſtribuit 23. Vniuerſam ueteris militiae rationē mutauit ibid. eius centuriarum qui numerus fuit ibid. eam poteſtatem, quam in comitijs pauperes habebant, ad diuites tranſtulit 25. aſsibus bona ciuiū aeſtimauerat. 26. Romanam Remp. illuſtrauit 45. Curiata comitia ſuſtulit 63. Cēturiata comitia induxit ibid. eo regnante, quot tribus fuere. 7
Seruius quid per ſaepta intelligat. 70
Sextili menſe deſignabantur magiſtratus. 90
Siluia, Numitoris filia, Romulum peperit. 5
Sitella fuit, unde tribuū, uel cēturiarū, nomina educebantur. 74
Sitellae, & Ciſtae, in comitijs non idē uſus fuit. 74
Sortibus tribuum, aut centuriarum, una ſitella ſufficiebat. 74. 75
Specere, quid. 37
Sp. Melium, regnum appetentem, Seruius interfecit. 65
Suburana, fuit prima tribus urbana. 14
Suetonius ſcribit, Pontificem Maximum tributis comitiis creatum. 76
Suetonii loca. 51. 57. 71. 72. 101.
Suffragia, a populo lata. 98. 99. & 101.
Suffragium ubi latum fuit, ex unaquaque tribu numerus tabellarum punctis notabatur. 75
Sulpicius cur tribunus pl. eſſe non potuit. 56
TABELLA, quae approbabat, duas habebat litteras inſculptas, V. R. quae improbabat, unam, A. 73. Duas quiſque habuit. ibid. Nō ſemper populus uſus. ibidem.
Tabellam uindicem tacitae libertatis cur Cicero appellat. 85
Tabellae, uoluntatis, & mentis, nunciae. 73
Tabellae, per quas ſuffragia ferebat populus, ciſtis in campum deferebantur. 74
Tabellariae leges quae erant. 73
Tanagraea meretrix. 95
Tanagris ſimulacrum. 95
Tarquinius cur Superbus appellatus. 45
Teſtamentorum genera tria. 101
T. Manlius Torquatus conſulatum renuit. 70
Tiberius ſaluti Reip. fuit. 20
Ti. Gracchus Scaeuola, & Piſone cos. occiſus fuit. 80
Titienſes tribus quo tempore factae ſunt. 5
Tonare Iouem, quando antiqui dicebant. 38
Tonitrua cum audiebātur, comitia diſſoluebantur. 98
Tribuni aerarij, quando creabantur. 57
Tribuni candidati conſulares, cur diuiderant nummos. 69
Tribuni militum, quibus comitiis creabantur. 57. Comitiati magiſtratus non erant. 76. Conſulari poteſtate comitiis centuriatis creabantur. 90
Tribuni pl. quando magiſtratum inibant. 55. Magiſtratum ante cōſules inibant. ibid. Eorum comitia, ante conſularia, fieri ſolebant. ibidem. non referebant ad patricios. 64. Nō aduocabant patricios ibid. Contra leges, ſaepe iniquiſſime egerunt. 66 Centuriata comitia habere non poterant. 67. Centuriatim populum ad iudiciū conuocare non poterant. ibidem. Non ſemper XII. tanulis parebant. ibid. In crimine perduellionis, XII. tabulis parebant. ibid. Licinius, & Sempronius, cur diem a praetore, comitijs petierunt. ibid.

Comi-

Comitia centuriata habere non poterant. ibid. Non uniuerſum populum, ſed plebem tantum, aduocare poterant. 88. Quando petebant a conſule diem. 60. Tributis comitijs creabantur. 91 Ante conſules magiſtratum inibant. 93. Non poſſunt aduocare patricios. 101
Tribunorum leges, ſaepe Reip. perniciofae erant. 36
Tribunorum officium fuit, intercedere. 81
Tribunatus ſolis plebeijs dabatur. 56.
Tribunicia poteſtas, fons, & origo omnium malorum, publicam libertatem euertit. 3
Tribunicijs rogationibus in exſulium multi ſunt miſsi. 64
Tribus quot principio fuerunt. 4. ex quibus generibus hominum factae erant. ibid. earum diuiſio non ſemper eadem fuit. 7. de numero eorum magna eſt apud auctores controuerſia. ibid. quattuor ex urbe, uiginti ſex e regione, factae erant. ibid. abſoluentium, & condemnantium, quot erant. 8. ab initio tres tantum fuere. 9. plures, quam xxxv, numero, numquam fuere. ibid nomina cum plura, quam xxxv, repe riantur, utrum tribus quoque plures, quam xxxv, fuerint. ibidem. Iis Romulus aſſignauerat locum in urbe. 11. unde nomẽ acceperint. ibid. quae loca habebant, & quo modo inter eos ſpatiũ urbis diuiſum fuit. 12. Quae prima, & ultima, fuerit. 14. Earum permutatio non ſequebatur poſſeſſionum permutationem. 15. Mutabantur, aut cum honore, aut cũ ignominia. 18. Quot de cauſſis mutabantur. Ibidem. Eam mutabant & uolentes, & nolentes. 19. Ruſticae, in quattuor urbanas redactae. 20. Ruſticae, & urbanae, pari condicione aliquando fuerunt. ibid. Iudicabant de capite ciuis. 68. Non promiſcue in campo uerſabãtur. 70. Saeptis claudebantur. 71. Earum uoluntas e numero punctorum ſpectabatur. 75
Tribu moueri, idem eſt, quod, mutare tribum. 19
Tribu moueri poterant, qui neque ſenatores, neque equites eſſent. 19
Tributa comitia. 49. 101. Quando inſtituta 97. Sine auſpicijs, & ſine religione fiebant 42. 48. Et de capite ciuis agebatur. 44. A quo habita 46. & 52. Habebantur etiam a Põtifice 51. Ab interrege 53. In quibus minores Magiſtratus deſignabantur, quo tempore fiebant 55. In ijs maximi Pontifices creabantur. 57. Aduerſus Veliternos bellũ iuſtum 58. Quae leges ſanciebantur ibid. Volũtatem plebis tantummodo ſignificabãt 59. Cẽturiatis aequata 60. Quo tempore inſtituta 79. Quae dicebãtur 88 Populum marmoreis ſaeptis concludebant 93. Iis bellũ Mithridaticum Pompeio delatum 98. Põtifex max. creabatur ibid.
Tributim nummos qui diuidebant, ſuffragia xxx. centuriarum quinctae claſsis, & unius e ſexta aucupabantur. 69
Trinundino locus fuit, & in lege, & in magiſtratu. 89
Triumuiri aedes ſacras reficiebant. 53
Triumuiri capitales quibus comitijs creabantur. 57
Triumuiri menſarij minores magiſtratus erant. 53
Triumuiri monetales minores magiſtratus erant 53. Quibus comitijs creabantur. 57
Triumuiri nocturni quibus comitijs creabãtur. 57
Tuſculum in agro Romano non dicebatur eſſe. 14
Tuſculanorum, & qui e municipijs ad comitia ueniebant, & eorum, qui Romae domicilia habebant, diuerſa ratio fuit. 16

VALERIVS Maximus. 16. Tradit, Seruilium damnatum a populo. 65
Varro, Romanorum omnium doctiſsimus. 27. Dionyſio in antiquitatum cognitione maior. 14 Curias duorũ generum ponit. 21. Ad eum, tamquam ad oraculũ, ſi qui de antiquitate ambigebant, conueniebant. 14

Varronis loca. 4. 5. 11. 12.13.14.21. 26.27.33.36.62.
Vatinius quid contra legem Aeliam, & Fuſiam fecerat. 84
V. R. litterae. 73
Vera reperire, difficilius eſt, quam falſa conuincere. 66
Veritas in fundo latet. 14
Veſtales quot a Tarquinio factae. 6
Veſtitum mutare. 102
Vires ſine conſilio inutiles ſunt. 2
Virgilij locus. 70
Volero conſtituit, ut plebeij Magiſtratus tributis comitijs fierēt. 48. Aduerſus conſules ad populum prouocauit. 60
Vrbanae tribus, cur ignobiliores Ruſticis habitae ſunt. 15
Vrbis ſex partes, trium tribuum nomine appellatae. 6
Vrbis incolae in quattuor tribubus erant. 7

FINIS

BONONIAE
CIↃ IↃ XXCV

Ab Aldo.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google